

ISSN 2075-4205

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

STUDIA
GERMANICA ET ROMANICA

ІНОЗЕМНІ МОВИ
ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА
МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

Том 8 Номер 3 (24) 2011

ДОНЕЦЬК

Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література.
Методика викладання: [науковий журнал / голов. ред. В.Д. Каліущенко]. —
Донецьк: ДонНУ, 2011. — Т. 8. — № 3 (24). — 151 с.

*Друкується за ухвалою вченої ради
Донецького національного університету
Протокол № 10 від 25 листопада 2011 року*

У журналі висвітлюються актуальні проблеми германістики та романістики, загальної теорії мови, широке коло питань типологічної та зіставної лінгвістики, теорії перекладу, історії зарубіжної літератури, методики викладання іноземних мов у вищій школі.

Рекомендований для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів-філологів вищих навчальних закладів.

Журнал засновано й зареєстровано в Державному комітеті телебачення і радіомовлення України (серія КВ № 8618 від 06 квітня 2004 р.).

Засновник і видавець Донецький національний університет.

Журнал входить до переліку видань ВАК України. Постанова президії ВАК України № 1-05/2 від 10 березня 2010 року.

*Адреса редколегії: 83001 Донецьк, вул. Університетська, 24
тел./факс: (062) 335-03-98
e-mail: fim.flc@donnu.edu.ua*

ISSN 2075-4205

**ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

***STUDIA GERMANICA ET ROMANICA:*
ІНОЗЕМНІ МОВИ. ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА.
МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Виходить тричі на рік

Том 8 № 3 (24) 2011

Редакційна колегія

Доктор філол. наук, проф. В.Д. Каліущенко (головний ред.);
д-р філол. наук, проф. О.Л. Бессонова (заст. головного ред.);
д-р пед. наук, проф. В.М. Алфімов; д-р філол. наук, проф. Ш.Р. Басиров;
д-р філол. наук, проф. М.М. Гіршман; д-р філол. наук, проф. А.П. Загнітко;
д-р філол. наук, проф. Ю.А. Зацний; д-р філол. наук, проф. В.І. Карабан;
д-р пед. наук, проф. О.Г. Кучерявий; д-р філол. наук, проф. Л.А. Мироненко;
д-р філол. наук, проф. О.Д. Огуй; д-р пед. наук, проф. Т.О. Пахомова;
д-р філол. наук, проф. О.Д. Петренко; д-р пед. наук, проф. П.В. Плотніков;
д-р філол. наук, проф. Р.С. Помірко; д-р філол. наук, проф. В.А. Просалова;
д-р філол. наук, проф. М.Г. Сенів; д-р філол. наук, проф. Н.М. Торкут;
д-р пед. наук, проф. Л.М. Черноватий; д-р філол. наук, проф. В.В. Федоров;
д-р філол. наук, проф. Л.М. Ягупова

Донецьк ДонНУ 2011

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY
FACULTY OF FOREIGN LANGUAGES

STUDIA GERMANICA ET ROMANICA:
FOREIGN LANGUAGES. WORLD LITERATURE.
METHODS OF TEACHING

LINGUISTIC JOURNAL

Published 3 times a year

Volume 8 No 3 (24) 2011

Editorial Board

Doctor of Philology, Prof. V.D. Kaliuščenko (editor-in-chief);

Doctor of Philology, Prof. O.L. Bessonova (vice-editor-in-chief);

Doctor of Pedagogics, Prof. V.M. Alfimov; Doctor of Philology, Prof. Sh.R. Basyrov;

Doctor of Philology, Prof. M.M. Girshman; Doctor of Philology, Prof. A.P. Zagnitko;

Doctor of Philology, Prof. Yu.A. Zatsnyi; Doctor of Philology, Prof. V.I. Karaban;

Doctor of Pedagogics, Prof. O.G.Kucheravyi; Doctor of Philology, Prof. L.A. Myronenko;

Doctor of Philology, Prof. O.D. Oguy, Doctor of Pedagogics, Prof. T.O. Pakhomova;

Doctor of Philology, Prof. O.D. Petrenko; Doctor of Pedagogics, Prof. P.V. Plotnikov;

Doctor of Philology, Prof. R.S. Pomirko; Doctor of Philology, Prof. V.A. Prosalova;

Doctor of Philology, Prof. M.G. Seniv; Doctor of Philology, Prof. N.M. Torkut;

Doctor of Pedagogics, Prof. L.M. Chernovatyi; Doctor of Philology, Prof. V.V. Fedorov;

Doctor of Philology, Prof. L.M. Yagupova

Donetsk DonNU 2011

З М І С Т

Том 8, № 3 (24), 2011

Германські мови

- Анохіна Т. О., Швачко С. О.* Категоризація концепту ЛАКУНА: лінгво-когнітивні аспекти..... 5
- Баланюк С. С.* Семантичний потенціал прикметника *special* у сучасній англійській мові..... 17

Типологічні та зіставні дослідження

- Беспам'ятна Л. В.* Порівняльна характеристика способів утворення термінів кораблебудування в німецькій та англійській мовах..... 27
- Горденя К. А.* Гендер в речевому поведінні персонажей українських і британських п'єс кінця ХІХ – початку ХХ вв..... 42
- Калініченко В. І.* Специфіка методології зіставного лінгвокогнітивного дослідження концепту..... 52
- Кислухіна М. В.* Терmini-метафори в подязыке сельскохозяйственной и почвенной микробиологии (на материале английского, украинского и русского языков)..... 66
- Корсун О. В.* Структурні та семантичні особливості безособово-безсуб'єктних речень в англійській та українській мовах..... 75
- Ситникова О. О.* Семантична структура допустових конструкцій в англійській та українській мовах..... 87

Переклад

- Павлюк Н. В.* Перевод сравнительных конструкций с поэтонимным компонентом..... 97
- Пилипчук О. В.* Професор Юрій Олексійович Жлуктенко як теоретик контрастивної лінгвістики..... 105

Методика викладання іноземних мов

- Халимон І. Й.* Формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови на заняттях з країнознавства..... 114

Портрет ученого

- Бессонова О. Л., Кислякова Л. И.* Владимир Дмитриевич Калиущенко..... 123

Критика і бібліографія

- Сенив М. Г.* Рецензия на учебное пособие И. Ю. Проценко «Historia de la lengua española (curso teórico)». — Донецк : ДонНУ, 2011. — 134 с..... 136
- Скубашевська О. С.* Рецензія на підручник Є. В. Коцаренко «The United Kingdom in Words». — Донецьк : ДонНУ, 2011. — 280 с..... 139

Нові підручники, навчальні посібники, монографії

- Коцаренко Є. В.* The United Kingdom in Words : підручник. — Донецьк : ДонНУ, 2011. — 280 с..... 141
- Protsenko I. Yu.* Historia de la lengua española (curso teórico) : навчальний посібник. — Донецьк : ДонНУ, 2011. — 134 с..... 142

- Наші автори**..... 143

CONTENTS

Volume 8, No 3 (24), 2011

Studies in Germanic Languages

- Anokhina T. O., Shvachko S. O.* Categorization of Concept *LACUNA*: Linguo-Creative Aspects..... 5
- Balanyuk S. S.* Semantic Potential of the Adjective ‘Special’ in Present-Day English..... 17

Typological and Contrastive Studies

- Bespamyatnaya L. V.* Comparative Analysis of Ways of Word-Formation of Terms of Shipbuilding in German and English..... 27
- Gordenya K. O.* Gender in the Characters’ Communicative Behaviour in Ukrainian and British Plays of the End of the 19th – the Beginning of the 20th Century..... 42
- Kalinichenko V. I* Methodology of Contrastive Linguo-Cognitive Research of Concept..... 52
- Kislukhina M. V.* Terms-Metaphors in Agricultural and Soil Microbiology (on the Material of the English, Ukrainian and Russian Languages)..... 66
- Korsun O. V.* Structural and Semantic Peculiarities of Impersonal Subjectless Sentences in English and Ukrainian..... 75
- Sytnykova O. O.* Semantic Structure of Concessive Constructions in English and Ukrainian 87

Translation

- Pavlyuk N. V.* Translation of Similes with Poetonymic Components..... 97
- Pylypchuk O. V.* Professor Yuriy Oleksiyovych Zhluktenko as a Theoretician of Contrastive Linguistics..... 105

Methods of Language Teaching

- Khalymon I. Y.* Formation of Sociocultural Competence of the Would-be Foreign Language Teacher in the Course of Country-Studies..... 114

Scholar’s Portrait

- Byessonova O. L., Kislyakova L. I.* Vladimir D. Kaliuščenko..... 123

Criticism and Bibliography

- Seniv M. G.* Review on the Manual by I. Yu. Protsenko “The History of Spanish (Theoretical Course)”. — Donetsk : DonNU, 2011. — 134 p..... 136
- Skubashevskya O. S.* Review on the Textbook by E. V. Kotsarenko “The United Kingdom in Words”. — Donetsk : DonNU, 2011. — 280 p..... 139

New Textbooks, Teaching Aids, Monographs

- Kotsarenko E. V.* The United Kingdom in Words. — Donetsk : DonNU, 2011. — 280 p.... 141
- Protsenko I. Yu.* The History of Spanish (Theoretical Course). — Donetsk: DonNU, 2011. — 134 p..... 142

- Contributing Authors**..... 144

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

© 2011 Т. О. Анохіна
(м. Київ)
С. О. Швачко
(м. Суми)

КАТЕГОРИЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЛАКУНА: ЛІНГВО-КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ

АНОХІНА Т. О., ШВАЧКО С. О. КАТЕГОРИЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЛАКУНА: ЛІНГВО-КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ

У статті розглядаються питання категоризації концепту ЛАКУНА на матеріалі англомовного дискурсу. Фокусується увага на ословленні зазначеного концепту, семантиці його номінацій. Емпатується питання емерджементу та критеріїв ідентифікації об'єкту. Матеріалом лінгвістичного експерименту слугують тлумачення, дефініції лексикографічних та довідкових джерел. Комплексний, синергетичний підхід використовується як методологічна база. Валоративним є інтегративне використання принципів антропоцентризму, адаптивності, відкритості макро- та ендосистем. Верифікуються параметри нової науки – лакунології.

АНОХИНА Т. А., ШВАЧКО С. А. КАТЕГОРИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА ЛАКУНА: ЛИНГВО-КОГНИТИВНЫЕ АСПЕКТЫ

В статье исследуются вопросы категоризации концепта ЛАКУНА на материале англоязычного дискурса. Фокусируется внимание на вербализации концепта, семантизации его номинаций. Эмпатируется вопрос эмерджемента и критериев идентификации объекта исследования. Материалом лингвистического эксперимента являются толкования, дефиниции лексикографических и справочных источников. Комплексный синергетический подход используется в качестве методологической базы. Весомым является интегративное применение принципов антропоцентризма, адаптивности, открытости макро- и эндосистем. Верифицируются параметры новой науки – лакунологии.

ANOKHINA T. O., SHVACHKO S. O. CATEGORIZATION OF CONCEPT LACUNA: LINGUO-CREATIVE ASPECTS

The article in question deals with the concept LACUNA, its nature, subcategories and criteria of identification. Attention is focused on the linguo-creative aspects of the mentioned category. Metasigns, their inherent and adherent features in relation to the category are dealt with. The etymological vectors are considered into that. The synergetic approach to the investigated object is involved in the experiment. Lacunar items have been mostly analyzed in their cultural domains. The lingual aspects are to be searched and investigated. The gained results, elaborated terms and functions prove that lacunology as a science has come into being to solve a great number of perspective problems.

Ключові слова: лакуна, делакунізація, елімінація, самоорганізація, макросистема, ендосистема.

Метазнак *лакуна* (лат. *lacuna* ‘пропуск’, ‘прогалина’, ‘пусте місце’) має міждисциплінарний характер. Як **об'єкт дослідження** лакуна розглядається у парадигмі адгерентних понять (**предмет дослідження**). **Актуальність** теми зумовлена значним інтересом сучасних лінгвістів до системно-функціонального буття одиниць мови та мовлення – їх виміру та вимірювання у царині теоретичного осмислення, а саме: екстеріоризації мовленнєвих процесів, моделювання парадигм лакунарності, ідентифікація відсутніх компонентів поверхневої та глибинної структур, текстові пустоти, нелексикалізовані концепти. Матеріалом аналізу слугують аутентичні лексикографічні

джерела, досвід вітчизняних та зарубіжних учених з проблематики, а також – результати дискурсивного осмислення релевантного емпіричного матеріалу. **Новизна роботи** визначається темою дослідження. У перекладацькій практиці нагальною є проблема делакунізації – осмислення лакун, їх семантизації та омовлення. Дослідження неіснуючих слів та їх денотатів (пустих кліток) є вельми перспективним з огляду на їх значущість у парадигмі спілкування – як у когнітивних процесах, так і в дидактичних тлумаченнях міжмовної та міжкультурної комунікації [10; 15].

Етимологічні паралелі латинського за походженням слова *lacuna*, *lacunae* корелюють із семами “*space*”, “*cavity*”, “*hole*”, “*lake dwelling*”, “*missing portion*”, “*something which is otherwise continuous*”, “*missing*”, “*lost*”, “*absent*”. На часі актуалізованими є семи “*missing*”, “*lost*”, “*absent*”. У лексикографічних джерелах діючими є алоніми *blank* та *empty* [5]. Скупа синонімізація слова *lacuna* об’єктивується його нечастотним уживанням та дослідницькою лакуною. Звернення до лексикографічного буття *blank* та *empty* матеріалізує параметри кожного із тріади компонентів *blank*, *empty*, *lacunar*. Семантичне навантаження *empty* вимальовується у його корпусному бутті, контекстуальних вкрапленнях, у малому синтаксисі [17]. Пор. англ. *empty box*, *empty (uninhibited) house*, *empty (blank) place*, *empty stomach (hungry)*, *empty (idle) talk*, *empty (vain) efforts*, *empty (lame) excuse*, *empty hopes (castles in the air)*, *empty (mere) words*, *empty threats (mill the wind)*, *empty – headed*, *empty – handed*, *empty of the patrol*, *empty (stupid) mind*. Лексема *empty*, таким чином, позначає пусте місце, позначуване у моделі Adjective + Noun. Метафоричне наповнення останньої характеризується наявністю фігурального середовища типу укр. *пуста голова*, *пусті слова*, *пусті погрози* тощо. Ідентична модель актуалізується і при позначенні фізичного смислу типу *порожня бочка*, *порожня вулиця*, *порожнє місце*. Лексема *blank* в ідентичній моделі семантизує пустоту (але – поверхневу) при номінації паперу, документа, погляду, місця (пор. англ. *blank paper / document / look / silence / window / wall / lottery, ticket / emptiness / dash*). Сема відсутності / absence матеріалізується словами *пустий*, *empty*, *blank*. *Empty* імплікує відсутність, пустоту позначуваного контейнера (англ. *empty glass*, *empty – handed*, *empty street, etc.*). Лексема *blank* корелює з пустою поверхнею чогось (англ. *blank paper*, *blank wall*, *blank window*) у прямому та переносному смислі (пор. англ. *blank look*, *blank despair*, *blank verse*) [5; 6; 17].

Наукова парадигма вбирає в себе корпус метазнаків, що свідчить про становлення нової науки – лакунології, пор. *нереалізовані одиниці*, *незаповнені клітини*, *ідіоетнічні різновиди*, *ситуативні лакуни*, *типи лакун*, *делакунізація*, *латентні конструкції*, *категорія відсутності*, *невербалізовані пустоти*, *лексикографічні лакуни*, *імплікації*, *гендерна лакунізація*, *композиційні лакуни*, *прецедентологія*, *інтерлакунарність*, *інтралакунарність*, *лакунарна*

картотека, типологія міжмовних лакун, контамінація лакун, міжкультурні лакуни, лексичні лакуни, граматичні лакуни, фонетичні лакуни, фонетичні лакуни тощо.

Слова *lacuna*, *lacunar*, *lacunal* семантизують відсутність чогось, що загублено або пошуковано – *lost or missing*. Зазначеним одиницям притаманні кореляції з *empty*, *blank*, *absent*, *not present*, *absence*. Пор. англ. *absence of mind*, *absence of attention*, *missing portion*, *missing point*. Сага про *lacunar words* тільки починається у науковому обігу, яка (сага) інтендує бути міждисциплінарною, ілюстрованою релевантним корпусом емпірики у різних сферах когнітивного досвіду.

Синергетичний підхід є валоративним до лакун як одиниць з прихованим смислом, «висловлюванням в квадраті», інформатемам поміж рядків. Аналіз наукової літератури показує, що лакунарність як «категорія відсутності» позначена низкою метазнаків, серед яких на часі виокремлюються: *культуреми*, *еліпсис*, *риторичне питання*, *згортання фрази*, *мовчання*, *гендерна спустошеність*, *імпліцитність*, *ксеноніми*, *лакуна пам'яті*, *лакуна слова*, *етнографічна лакуна*, *невербаліка*, *графічна інконгруентність* [17].

Зникають слова і мови – не безслідно. Вони залишають після себе зоряне сяйво та листопад міфологем. Деякі етюди минулості стають лакунами, делакунізація яких приносить евристичну насолоду, розуміння інтеграції минулого та прийдешнього.

Лакуни – це не пустоти, а свідки «золотого когнітивного дощу». Міжмовні та внутрішньомовні лакуни розпізнаються на базі аутентичних лексикографічних джерел, досвіду досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, а також емпіричного матеріалу. Ідентифікація парадигм лакунарності, її гетерогенної поліаспектності є вельми валоративним для оновлення діяхронічної пам'яті.

Слова, як і люди, приходять та уходять (англ. *people come and go*). Традиції та звичаї підвладні еволюційним процесам у культурах, які по-різному спрацьовують у соціумах. При універсальній представленості культурем, їх розмаїття є дієвим. Лакуни як інгерентні риси інтеракції мають місце на синхронних і діяхронних векторах, у вербальних і невербальних представленнях. Діяхронні надбання (віра, звичаї, танці, пісні, артефакти, мистецтво) передаються із покоління в покоління на параметрах аксіологічного виміру [2]. Наявність словників «неіснуючих слів» у царині фантастики та ірреальності, зокрема, об'єктивує існування лакун у концептосферах соціумів. Лакуни позначаються у мовленні за допомогою полілексемних конструвань, що компенсує відсутність однослівних позначень [13].

Лакунарність притаманна і комунікативним одиницям – реченням, висловлюванням, текстам. У реченнях цей феномен проявляється в наявності еліптичного констрування.

Графічні знаки (ГЗ) є маркерами імпліцитного матеріалу, наприклад, – силенціального ефекту [1]. Ситуативна імпліцитність як лакунарне явище потребує допомоги вербальних знаків, семантизації невербалізованого. Невербальні знаки, за В. І. Карасиком, називаються *конвербальними*, як такі, що потребують вокалізації, ословлення [9]. Лакунологія – розділ доксографії, що омовлюється інтегративно вербальними та невербальними засобами – кінесикою, окулісткою (айсивікою), соматикою, гапликою, ольфексією, проксемікою, візажистикою [1]. Прагматичні аспекти лакунарності є вельми очікуваними в доксографічних граматиках живої мови, в розділах конотації та прагматики.

«Золота осінь» забутих значень слів – це лакуна, що свідчить про дієвість «вічного двигуна» [4] мови (семантична девіація, вторинна деривація конструювань), про бівекторність процесів лакунізації і делакунізації [5]. Мовна лакунарність діє у доменах систематології, ідіолекта, граматичних категорій, латентної репрезентації енігматичності, в омовленні міжкультурної комунікації. На часі актуально звучать слова М. Т. Рильського: «Неологізми, новотвори родяться щодня – в міру того, як щодня родяться нові явища й поняття. Треба тільки завжди розрізняти органічно виниклі, потрібні неологізми від неологізмів-брязкалець, виграшок, цяцьок» [14, с. 80]. Ці слова видатного майстра художнього слова цілком стосуються застарілих слів, які переосмислюються, набувають нових значень, поповнюють корпус неологізмів або архаїзмів.

Про забуті слова йдеться у трактатах етимологів, а також – в аутентичних словниках, які, за словами Вольтера, є «всесвітом в алфавіті» [5]. Спеціальні глосарії експлікують застарілі слова, словосполучення, їх енігматичність та загадковість. Архаїзми, варваризми, екзотизми, поетизми, діалектизми, професіоналізми, терміни слугують джерелами делакунізації, а також - елімінації лексичних труднощів [3; 6].

Слова не тільки називають, але й розповідають, заворюють, сугестують перспективні вектори наукових розвідок. Одиниці мови (слова та словосполучення) міняють поверхневу та глибинну структури [10]. Вони, як і люди, гублять, забувають епізоди із своєї біографії і тоді появляються семантичні лакуни, пропуски в діахронічній пам'яті. Дослідження лакун відбувається у творчих майстернях етимологів, які досліджують *«единого слова ради тысячи тонн словесной руды» (В. Маяковский)*. У цьому процесі залишається чимало білих плям на просторах, наприклад, вербокреації. Десемантизація мовних одиниць свідчить про феномен забутих лексико-семантичних варіантів. Забутими одиницями є морфеми та слова у сферах девіації, архаїзмів, запозичень, автохтонної лексики. Сяйво етимологічних етюдів допомагає зрозуміти концептуальне та категоріальне буття досліджуваних явищ (у нашому випадку – лакунарності). Антропоморфність лінгвістичних об'єктів прослідковується в процесах

еволюції, інволюції, адаптивності [17] – самоорганізації та самоперебудови [7]. Наприклад, лексема *dear* в англomовному дискурсі представлена різночастиномовно. Пор. у прикладах англ. *my dear students; my dears; don't dear me; it costs dear; oh, dear!* спрацьовує саморегуляція та самоорганізація [7].

Лакунарність прослідковується у появі омонімічних груп, у збагаченні словникового корпусу. В діяхронічній пам'яті слова *read* виокремлюється сема *здогадуватись*, яка відгукується у висловленні *I read your mind*. Вихідна сема зазначеного слова трансформується у сему *читати*. Ретроспективне семантичне буття збереглося, канонізувалося в одиницях англ. *reader₁ (читач), reader₂ (читанка)*. Лакунарний відступ є вельми поживним джерелом омонімії типу англ. *story :: storey, flower :: flour, defense :: fence, in :: inn* [17].

Базовими відправними у феномені лакунарності є антиномії: вербаліка – невербаліка, експлікація – імплікація, наявність – відсутність, міжкультуреми – лінгвореми, наївна картина світу – наукова картина світу, серйозне – несерйозне.

Несерйозне, непрактичне тлумачення референтів є похідним конструюванням від серйозних, наприклад, афоризмів. Алогічне представлення неканонізованих лінгвістичних знаків препарує інформаційні лакуни шляхом самодобудування нових смислів для реалізації гумористичного ефекту, пор.: англ. *When I am good, I am very, very good, when I am bad, I am better; Three is company, two is none*; укр. *Побудували міст, а тепер будемо річку; корова жує свіжий пейзаж; любив козак дівчину і з сиром пироги*.

Хибна мотивація корелює з народною етимологією, десемантизацією, появою несерйозних тлумачень – лакун на інтралінгвальному та інтерлінгвальному векторах. Пор. укр. *асбест* ‘крациий із’ – транслітерація англ. *as best*; *бархатний* (розм.) – ‘хатний бар’; *детонація* (розм.) – *молода країна*; *доктрина* – ‘жінка доктора’, *графін* – ‘чоловік графіні’; *куратор* – ‘працівник птахоферми’; *махновщина* – ‘бартерна торгівля’.

Лакунарність є діючою як на поверхневій, так і на глибинній структурах номінативних та комунікативних одиниць. Феномен лакунарності, пропуску певної когнітивної ланки прослідковується у процесах деетимологізації, втрати ретроспективних лексико-семантичних варіантів. Так, в російській мові слова *позор, позорище* загубили своє первісне значення ‘*зрелище*’, зберегли при цьому відлуння минулості в одиницях рос. *зор, зоркий, зритель, зреть*. Деетимологізувалися також слова: рос. *порох* ‘*пыль*’, *зодчий* ‘*горшечник*’; укр. *доктор* ‘*вчений лікар*’. За народною етимологією лексема *Норвегія* мотивується семою *наверху, Італія* від *Удалія* ‘*далеко від Росії*’ [11]. Суфікси – в минулому слова – загубили свою автономність і перетворилися в будівельний матеріал

словотвору. Але, як і слова, вони зникають і з'являються. Так в англійській мові *-ed* походить від дієслова *did*, *-ful* від *full*, *-less* від *less*. Мертвий суфікс *-th* (*breath, death, wealth*) загубив свою родину та продуктивність. Пор. також англ. *gift* < *give*, *seed* < *sow*. Семантична девіація слів проявляється не тільки в лакунах, але й в появі забутих значень. Наприклад, англ. *nice* мало значення 'дуренька', *to tell* – 'розрізняти, рахувати', *to write* – 'різати', *score* – 'робити зарубки', *school* – 'місце для відпочинку'; рос. *прелесть* – 'обман, хитрость'; серб. *зной* – 'ніт', *любити* – 'цілувати'; болг. *горе* – 'ліс', *дума* – 'слово' [3; 15].

«Пусті поняття», зазвичай, є лакунованими та пов'язаними з негативною оцінкою. Пор. укр. *ніяк, ніщо, ніхто*. Оцінні характеристики вербалізують ставлення до адресанта, дійсності, ословлених денотатів та адресатів [2]. Лакунарність як категорія є адгерентною до заперечення. Пор. англ. *nothing* 'not everything', *nothingness* 'being nothing', *nobody* 'not anybody', *none* 'no one', *nowhere* 'to no place', *nowise* 'in no way'. Негативність позначається гетерогенно, на різних мовних рівнях, домінантною морфемою при цьому є англ. *no*, укр. *ні*. Пор.: укр.

*На що пішли мої літа
Туди ніщо не долетить
А всіх турбує, всім кортить
В ніщо пішли мої літа
З нічого вийшла ніщота
Марнота марне всіх марнот
Банкрот уславлених щедрот (І. Драч «Сізіфів меч»)*

Або: англ. *I've got nothing jolly, jolly nothing (unauthorized)*.

Дотичним до лакун є феномен табу, статус якого полягає в забороні окремих слів, в появі прохібівів інвективної лексики. Роздуми про пам'ять минулого – це не тільки навіювання ретроспекції, але й прояв когнітивного процесу осмислення лакунарних проблем мови та мовлення, пустих понять, пустих слів на інтралінгвальних та інтерлінгвальних векторах.

Адгерентним поняттям є перерване мовлення – мовчання [1], що зумовлене емоційними чинниками (інколи – неінтендованими), дієвістю зовнішніх екстралінгвальних факторів. Погоджуємось з проф. А. П. Загнітко, що: «Імплікація як категорія мовленнєвої комунікації надзвичайно ємна і її обсяги можуть бути вичерпно пізнаними за умови зіставлення з експлікованістю та елімінацією, що загалом постають корелятивними / некорелятивними у внутрішньотекстовій структурі» [8, с. 65].

Імплікатура приховує деталі діахронічної пам'яті, навіює канонізовані зміни у мові. Пор. когнітивні витоки ввічливих фраз: англ. *how do you do, good-bye, good luck*; укр. *на добраніч, з Богом, до побачення*; акумулятивних застережень типу англ. *after dinner sleep awhile..., don't trouble trouble...*; укр. *застав дурного Богу молитися..., після дощучу....*

Щедрим джерелом загублених лакун є фразеологізми – усталені словосполучення, смисл яких мультиплікативно позначається їх компонентами. Пор. англ. *to fish in the air* ‘переливати із пустого в порожнє’, *to mark with a T* ‘позначати злодія ініціальною буквою’, *Uncle Sam* ‘дядько Сем’, *a fair weather friend* ‘ненадійний друг’. Лексична розбіжність, наприклад, омовлюється в «Українсько-українському словнику незрозумілих слів, уживаних українцями районів Закарпаття» [16, с. 181–192]. Пор. *бачі* – *батько* (угорське), *блискотека* – *дискотека зі світловими ефектами*, *буркур* – *мінеральне джерело*, *мінеральна вода*, *гурка* – *ковбаса*, *кров'янка*, *ліверка* (угорське), *чумарка* – *шварка*, *клепач* – *молоток*, *лаба* – *нога*, *мачка* – *кішка*, *склеп* – *крамниця*, *шатя* – *одяг*, *штат* – *державка*.

Семантичні лакуни можуть мати діалектальні розбіжності. Так, речення *Можно ли пахать шум бредовой метлой?* у псковській говірці [15] семантизувало *шум* – ‘*мусор*’, *пахать* – ‘*прибирати*’. Стилiстичний прийом оксиморон також тяжіє до лакунарності, втрати первісного значення. Пор.: укр. *фіолетові чорнила*, *зелена червона смородина*, *старий Новий рік*, *немолода молодиця*, *червона синька*; рос. *молодой человек* (у звертаннях), *старик (друг)*, *шеф (водій)*. У російських лексемах *солнце*, *кольцо* загубилася сема зменшувальності. Таким чином, кожне слово а ргіогі має свою історію, біографію та сфери білих плям. Але шлях до знання починається з незнання (*missing places, lacunae*). Згадаємо: *свято место пусто не бывает*.

Синхронно-діахронічна біографія слів проявляється й в інших креаціях: інволюції, появи афіксів, процесах граматикалізації, лексикалізації, термінологізації, детермінологізації, в полісемії, в архаїзації та неогенії. Поява пустих місць в діахронічній пам'яті мовних знаків, семантичних лакун потребує експлікації в дотичних коментарях, посиланнях або розвідках. Процес делакунізації відбувається в різних студіях, екстеріоризується в наївних та наукових картинах світу. В процес делакунізації, екстеріоризації концептів (у нашому випадку – лакунарності) залучаються образи, дефініції, мовні вирази та розповіді носіїв мови. Поняття становляться ядром наукового, концептуального бачення референта [13].

Міжкультурні та міжмовні лакуни – пріоритетний вектор дослідження контактів та взаємодії соціумів. Значну долю національної специфіки любої мови, а також соціального, економічного, культурного, політичного буття її носіїв обіймають лакуни, які відсутні у психології, традиціях, звичаях, концептосферах інших етногруп – їх делакунізація потребує значних зусиль у домені сьогоденних проблем інтралінгвального та інтерлінгвального спрямування.

Серед вторинних конструювань в англійській мові чинне місце посідають нумеральні морфеми – НМ з притаманними їм семантичними та формальними характеристиками. Актуальність дослідження НМ обумовлено тенденціями сучасної лінгвістики до системно-функціонального виміру мовних одиниць, їх рушійної сили та валоративності у ніші мовних картин світу. НМ походять від числівників, які в родині квантитативних одиниць (КО) пізнали «долю семи чудес»: 1) генерували в «оселі предметності», 2) зазнали термінологізації та 3) детермінологізації, 4) вийшли на простори фразеології, 5) дискурсивно номінують точну, приблизну, невизначену кількість, 6) пройшли семантичний колообіг від предметного до спустошеного значення, 7) мають рушійну словотвірну силу.

Розпізнання епідигматичного стану числівників, їх словотвірного буття сприяє осмисленню проблем кореляції морфемних та лексичних одиниць [3], їх синергетичного поступу [7]. Корпус денумеративів включає похідні конструювання типу *fourth, threefold, twice, hundredsome, between, only, thousands* – різночастиномовні КО з притаманними їм семантичними та формальними девіаціями. Наявність групи числівників з компонентами *-teen, -ty* (етимологічні дублети лексеми *ten*) свідчить про внутрішньочастиномовну словотвірну силу ранніх числівників, їх спроможність розширювати власні категоріальні ресурси. Зазначена сила числівників об'єктивується наявністю назв великих чисел, у когнітивній пам'яті яких матеріалізується сема «більший за попереднє число»: *hundred* 'велика десятка', *thousand* 'велика сотня', *million* 'велика тисяча' тощо. Пізні числівники (*million, milliard, billion, trillion*) позначені також шармом похідності. Генетично морфема *milli-* семантизувала 'тисячу кроків'. Наповнення дименціонального терміна *mile* верифікується соціальними чинниками, регіональними канонами. Пор. долю лексем *billion, trillion* в американському та британському вжитку.

«Сплески» минулого буття прослідковуються у відчислівникових утвореннях – дериватах, нових частин мови. Відмінною рисою числівників є позначення денотата основною, числовою семою. Немає числівників без значення числа. На парадигматичному рівні вони представлені формулою $Ч_{n-1} = Ч_n + 1$ ($9=8+1$, $8=7+1$ тощо).

Основам числівників притаманна сполучувальна комбінаторика, селективні, внутрішньословесні зв'язки. Нумеральні основи реалізуються в дериватах, утворених в основному афіксацією та словоскладанням. Суфікси розширяють нумеральну основу, а вторинні утворення співвідносяться з різними лексико-граматичними категоріями. Пор.: англ. *fifth, fiver, twentieth, twice, fourfold*. Суфікс *-ard* позначений омонімічністю у лексемах *coward* та *milliard*, інтегруюча сема останніх є «великий». Внутрішньочислівникові утворення нагадують про етимологічні витоки, зберігають

когнітивну пам'ять про ретробуття вихідних утворень. Відчислівниковий вимір об'єктивується у секундарних утвореннях, у поліфункціональності КО, в епідигматичних потенціях, семантичних та формальних девіаціях, у процесах деквантифікації, у появі предметності, у дієвості лінгвістичних та соціальних факторів.

Структура та зміст денумеративів залежить від лексико-граматичного характеру вихідних одиниць, системи словотвору та частиномовної представленості. Словотворення (вербокреація) – це процес побудови нових, похідних одиниць, що передбачає появу метазнаків: *морфемний склад, структура, спосіб деривації*. Квантитативна морфема – найменша значуща одиниця, семантичне наповнення якої співвідносить її з корелюючими однойменними одиницями. За структурою НМ співставляються з одиницями, які становлять лексичне ядро слова. Афікси надають слову додаткове значення. Квазіпрефіксація денумеративів нагадує про витoki самого процесу, його тяжіння до словоскладання. Пор.: англ. *between, alone, lonely*. Препозитивна позиція префіксів есплікується їх минулим самостійним буттям у словосполученнях квантитативного (1) та числового (2) наповнення. Наприклад: англ. (1) *always, becloud, megacycle, microfilm, midday, underage*; (2) *bilateral, centigramme, decigramme, hectometer, hemisphere, monologue, dialogue, octoped, pentagon, triangle, twilight*.

У денумеральній ад'єктивній парадигмі словотвірними потенціями визначаються морфеми *-fold, -some, -th*, у прислівниковій – *-ce*, у субстантивній – *-er, -e(s)*. Валентності характеристики є прозорими у дериватах типу англ. *thirtysome, twice, threefold, millionaire, millionize*. Семантичне навантаження похідних одиниць базується на пересіченні (адитивному чи мультиплікативному) смислів компонентів, наприклад: англ. *fifth 'bottle, 1/5 gallon', ten gallon hat 'cowboy hat', sweet and twenty 'young and beautiful girl', between maid 'a sort of cook and room maid', nine to fiver 'man working from nine to five', threescore '20x3=60'* тощо.

Морфема *-some* походить від займенника на позначення приблизної кількості, яка (морфема) у нумеральних дериватах займає постпозицію по відношенню до основи числівника. Наприклад, англ. *Jesmina Villa has been built some eighty years ago by prosperous retired tradesman from Caxley* (A. Cronin); *It's thirtysome kilometers from here* (E. Hemingway). Утворення типу *sixtyish* асоціюють з поняттям апроксимації, субстантиви – деривати (англ. *in twos, in threes, by four*) вказують на групи певного числового навантаження. Віковий статус позначається субстантивами типу *in her twenties* (від 20 до 29 років), *teeners* (від 13 до 19 років). Дієслова утворюються за моделлю оказіональної конверсії (*to five, to ten* тощо) за законами самоорганізації та самодобудови [7].

Сукцесивність словотвірного процесу позначена кроками. Пор.: англ. *one – oneness, only, once; lonely – loneliness; three – threes, thrice, threesome, thirds, thirdly; million – millionth, millionairedom, multimillionairess*. Префікси денумеративів семантизують дещо розмиті параметри квантитативності типу англ. *undersixty, midseventies*. Спрощені префікси спостерігаються в утворенні *lonely (all +one + like), alone (all +one)*. Числівниковим основам притаманна ініціальна позиція у похідних конструюваннях, що експлікується природою вихідних одиниць. Пор.: англ. *six-footer, thirty- strong-group, two-edged, three-cornered, twenty-year-old*. Денумеративні композити конструюються за моделями Num + N (*two-piece*), Num + N + -ed (*two-cornered*), Num + Adj + N (*three-strong-group, two-odd-team*). Серед неологізмів – дериватів превалюють іменники та прикметники типу англ. *one-up, one-way-love, four-star-general, one-way show, four flush* [2].

НМ «розповідають» про скриті та явні універсальні риси мовних картин світу. Без слів не буває морфем. Без реальної квантитативності не буває лінгвістичної квантитативності. В англійській мові КО детермінуються інтегральною дією динамізму, адаптивності, антропоцентризму та синергизму. Денумеративи мотивуються вихідними числівниковими одиницями – за моделями (зразками) мови. Структура та внутрішня форма денумеративів відповідає експлікованому змісту, вони будуються як бінарне утворення одиниць (вихідні – похідні). Дериваційне значення секондарних конструювань обіймає мотивуюче значення твірних морфем, їх залежність від словотвірної моделі. У дискурсі лінійні моделі (афіксація, словоскладання) превалюють над нелінійною моделлю денумеративів (конверсією). Кластери денумеративів утворюються сукупністю упорядкованих відношеннями похідності морфем. Невід’ємним сектором в англійській мові є числівники, поверхнева та глибинна структура яких відкрита модифікаціям на епідигматичному рівні, як таких, що сприяють дієвості «вічного двигуна» [4] у мовній картині світу.

Феномен лакуарності має антропометричний характер: заберіть людину із когнітивного процесу – зникнуть труднощі пізнання. Незнання препарує шлях до знань: не все пусто, що лакуноване (пропущено або непізнано). Хаос, безлад, ненормоване, асистемне, нестандартне потребують осмислення, ідентифікації, таксономії – делакунізації. Елімінація лакун, вихід із домену забороненого, непристойного, інвективного (нецензурного) породжує явища табування та евфемізації [17]. Системність мови генерується її «вічним двигуном» вербокреації, відкритістю макросистеми до процесів самоорганізації, саморозвитку, самовдосконалення [7]. Порогом нерівноваженості, альтернативи невизначеності, розгалуження, енігматики непередбачуваності слугує критична точка біфуркації. Делакуарність спрацьовує

інтегративно, міждисциплінарно у відповідних ендосистемах (підсистемах) на матеріалі корелючих діад: альтернатива :: лакунарність, синкретизм :: лакунарність, відсутність :: лакунарність, неогоця :: лакунарність, синергетика :: лакунарність, ентропія :: лакунарність, еволюція / інволюція :: лакунарність.

Питання лакунарності на внутрішньомовних векторах (еліпсис, імплікація, комунікативне мовчання) є вельми перспективними для подальшого осмислення проблем «категорії відсутності» – її синергетичного буття.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Анохіна Т. О.* Семантизація категорії мовчання в англomовному художньому дискурсі : [монографія] / Т. О. Анохіна. — Вінниця : Нова Книга, 2008. — 160 с.
2. *Бессонова О. Л.* Оценочный тезаурус английского языка: общая характеристика / О. Л. Бессонова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. — Х. : Константа, 2003. — № 586. — С. 14–17.
3. *Быкова Г. В.* Феноменология лексической лакурности русского языка / Г. В. Быкова. — Благовещенск, 1998. — 107 с.
4. *Вихованець І. Р.* Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. — К. : Либідь, 1993. — 368 с.
5. *Дворецкий И. Х.* Латинско-русский словарь / И. Х. Дворецкий. — [4-е изд., стереотип.]. — М. : Рус. яз., 1996. — 846 с.
6. *Загнітко А. П.* Теоретична граматика української мови. Синтаксис / А. П. Загнітко. — Донецьк : ДонНУ, 2001. — 662 с.
7. *Єнікєєва С. М.* Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект (на матеріалі новоутворень кінця ХХ – початку ХХІ століть) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : 10.02.04 / С. М. Єнікєєва. — К., 2011. — 32 с.
8. *Калиущенко В. Д.* Типология отыменных глаголов : [монография] / В. Д. Калиущенко. — Донецьк : Донеччина, 1994. — 422 с.
9. *Карасик В. И.* Самоирония в поэтическом тексте / В. И. Карасик // Знак – свідомість – знання : [зб. наук. пр. / голов. ред. В. І. Теркулов]. — Горлівка : ГДПШМ, 2011. — Вип. 1. — С. 31–39.
10. *Лакуны в языке и речи* : [сб. науч. тр. / под ред. проф. Ю. А. Сорокина, проф. Г. В. Быковой]. — Благовещенск : Изд-во БГПУ, 2003. — 257 с.
11. *Откупщиков Ю. В.* К истокам слова. Рассказы о происхождении слов / Ю. В. Откупщиков. — СПб : Авалонь, Азбука-классика, 2008. — 352 с.

12. *Палійчук А. Л.* Наративний код інтимізації (на матеріалі англомовного художнього дискурсу) / дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / А. Л. Палійчук. — Луцьк, 2011. — 253 с.

13. *Пименова М. В.* Концепт надежда и способы его объективации в русской языковой картине мира / М. В. Пименова // Знак – свідомість – знання : [зб. наук. пр. / голов. ред. В. І. Теркулов]. — Горлівка : ГДПШМ, 2011. — Вип. 1. — С. 14–31.

14. *Рильський М. Т.* Твори : [в 3 т.] / М. Т. Рильський. — К. : Держвидав України, 1955. — Т. 3.

15. *Сомов В. П.* Словарь русских забытых слов / В. П. Сомов. — М. : Гуманит: Владос, 1996. — 764 с.

16. *Чучка П.* Деца у нотаря / П. Чучка. — Ужгород : Сливовниця & К, Поліграфцентр «Ліра», 2010. — 207 с.

17. *Швачко С. О.* Статус лакунарності у мові та мовленні / С. О. Швачко // Знак – свідомість – знання : [зб. наук. пр. / голов. ред. В. І. Теркулов]. — Горлівка : ГДПШМ, 2011. — Вип. 1. — С. 40–45.

Надійшла до редакції 07.10.11

© 2011 С. С. Баланюк
(м. Чернівці)

СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРИКМЕТНИКА *SPECIAL* У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

БАЛАНЮК С. С. СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРИКМЕТНИКА *SPECIAL* У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються епідигматичні властивості прикметника special за його словниковими даними та контекстуальною експлікацією. Автор зосереджує увагу на структурі сем слова, які визначено за вибраним алгоритмом дослідження. Проаналізовано закономірності їх використання у типових актуалізаційних умовах. Результати аналізу свідчать про високий дериваційний потенціал прикметника в англійській мові.

БАЛАНЮК С. С. СЕМАНТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ПРИЛАГАТЕЛЬНОГО *SPECIAL* В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Рассматриваются эпидигматические качества прилагательного special, анализируется его лексикографическое описание и особенности реализации сем в текстах. Выявлены параметры согласования сем слова с типичными для них характеристиками актуализации. Результаты свидетельствуют о деривационном потенциале прилагательного в английском языке.

BALANYUK S. S. SEMANTIC POTENTIAL OF THE ADJECTIVE 'SPECIAL' IN PRESENT-DAY ENGLISH

The article is an attempt to reveal specific semantic potential of the English adjective 'special'. The word represents an individual lexico-semantic group of polysemous words with the generalized valuation meaning. The research has been conducted on the basis of explanatory dictionaries and the analysis of semes explication in texts. The author defines a complex network of distinguished peculiarities of the lexical meaning and finds out some common epidigmatic properties typical of the adjectives of the group. They demonstrate high seme structure fusion and integrity, actualizing the main meaning component 'distinct from others'. The adjective has proved to be derivationally productive.

Ключові слова: актуалізація сем, словникове тлумачення, узагальнене значення, епідигматичні властивості, деривація.

Серед багатьох питань у лінгвістиці, і зокрема в лексикології, залишається невивченим механізм, за яким одне і те ж слово має здатність позначати багато предметів і явищ у мовленні, виражаючи різні судження й ознаки. Тобто воно може актуалізувати зі свого запасу інформації відповідні значення й відтінки для певного конкретного випадку вживання. Багато відомих науковців, таких, як В. В. Виноградов, Л. В. Щерба, О. О. Потебня, С. Ю. Неклюдов та ін., вже давно відзначали таку унікальну здатність слів містити набагато більше інформації, ніж вони вербалізують, тим самим підтверджуючи факт універсальності мови.

Хоча до цієї лінгвістичної проблеми часто звертаються мовознавці, однак залишається ще невстановленим зв'язок значень слова з особливостями вживання його в комунікативному процесі, з характером узуальної семантичної та синтагматичної комбінаторики тощо. У цьому аспекті актуальним виступає аналіз сем окремо взятих номінативних одиниць мови. Саме на прикладі їх вивчення і виявляються чинники, знаючи які, можна уникнути труднощів прагматичного характеру, особливо для тих, хто намагається пізнати природу мови та її особливості.

Метою нашої статті є аналіз епідигматичного потенціалу лексико-семантичної групи (ЛСГ) слів з узагальненим значенням «особливий» в англійській мові на прикладі оцінного прикметника *special*. Ми спробуємо знайти оптимальні лексикографічні характеристики і проаналізувати способи його функціонування в текстах, доповнюючи їх, певною мірою, даними кількісного аналізу, що не поставало ще предметом окремого вивчення.

Представляючи лексико-семантичну групу (ЛСГ) зі значенням ‘особливий’, прикметник *special* займає в ній досить вагоме місце, оскільки, за даними інвентаризації, він входить до її ядра [1, с. 23]. Загалом синтагматичне та епідигматичне вивчення прикметників цієї групи здійснювалося на основі 112 творів сучасної англійської художньої літератури (пригодницької, фантастики, детективу, історичної, політичної та ін.). За попередньо отриманими результатами, слово *special* зустрічається в цих текстах у найбільшій кількості серед усіх представників досліджуваної ЛСГ. Використання його в англійській мові характеризується чітким виявом домінуючого значення ‘особливий’, демонструючи типові властивості широкозначного слова, оскільки засвідчує здатність сполучатися практично з усіма групами і класами іменників.

Щоб встановити причини таких властивостей, звернемося до структури значення прикметника *special*. Для цього важливим є врахування одного із найважливіших положень про значення слова, зокрема, про те, що його можна розглядати і як абстрактну складову одиницю мови, і як конкретну одиницю мовлення. Як зазначає І. М. Кобозева, залежно від ступеня узагальнення, слово є складовою лексичної системи, а також носієм як віртуального значення, так і актуального [2, с. 54]. Якщо багатозначне слово постає перед нами окремо в словниковій статті, то значення його не визначене, бо користувач не знає, яке з його значень мається на увазі. Коли ж слово постає в певному мовному контексті, то інформація, яку воно передає, набуває вже конкретний визначений характер.

Однак, звернемося насамперед до інформативності лексикографічних джерел. Саме характерне комплектування тлумачень слова в словниках, залежно від передбачуваного об’єму, дозволяє користувачеві отримати першу характеристику слова, структуру його значень.

За етимологічними даними лексема *special* походить від давньофранцузького *especial*, який семантично пов’язаний із латинським *specialis* (*‘individual, particular’*), відображаючи значення індивідуальний, ‘окремий’ за відмінною від інших ознакою [4]. Слово вперше згадується в 1225 р. як деривація від *species* ‘вид зовнішності, типу, сорту’ і т.п. У середньоанглійській прикметник часто вживається і як іменник, означаючи *‘sweetheart, lover’*. З розвитком мови прикметник *special* спричинився до появи певних

детермінованих характеристик для функціонування окремих іменників, що позначають як фізичні об'єкти, так і суспільні явища й абстрактні дефініції, доповнюючи їх такими тлумаченнями, як 'особливого призначення', 'спеціальний', 'особливий' (наприклад, транспорт, політика, інтереси).

Зазначимо, що прикметник *special* інколи замінюється подібним йому похідним *especial* в англійській мові, який схожий на прикметник *special* не лише за формою. Спорідненість їх виявляється в близькій семантиці, однак їм властива також і незначна функціональна різниця. Деякі словники сучасної англійської мови подають користувачеві окрему додаткову інформацію щодо правил вживання цих двох слів. Зокрема, у словнику *Merriam-Webster Dictionary* [3] вказується, що *special* переважає в ситуаціях, де мається на увазі *особлива* якість, характеристика предмета чи призначення (тобто швидше функціональна властивість, ніж статична), наприклад: *special ingredients, special properties*, а слово *especial* додає до характеристики переважання значущості чи іншої преференції: *a matter of especial importance*. Проте у словнику *Random House Unabridged Dictionary* [7] зазначається, що мовці надають значну перевагу вживанню прикметника *special*, порівняно з *especial* у всіх значеннях: *He will be of special help if you can't understand the documentation*. Тому ми вважаємо за доцільне обмежитися аналізом прикметника *special* як такого, що частіше зустрічається в мові, поглинаючи й значення *especial*, до того ж, за даними словників, набір їхніх семних комплексів в основному збігається.

За інформацією лексикографічних джерел прикметник *special* найчастіше трапляється в поясненні через лексему *distinguished* (або *distinguishable*, інколи трапляються *distinct* і *different*). Ураховуючи, що вона може навіть використовуватися в різних тлумаченнях ЛСВ одного й того ж слова [7; 9; 3], відзначимо її вагоме значення для *special*. Дійсно, саме через сему *відмінний від інших* автори словників подають різні пояснення цього прикметника: *distinguished by some unusual quality* [3], *distinguished or different from what is ordinary or usual* [7] тощо. Досить типовим є й тлумачення *organized or intended for* [5], *for (a special service or occasion)* [6], *of or for a particular person, occasion, purpose etc.* [8] і т.п., коли підкреслюється важливість певної релятивності, спрямованості для розуміння значення такого прикметника. Так, словник *Princeton University* розмежовує перші 5 дефініцій слова *special* саме через компонент значення 'стосовно' людини, випадку, певної норми, мети чи функції [6]: *Adapted to or reserved for a particular purpose*. Враховуючи важливість такого компонента значення для оцінки загалом, ми вважаємо, що в семантиці досліджуваної категорії слів спрямованість значення тісніше поєднує прикметник з об'єктом оцінки, дещо

конкретизуючи його надзвичайно узагальнене значення і, водночас, виокремлюючи його особливість серед інших.

Поряд із таким підходом укладачів словників спостерігаємо також і пряме трактування слова, коли використовуються лексеми (*particular, specific* тощо). Загалом, проаналізувавши дані 8-ми словників, ми отримали узагальнений склад дефініцій для слова *special*:

- 1) *surpassing what is common or usual*: ‘незвичайний’;
- 2) *being a particular one*: ‘особливий’;
- 3) *having a specific or particular function, purpose*: ‘особливого призначення; специфічний’;
- 4) *first and most important*: ‘вартий особливої уваги’;
- 5) *regarded with particular affection and admiration*: ‘улюблений-найкращий’;
- 6) *additional; extra*: ‘додатковий’.

Як відомо, семантична система слова може сприйматися як сукупність її семем, що складаються, своєю чергою, з певних диференційних сем. Якщо у випадку парадигматичного аналізу розглядають лексико-семантичні варіанти слова (ЛСВ), то, вивчаючи епідигматичні властивості, доцільно керуватися терміном «семема» і її структурними одиницями – семами. За вибраним нами принципом опису, семемі відповідає одна шпальта тлумачного словника, що має номери арабськими чи римськими цифрами, а семі – слово із цієї шпальти, яке уточнює семему і часто подається лексикографами через крапку з комою. Інколи уточнюючим словом для значення виступає не лише окреме слово (сема), а ціле словосполучення, так званий семний комплекс. За характерними властивостями сем і семних комплексів можна визначити внутрішньоструктурні взаємозв'язки значень, а звідси – виявити епідигматичний потенціал слова загалом. Отже, ми сконцентруємо увагу на семному складі описуваного прикметника, враховуючи результати лексикографічних даних і висновки попередніх спостережень над його синтагматичними зв'язками, і проаналізуємо експлікаційні особливості сем у текстах.

Таким чином, узагальнивши дані тлумачних словників, виокремлено 6 сем і семних комплексів. Вони зустрічаються у тлумаченні прикметника і уточнюють дефініції значення, тобто характерні для кожної типової семемі прикметника *special*. Поряд із кожною семою подаємо дані про частоту її зустріваності в проаналізованих текстах загальним обсягом близько 14 млн. слів:

- (1) *exceptional; extraordinary* ‘незвичайний’ (340);
- (2) *peculiar or unique*: ‘відмінний-неповторний, унікальний’ (141);
- (3) *specific or limited; characteristic*: ‘спеціальний, окремий; властивий’ (152);

(4) *deserving or getting more attention than usual*: ‘вартий особливої уваги’ (89);

(5) *particularly valued: a special friend*: ‘улюблений-найкращий’ (127);

(6) *extra: a special holiday flight*: ‘спеціальний-додатковий’ (49).

Кількість випадків вживання цих сем і семних комплексів у текстах сучасної англійської художньої прози є, на наш погляд, досить інформативним фактом, який повинен враховуватися, особливо для визначення змін у тенденціях вживання слова у мовленні. Поряд із даними про його парадигматичні та синтагматичні властивості частота використання слова мовцями теж повинна братися до уваги під час укладання словників.

Аналізуючи способи актуалізації сем прикметника *special* у текстовому оточенні, ми відзначаємо властиву для нього реалізацію значення з надзвичайно широкою різноманітністю іменникової сполучуваності. Так, 1-й семний комплекс (1) *exceptional; extraordinary*: ‘незвичайний-винятковий’ у сукупності з 3-м *peculiar or unique*: ‘відмінний, неповторний, унікальний’ найчастіше актуалізувався під час характеристики людей, а також для опису їхніх професій, занять, дій (64 слововживань (далі СВ)):

“*Let me tell you, Cynthia and I have always known that we were, well, **special people**, and that **something special** would happen to us, and here it was*” [10], [DA LDTTS, p. 139].

Герой роману акцентує увагу співрозмовниці на своєрідній відмінності її від інших, яка, за його словами, властива їм обом. Загалом, охоплюється одразу три виокремлені лексикографами семи: ‘незвичайний’, ‘особливий-унікальний’ і, навіть, ‘вартий особливої уваги’. У цьому фрагменті тексту реалізовано також досить поширений для досліджуваного слова тип сполучуваності, коли ключовим словом виступає денотат невизначеного (*something, anything, nothing*) (51 СВ). В уяві носія мови таке поєднання акцентує асоціацію ‘чогось невизначеного’ і через це ‘особливого’.

Така ж ситуація розгортається й у наступному сюжеті, проте в цьому випадку домінуючим для прикметника *special* виступає один 1-й семний комплекс:

“*A lot of glass at this end let in views over a large part of north London, from which the mist was now clearing. St Paul’s glowed in the dark distance and he stared at it for a moment or two but **it didn’t do anything special**. After the events of the evening he found this came as a pleasant surprise*” [11], [DA DGHDA p. 55].

Невизначеність *особливого*, за таким контекстом, не применшує сили оцінки *special*, що реалізується через сему ‘незвичайності’. Крім того, герой твору з острахом асоціює можливість вияву цього ‘незвичайного-особливого’ (*‘extraordinary’*) у світлі подій, які він нещодавно пережив. Навіть на навколишню дійсність герой дивиться, сприймаючи її по-новому. Коли ж „нічого особливого” не трапляється, він приємно (*pleasant surprise*) дивується, оскільки оцінка

того *незвичайного*, яке він очікував знову відчути, очевидно, не позитивна.

Спостерігаючи за особливостями вживання прикметника *special*, відзначимо, що він посідає перше місце у сполученні з іменниками, які позначають звички, риси характеру, манери, поведінку, взаємовідносини людей (109 СВ), що, своєю чергою, створює атмосферу своєрідності сприйняття й ставлення до людей у різних ситуаціях. У цьому зв'язку суттєвим є й те, що у такому аспекті помітна значна дифузність (розмитість) сем, тобто взаємоперехід однієї в іншу та нечітка граничність, що не заважає створити асоціацію *особливої* зацікавленості для героїв у певний момент життя:

*“According to the play, she had no **special feeling** for him, but in reality she did; this was getting difficult for her”* [11], [DA DGHDA p. 36].

Винятковість, унікальність, неповторність об'єкта чи явища експлікується під час реалізації 2-го семного комплексу ‘особливий’ *peculiar or unique*: „неповторний-унікальний”. Цей комплекс часто трапляється у тексті, де автор намагається зобразити захоплення героїв, тому найефектніше така оцінка звучить у подібних випадках:

*“**Earth is pretty special**, as we should have expected all along,” Hanno reminded him needlessly* [12], [AndP ВМУ, p. 20].

У цьому фрагменті 1-а сема (1) *exceptional; extraordinary* „незвичайний-особливий; винятковий” повноправно суміщається з 2-ою, 4-ою і 5-ою. Саме у поєднанні таких сем у супроводі емотивного фактора і домагається автор донесення потрібної думки до читача, виражаючи і захоплення, і визнання, і здивування героя твору узагальнюючим оцінним висловом *pretty special*.

У процесі дослідження властивостей функціонування прикметника *special* у сучасній англійській мові виявляється помітним сильний зв'язок 3-го семного комплексу (*specific or limited; characteristic*: ‘спеціальний-властивий-характерний’) з іменниками, які означають неживі предмети, речі, механізми (74 СВ). Він репрезентує 2-у семему у дефініціях і може слугувати уточненим тлумаченням ‘особливого призначення’:

*“Only Stile, with his private knowledge of the **special machines** and his Game-trained alertness for detail, was aware of it”* [16], [AntP J, p. 178].

Частіше в подібних ситуаціях трапляється атрибутивний тип сполучуваності. При цьому акцентується увага читача на значенні ‘спеціальний, специфічний, спеціалізований’. Проте навіть із такими конкретними іменниками, як назви обладнання чи пристроїв, прикметник *special* може виявлятися у сполученні 1-го і 3-го семних комплексів, виражаючи узагальнену оцінку ‘особливий-незвичайний-спеціальний’:

*“He didn't like this; **his special equipment** was sealed in watertight packages, but he needed to get on dry land to use it safely”* [16], [AntP J, p. 226].

5-ий семний комплекс *particularly valued*: ‘улюблений, найкращий’ зустрічається в текстах не так часто, як 1-3-й (лише 127 випадків), проте, коли спостерігаємо його особливість вживання, то виокремлюємо ще один семний комплекс, (4) *deserving or getting more attention than usual*: ‘вартий більшої уваги’, що, своєю чергою, викликає асоціацію прихильного ставлення до предмета такої уваги, особливу приязнь і, навіть, любов. Загалом, за кількісними даними синтагматичного аналізу, досліджуваний прикметник найактивніше виявив себе у сполученні з назвами емоцій (81 СВ), з іменниками на позначення думки, мисленнєвої діяльності та поведінки людей (81 СВ).

Наступний фрагмент демонструє зумовленість експлікації семи ‘*особливий-незвичайний*’ наміром мовця виявити своє ставлення до інших, його погляди, зокрема особливу любов до найдорожчих людей. Цим демонструється психоемоційний аспект оцінного значення прикметника, яке відображає вияв особливостей ідеалістично-чуттєвого сприйняття не тільки суб’єктів дійсності взагалі, а й кожної окремої людини, тобто актуалізується типова для досліджуваної ЛСГ суб’єктивована індивідуальна оцінка *особливий*.

“*We all wonder, as our children grow into adults, what we have done, or not done, that has contributed to, or detracted from, the happiness of these **special beings** we have brought into existence*” [14], [CA RR, p. 29].

Таким чином, роздуми героя твору над сутністю взаємин рідних людей (дітей) викликає ‘особливе’ відчуття й усвідомлення того, наскільки важливо для самих батьків бути впевненими у тому, що вони зробили все можливе у своєму житті для щастя своїх найдорожчих людей. Приклад, запропонований вище, презентує сукупність таких двох семних комплексів, як (4) *deserving or getting more attention than usual*: ‘вартий особливої уваги’ (89 СВ) та (5) *particularly valued*: ‘улюблений, найкращий’ стосовно особистісного сприйняття разом із семами (1) та (2). У такій сумісності сем спостерігається деривація, створюється нова сема, коли *special*, експлікуючись завдяки контексту вживання слова, у вислові *special beings* розуміється як ‘найдорожчі створіння’.

Найменш чисельною виявилася сема (6) *extra*: ‘додатковий, не такий, як звичайно, винятковий’. Повсякденні турботи людини у суспільстві пов’язані з дотриманням певних умов життя в ньому, спеціальних або додатково створених правил, які мають на меті впорядкування звичайних зручностей чи вироблення виняткових. У випадках опису таких ситуацій вона й актуалізується:

“*Francesca remembered using her **special permits** to buy the dimethyldexil, along with a batch of other items, at a hospital pharmacy in Copenhagen two years earlier*” [13], [CA RII, p. 69].

У цьому фрагменті описується дозвіл на придбання ліків, зумовлений певними спеціальними обставинами (спеціальних ліків, для певної людини), і тому сема 'спеціальний' (*special*) визначається в цьому контексті як повноцінна складова комплексного значення 'особливий'.

Характерною властивістю прикметника *special* є типовість використання його у словосполученнях з іменниками на позначення обставин – *cases, situation, circumstance* тощо (43 СВ). Це найбільший кількісний показник порівняно з усіма іншими прикметниками ЛСГ у виявах такого словосполучення. Наступне речення демонструє саме експлікацію 1-го семного комплексу, властивого для цього прикметника з подібними іменниками:

"In war, they suck the blood of enemies, but that's a special situation" [15], [AntP ВА, p. 82].

Однак у сполучуваності з такими синтагматичними партнерами семантичний потенціал прикметника *special* у змозі також реалізувати не одну, а щонайменше 5 виокремлених семних комплексів як окремо взятих, так і експлікованих водночас. Адже, очевидно, що *situation, case* тощо можуть описуватися і як (1) *exceptional; extraordinary* 'незвичайний-особливий; винятковий', (3) *specific or limited; characteristic*: 'спеціальний, окремих; властивий', (2) *peculiar or unique*: 'особливий, унікальний', (5) *particularly valued*: 'улюблений, найкращий', а також і як (4) *deserving or getting more attention than usual*: 'вартий особливої уваги'.

Отже, найактивніше для прикметника *special* актуалізуються семні комплекси (1), (2) та (3) в атрибутивних словосполученнях із різноплановою лексикою. Проте саме іменники на позначення людей (122 СВ), їхніх думок, емоцій, поведінки та взаємовідносин (371 СВ) частіше трапляються в мові у сполученні з таким прикметником.

Також аналіз засвідчив, що своєрідність семантики іменників зі значенням 'пристрої, обладнання, техніка' зумовлює актуалізацію прикметником *special* семи (3) 'спеціальний, спеціального призначення', яка реалізується часто в поєднанні з семними комплексами (1) та (2). Іменники *cases, situation, circumstance* демонструють найтипівіший зв'язок із прикметником *special* у спільному вияві 5-ти семних комплексів. Сумісність кількох семем виявляється характерною властивістю слова *special*. Однак це зовсім не утруднює правильне розуміння мовцем значення, через те, що всі вони мають спільний смисловий компонент *відмінний від інших*.

Описуючи прикметники ЛСГ зі значенням 'особливий', ми часто спостерігаємо саме таку властивість їхнього значення, при якій співіснує кілька різних осмислень мовних (і немовних) фрагментів. Це викликає здатність продукувати нове, більш об'ємне за смислом значення, яке формується, враховуючи особливості контексту. Таким чином контекстуальне оточення прикметника *special* може впливати на продукування нових сем,

наприклад, „найдорожчий”, засвідчуючи його дериваційний потенціал, що, своєю чергою, вимагає детального вивчення у перспективі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Баланюк С. С.* Інвентаризація прикметників лексико-семантичної групи зі значенням „особливий” (*particular*) та їхні особливості / С. С. Баланюк // *Нова філологія*. — Запоріжжя : ЗДУ, 2003. — Вип. 3 (18). — С. 19–28.

2. *Кобозева И. М.* Лингвистическая семантика / И. М. Кобозева. — М. : Эдиториал УРСС, 2004. — 352 с.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

3. *Merriam-Webster`s Collegiate Dictionary*. — Merriam Webster OnLine, 2002. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dictionary.com>.

4. *Online Etymology Dictionary* based on Weekley's "An Etymological Dictionary of Modern English" [Електронний ресурс]. — Douglas Harper, 2001. — Режим доступу : <http://www.dictionary.com>.

5. *Oxford Advanced Learner`s Dictionary of Current English* / [A. S. Hornby]. — Sixth Edition. — Oxford University Press, 2000. — 1427 p.

6. *Princeton University Dictionary* [Електронний ресурс]. — Worldnet 1.6: Princeton University, 1997. — Режим доступу : <http://www.dictionary.com>.

7. *Random House Unabridged Dictionary*. — Random House, Inc., 2006.

8. *Webster`s New World College Dictionary* / Michael Agnes. — Fourth Edition. — Macmillan USA, 1999. — 1717 p.

9. *Wordsmyth English Dictionary* [Електронний ресурс]. — Thesaurus, 2001. — Режим доступу : <http://www.wordsmyth.net>.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Adams D.* The Long Dark Tea-Time of the Soul / D. Adams // Библиотека современной англоязычной литературы : Текстова база даних [Електронний ресурс]. — 80 хв. / 700 МВ. — М. : CD-вид-во Master Media, 2003. — [DA LDITS]

11. *Adams D.* Dirk Gently`s Holistic Detective Agency / D. Adams // Библиотека современной англоязычной литературы : Текстова база даних [Електронний ресурс]. — 80 хв. / 700 МВ. — М. : CD-вид-во Master Media, 2003. — [DA DGHDA]

12. *Anderson P. The Boat of a Million Years* / P. Anderson // Библиотека современной англоязычной литературы : Текстова база даних [Електронний ресурс]. — 80 хв. / 700 МВ. — М. : CD-вид-во Master Media, 2003. — [AndP BMY]

13. *Clarke A. C. Rama II (Clarke & Gentry Lee)* / A. C. Clarke // Библиотека современной англоязычной литературы : Текстова база даних [Електронний ресурс]. — 80 хв. / 700 МВ. — М. : CD-вид-во Master Media, 2003. — [CA RII]

14. *Clarke A. C. Rama Revealed (Clarke & Gentry Lee)* / A. C. Clarke // Библиотека современной англоязычной литературы : Текстова база даних [Електронний ресурс]. — 80 хв. / 700 МВ. — М. : CD-вид-во Master Media, 2003. — [CA RR]

15. *Piers A. Blue Adept* / A. Piers // Библиотека современной англоязычной литературы : Текстова база даних [Електронний ресурс]. — 80 хв. / 700 МВ. — М. : CD-вид-во Master Media, 2003. — [AntP BA]

16. *Piers A. Juxtaposition* / A. Piers // Библиотека современной англоязычной литературы : Текстова база даних [Електронний ресурс]. — 80 хв. / 700 МВ. — М. : CD-вид-во Master Media, 2003. — [AntP JJ]

Надійшла до редакції 14.09.11

ТИПОЛОГІЧНІ ТА ЗІСТАВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

© 2011 Л. В. Беспам'ятна
(м. Севастополь)

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ УТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ В НІМЕЦЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

БЕСПАМ'ЯТНА Л. В. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ УТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ В НІМЕЦЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячена зіставному аналізу субстантивних термінів кораблебудування (СТК) в англійській та німецькій мовах. Аналіз морфологічної структури СТК дозволив виявити 10 структурних типів у німецькій мові і 9 – в англійській. В обох мовах були установлені такі структурні типи СТК: кореневі СТК; суфіксальні СТК, префіксальні СТК, суфіксально-префіксальні СТК; СТК-композиції; складнопохідні СТК, СТК-словосполучення, СТК-конверсиви і СТК-аббревіатури. Їх продуктивність не є однаковою. Вона цілком збігається лише у випадку з префіксально-суфіксальними СТК. У німецькій мові були також виявлені СТК імпліцитної деривації, які відсутні в термінології кораблебудування англійської мови.

БЕСПАМ'ЯТНА Л. В. СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБОВ ОБРАЗОВАНИЯ ТЕРМИНОВ КОРАБЛЕСТРОЕНИЯ В НЕМЕЦКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена сопоставительному анализу субстантивных терминов кораблестроения (СТК) в английском и немецком языке. Анализ морфологической структуры СТК позволил выявить 10 структурных типов в немецком языке и 9 – в английском. В обоих языках были установлены следующие структурные типы СТК: корневые СТК; суффиксальные СТК, префиксальные СТК, суффиксально-префиксальные; СТК-композиции; аффиксные СТК-композиции, СТК-словосочетания, СТК-конверсивы и СТК-аббревиатуры. Их продуктивность не одинакова и полностью совпадает лишь в случае с префиксально-суффиксальными СТК. В немецком языке были также выявлены СТК имплицитной деривации, которые отсутствуют в терминологии кораблестроения английского языка.

BESPAMYATNAYA L. V. COMPARATIVE ANALYSIS OF WORD FORMATION METHODS OF SHIPBUILDING TERMS IN GERMAN AND ENGLISH

The article is devoted to the comparative analysis of German and English structure of shipbuilding terms. The material includes 3298 shipbuilding terms in German and 3191 in English. The article deals with the description of all possible structural types of shipbuilding terms. The analysis of the morphological structure of these terms shows that there are 10 types of word formation in German and 9 types of word formation in English. The results of research also show that the productivity of these types in two languages is different. Of all possible types of word formation the following types have been singled out: non-derived root words with no morphemes; affixed words, which can be formed with the help of prefixes or suffixes; composites, which can consist of 2 or more components; affixed composites, the structure of which includes affixes as well as nominal constituents; word-combinations, which consist of two or more stem-terms of shipbuilding connected by attributive relations; conversional words, which represent the change of part of speech without any change of morphological structure of the word; abbreviations, which are initial words. In the German language are also found implicit terms of shipbuilding, that do not exist in English and which according to their structure can be compared with the conversional words, but with some change of morphological structure.

The most widespread in German are the shipbuilding terms expressed by composites, affixed composites, which in English take only the eighth position according to their productivity, and suffixed words. In English terminology of shipbuilding the most widespread group is represented by the word-combinations, composites, suffixed words, which is also a very productive word formation method in German. Relatively small number of groups in both languages is represented by root shipbuilding terms, prefixed and conversional terms. Only abbreviations in both languages have the same productivity and take the sixth place, though their number in these languages is different. The most unproductive method of word formation in both terminologies is represented by the prefixal-suffixal words (in both languages there are only single terms).

The analysis carried out makes it possible to reveal the main methods of nominal word-formation in the terminology of shipbuilding in English and German, and the results obtained show the most productive types, that in some way correlate with the main structural principals of nominal word formation in these languages.

Ключові слова: субстантивний термін кораблебудування, структурна модель, спосіб словотворення, продуктивність.

1. Вступні зауваження

На сучасному етапі розвитку лінгвістики вивчення термінології як системи є одним з актуальних та найважливіших завдань. Визначення природи термінів, виявлення дериваційного потенціалу термінологічної лексики, дослідження загальних тенденцій розвитку терміносистем – перебуває у центрі уваги багатьох українських (А. С. Д'яков, М. А. Жовтобрюх, І. К. Білодід, І. І. Ковалик, І. С. Квітко, Т. Р. Кияк, В. М. Овчаренко та ін.) і зарубіжних (В. В. Виноградов, Г. О. Винокур, М. М. Володіна, В. Г. Гак, Б. М. Головін, Т. Л. Канделаки, О. О. Реформатський, Н. Fluck, D. Möhn, G. Rölke та ін.) учених. У цьому зв'язку особливу увагу лінгвісти приділяють структурній будові термінів.

Потребу вивчення термінотворчої динаміки фахової мови кораблебудування зумовлюють постійне оновлення її лексичного фонду новими термінологічними одиницями, що спричинює її інтенсивний поступ, та необхідність проведення детального аналізу термінотворчих процесів у фаховій мові кораблебудування.

Пропонована стаття присвячена зіставному аналізу словотвірної структури термінів кораблебудування в англійській та німецькій мовах.

Науково обгрунтованою базою для даного порівняльного дослідження слугували праці Г. Пауля, В. Фляйшера, М. Д. Степанової, П. М. Каращук, В. І. Карабана, Г. Б. Антрушиної, Ю. А. Зацного та ін.

У лінгвістиці існують різні визначення поняття «термін». Т. Л. Канделаки визначає «термін» таким чином: «Під терміном розуміється слово чи локалізоване словосполучення, що потребує у відповідній системі понять побудування дефініції» [8, с. 7]. А. С. Д'яков та Т. Р. Кияк, услід за І. С. Квітко, трактують термін як «... слово чи словесний комплекс, що вступають у системні відношення з іншими словами та словесними комплексами й утворюють разом з ними в кожному окремому випадку та в певний час замкнену систему, яка характеризується високою інформативністю, однозначністю, точністю та експресивною нейтральністю» [5, с. 216].

Об'єктом дослідження є термінологічні одиниці фахової мови кораблебудування, а **предметом** – словотвірна структура субстантивних (іменникових) термінів в англійській та німецькій мовах.

Матеріалом дослідження є суцільна вибірка термінів кораблебудування із словників німецької та англійської мов, інтернет-джерел, журналів. Загальний обсяг вибірки складає 6 489 одиниці (нім. – 3298 од., англ. – 3191 од.).

Мета дослідження – виявлення спільного й відмінного у структурній та словотвірній організації іменникових термінів кораблебудування німецької та англійської мов.

Досягнення даної мети передбачає вирішення таких завдань: 1) виявити корпус субстантивних термінів кораблебудування в англійській та німецькій мовах; 2) встановити способи їх словотворення у зіставлюваних мовах та виявити словотворчі засоби, що беруть участь у деривації аналізованих термінів; 3) визначити продуктивність структурних типів даних термінів у порівнюваних мовах та встановити словотвірну активність дериваційних афіксів.

2. Структурні типи й словотворчі засоби термінів кораблебудування в німецькій та англійській мовах

Словотвірний аналіз субстантивних термінів кораблебудування (СТК) в німецькій та англійській мовах дозволив визначити такі способи їх утворення: 1) непохідні (або кореневі) СТК; 2) похідні (суфіксальні, префіксальні та префіксально-суфіксальні) СТК; 3) СТК-композиції; 4) складнопохідні СТК; 5) СТК-словосполучення; 6) СТК-конверсиви; 7) СТК-аббревіатури; 8) СТК, утворені шляхом імпліцитної деривації (див. табл.1).

Таблиця 1. Структурні типи термінів кораблебудування в німецькій та англійській мовах

Структурні типи термінів кораблебудування	Німецька мова	Англійська мова
1. Непохідні (кореневі) СТК	2,25% (74 од.)	5,7% (182 од.)
2. Суфіксальні СТК	4,35% (143 од.)	6,5% (207 од.)
3. Префіксальні СТК	0,9% (30 од.)	0,35% (11 од.)
4. Префіксально-суфіксальні СТК	0,03% (1 од.)	0,03% (1 од.)
5. СТК-композиції	78,5% (2590 од.)	6,65% (212 од.)
6. Складнопохідні СТК	7,5% (248 од.)	0,12% (6 од.)
7. СТК-словосполучення	4,06% (134 од.)	79,5% (2535 од.)
8. СТК-конверсиви	0,35% (10 од.)	0,75% (24 од.)
9. СТК-аббревіатури	1,06% (35 од.)	0,4% (13 од.)
10. СТК імпліцитної деривації	1% (33 од.)	–
Разом:	100% (3298)	100% (3191)

2.1. Кореневі СТК. Кореневі СТК як у німецькій так і в англійській мовах мають дві особливості: вони не розкладаються на морфеми та є немотивованими одиницями. Цей структурний тип посідає за продуктивністю в німецькій мові п'яте місце (2,25% або 74 од.) та більш ніж у два рази поступається аналогічним утворенням в англійській мові, в якій вони посідають четверте місце (5,7% або 182 од.). Кореневі СТК складаються у зіставлюваних мовах з одного складу (нім. *das Schiff* 'корабель'; англ. *ship* 'судно', 'корабель'), двох (нім. *das Modell* 'модель'; англ. *system* 'система', 'спосіб, установлення')

або трьох складів (нім. *die Armatur* 'арматура'; англ. *antenna* 'антена'). Слід підкреслити, що в обох мовах більшість дво- або трискладених СТК є іншомовними запозичаннями. Латинські СТК-запозичення складають в англійській мові 14 одиниць (*anchor* 'якір', *turbine* 'турбіна'), в німецькій – 7 одиниць (*die Zisterne* 'цистерна', *das Projekt* 'проект'). В обох мовах виявлені СТК-запозичення з французької мови (нім. *die Etage* 'ярус' (на судні); англ. *vessel* 'судно') (нім. – 4 од.; англ. – 18 од.). У німецькій термінології кораблебудування є також запозичення з англійської мови (*das Spardeck* 'спардек' – 3 од.), грецької (*der Kamin* 'димова труба' – 2 од.) та поодинокі приклади з голландської (*die Tartane* 'тартана (невелике однощоглове судно)' та італійської (*das Modell* 'модель') мов. В англійській мові зафіксовані СТК-запозичення також з німецької (*bottom* 'дно', 'днище' – 3 од.) та ісландської (*hawse* 'клюз, носова частина судна' – 2 од.) мов.

2.2. Суфіксальні СТК. Важливу роль у створенні термінів кораблебудування відіграє суфіксація. В німецькій мові загальна кількість суфіксальних утворень СТК складає 160 од., в англійській – 214 од. Твірною основою суфіксальних дериватів виступають зазвичай дієслова (нім. – 112 од., англ. – 119 од.), рідше іменники (нім. – 40 од., англ. – 76 од.) або прикметники (нім. – 8 од., англ. – 19 од.).

В німецькій мові у творенні СТК приймають участь 10 суфіксів, з-поміж них найбільш продуктивними є суфікси *-ung* (62 од.), *-er* (28 од.), *-e* (28 од.): *die Abteilung* 'відсік' (← *abteilen* 'відділяти'); *der Heber* 'підіймач, розвантажувач' (← *heben* 'піднімати'); *die Winde* 'лебідка' (← *winden* 'мотати'). Далі за продуктивністю розташувалися суфікси: *-nis* (5 од.) (*das Verhältnis* *B/N* 'співвідношення до висоти борту' ← *sich verhalten* 'співвідноситися'); *-heit(keit)* (4од.) (*die Festigkeit* 'міцність' ← *festig* 'міцний'); *-tion* (4 од.) (*die Installation* 'установлення, монтаж' ← *installieren* 'установлювати'); *-el* (3од.) (*das Ritzel* 'триб' ← *der Ritz* 'шпара, щілина'); *-ling* (2 од.) (*der Prüfling* 'випробний зразок' ← *prüfen* 'випробувати'); *-ei* (1 СТК) (*die Reederei* 'пароплавство' ← *der Reeder* 'власник, фрахтівник'). Суфікс *-or*, за допомогою якого утворені 6 ТК, є суфіксом запозичених іменників, які в аналізованій терміносистемі позначають технічні пристрої, із зв'язаними твірними основами [17, с. 336] (*der Separator* 'сепаратор' ← *die Separation* 'сепарація').

В англійській мові в утворенні СТК бере участь більша кількість суфіксів (усього 18 суфіксів), ніж у німецькій мові. Найбільш активними суфіксами є *-er* (63од.), *-ing* (61од.), *-tion* (29 од.): *carrier* 'возій, перевізник' (← *to carry* 'нести, везти'); *ducting* 'система трубопроводів' (← *duct n* 'прохід, канал'); *completion* 'добудування судна' (← *to complete* 'закінчувати, комплектувати'). Слід додати, що англійські СТК із суфіксами *-er* та *-ing* мотивуються частіше дієслівними та іменниковими основами, рідше прикметниками, а деривати із суфіксом *-tion* частіше утворюються від дієслів. Менш продуктивно аналізовані англійські СТК утворюються за допомогою суфіксів *-or* (9 од.) (*accumulator*

‘акумулятор, колектор’ ← *to accumulate* ‘акумуляувати, скупчувати’), *-ment* (9 од.) (*displacement* ‘водотоннажність (судна)’ ← *to displace* ‘витіснити, заміщати’), *-ance* (7 од.) (*entrance* ‘носове загострювання (підводної частини) корпусу судна’ ← *to enter* ‘входити’), *-age* (7 од.) (*cranage* ‘кранове обладнання’ ← *crane* н’кран’), *-ity* (6 од.) (*rigidity* жорсткість; твердість (конструкції)’ ← *rigid adj* ‘жорсткий’), *-ion* (5 од.) (*stanchion* ‘пілерс, опора’ ← *stanch n* ‘шлюз, дамба’), *-ness* (6 од.) (*fatness* ‘повнота обводів судна’ *fat adj* ‘жирний; товстий’), *-th* (3 од.) (*length* ‘довжина’ (корінь О.Е. *lang – leng*), *-ar* (2 од.) (*particulars* ‘елементи (судна)’ ← *particle n* ‘частина’), *-ure* (2 од.) (*closure* ‘перегородка’ ← *to close* ‘закривати, зачіняти’), *-y* (2 од.) (*cuddy* ‘камбузна надбудова’ ← *cud n* ‘жуйка’).

Поодинокими прикладами представлені СТК із суфіксами *-et* (*bracket* ‘кронштейн, книця’ (← *brack* ‘брак’), *-(e)ry* (*machinery* ‘машини, механізм’ ← *machine* ‘машина; механізм’).

2.3. Префіксальні іменники. У німецькій мові кількість префіксальних утворень складає 30 одиниць. Найбільш продуктивними є такі префікси з просторовим значенням [19, с. 44; 20, с. 23]: *vor-* (15 од.) (*das Vorschiff* ‘ніс’ ← *das Schiff* ‘корабель, судно’); *zwischen-* (6 од.) (*das Zwischendeck* ‘твиндек’ ← *das Deck* ‘палуба’); *nach-* (5 од.) (*die Nachprobe* ‘контрольне випробування’ ← *die Probe* ‘випробування’). Поодинокими прикладами представлені СТК з префіксом *ge-* (2 од.) (*das Gerippe* ‘кістяк [каркас] судна’ ← *die Rippe* ‘пруг’) та префіксами латинського походження *pro-* (*die Propulsion* ‘швидкохідність судна’ ← *die Pulsion* ‘удар’), *super-* (*der Supertanker* ‘супертанкер’ ← *der Tanker* ‘танкер’).

В англійській термінології суднобудування виявлено 11 префіксальних СТК. В утворенні даних СТК беруть участь різні префікси, які надають твірній основі різноманітних значень [13, с. 118]: *in-* (2 од.) (значення протилежності і рух усередину) (*insubmersibility* ‘непотоплюваність’ ← *submersibility n*); *under-* (2 од.) (просторове значення) (*underdeck* ‘нижня палуба’ ← *deck n* ‘палуба’), *super-* (2 од.) (просторове значення) (*superstructure* ‘надбудова’ ← *structure n* ‘будівля, споруда’); *out-* (1 СТК) (вказує на розташування за межами іншого предмета) (*outline* ‘обрис, контур, схема’ ← *line n* ‘обриси, контур’); *pro-* (1 СТК) (значення «замісник») (*profile* ‘сторона (проекція теоретичного рисунку судна)’ ← *file n* ‘шеренга, ряд’); *co-* (1 СТК) (значення сукупної дії) (*coefficient* ‘коефіцієнт’ ← *efficient adj* ‘дійовий, ефективний’); *dia* (1 СТК) (значення «через») (*diameter* ‘діаметр; поперечник’ ← *meter n* ‘метр’).

2.4. Префіксально-суфіксальні СТК. Цей спосіб словотворення є найменш продуктивним в терміносистемі кораблебудування обох мов. За ним утворюються в німецькій та англійській мовах лише поодинокі СТК. Пор.: нім. *das Gehäuse* ‘корпус’ (← *das Haus* ‘будинок, будівля’); англ. *preoutfitting* ‘попереднє насичення (блоків судна при будівлі)’ (← *outfit n* ‘оснащення, набір приладів’).

2.5. СТК-композиції. СТК-композиції утворюються шляхом об'єднання двох або більше основ. Словоскладення виявилось найбільш продуктивним структурним типом серед термінів кораблебудування в німецькій мові (2590 од або 78,5%). Значно поступаються їм СТК-композиції англійської мови (212 од. або 6,65%). СТК-композиції дають змогу виразити спеціальне поняття більш точно, адже вони відповідають декільком основним ознакам терміна: злитість, єдність формальної структури, моносемантизм [6, с. 9]. Додамо, що загалом складні слова – найбільш економний засіб номінації. Водночас вони є свідченням дії в мові закону економії лінгвальної енергії, що сприяє більш оптимальному та ефективному спілкуванню комунікантів.

За своєю структурою більшість СТК-композицій у німецькій мові є двочленними сполуками (нім. – 1801 од. або 70%), а в англійській мові – абсолютна кількість (212 од.).

Слід додати, що в німецькій термінології кораблебудування існують тричленні СТК-композиції типу *der Alt/öl//tank* 'цистерна відпрацьованого масла'

Серед німецьких композицій виявлені композиції лише з підрядним зв'язком компонентів. У цих композицій перший (означальний) компонент визначає та конкретизує другий (означуваний) компонент [17, с. 118]. У ролі означального компонента можуть виступати іменники (1933 од.) (*das Ankerklüse* 'якірний ключ'), прикметники (284 од.) (*der Doppel//boden* 'подвійне дно'), дієслівна основа (318 од.) (*der Ablauf//tank* 'стічна цистерна'), прислівники (37 од.) (*die Ober//brücke* 'верхній місток'), числівники (7 од.) (*der Drei//decker* 'трипалубне судно'), а також власне ім'я (10 од.) (*der Danforth-Anker* 'якір Данфорта'), а означуваним компонентом завжди виступає іменник.

У термінології суднобудування німецької мові виявлені також композиції, які складаються з трьох, чотирьох і п'яти компонентів (див. табл. 2).

Таблиця 2. Типи композитних термінів кораблебудування в німецькій мові

Типи композицій	Приклад	Кількість
1. Двокомпонентні композиції	<i>das Abgas/system, das Bau/dock, das Beton/schiff</i>	1801 од. (70%)
2. Трикомпонентні композиції	<i>der Aluminium/schiff/s/körper, das Bord/lade/geschirr, das Vier/deck/schiff</i>	663 од. (25,6%)
3. Чотирикомпонентні композиції	<i>der Block/sektion/montage/platz, das Maschine/n/raum/front/schott, das Schiff/s/neu/bau/programm</i>	115 од. (4%)
4. П'ятикомпонентні композиції	<i>der Bug/heiz/öl/tief/tank, die Speise/wasser/doppel/boden/zelle</i>	11 од. (0,4%)
Разом		2590 од. (100%)

2.5.1. Типи поєднання компонентів композитних ТК в німецькій мові. Композитні терміни кораблебудування німецькій мові розрізняються між собою за способом поєднання своїх компонентів. Найбільша кількість композитів утворюється без допомоги з'єднувального елемента (так звані «безшовні СТК-композити» [3, с. 12]) – *die Bordseite* ‘борт судна’ (73% або 1897 од.), решта композитів (27%) – за допомогою з'єднувального елемента. В ролі з'єднувального елемента виступають *-s* (13,7% або 356 од.) (*die Abteilung/s/länge* ‘довжина відсіку’), *-(e)n* (7% або 184 од.) (*der Antenne/n/mas* ‘антенна-щогла’) та *-e* (1,4% або 29 од.) (*die Häng/e/wand* ‘підвісна переділка’). Виявлено також СТК-композити, компоненти яких поєднуються за допомогою дефіса – *der Sommer-Tiefgang* ‘літня осадка’ (4,8% або 124 од.).

2.5.2. СТК-композити англійської мови. В англійській мові цей спосіб утворення СТК є відносно продуктивним (6,65% або 212 од.) і посідає за ступенем продуктивності третє місце після суфіксальних СТК і СТК-словосполучень.

На відміну від німецьких СТК-композитів, усі англійські композити є двокомпонентними утвореннями.

У більшості випадків у ролі означального компонента в англійській термінології кораблебудування виступають іменники (144 од.) (*keel/block* ‘кільбок’); прикметники (34 од.) (*fore/body* ‘носова частина (судна)’) та дієслова (21 од.) (*feed/pump* ‘живильний насос’). Незначна кількість композитів утворена за допомогою прислівників (12 од.) (*downtank* ‘збірний танк’) та числівника (1 СТК) (*one-decker* ‘однопалубне судно’).

У структурному відношенні англійські композити розпадаються на нейтральні, морфологічні та синтактичні [1, с. 104]. Нейтральні, у свою чергу, підрозділяються на: 1) прості, що утворюються без допомоги з'єднувального елемента, тобто шляхом стикування коренів; 2) дериваційні композити, що містять у своїй структурі суфікс; 3) скорочені композити, у структурі яких є скорочене слово.

Більшість англійських СТК (175 од.) є простими («безшовними») композитами, тобто побудованими простим словоскладанням типу *bridgework* ‘надбудова над містком’ (← *bridge* + *work*). За ними йдуть дериваційні композити [1, с. 104], тобто композити з суфіксом у своїй структурі (26 од.) (*half-siding* ‘півширота горизонтального кіля’). Незначну кількість складають скорочені композити (9 од.) (*helideck* ‘вертолітна палуба’ (← *helicopter* + *deck*)).

СТК-композити, компоненти яких з'єднуються за допомогою певного елемента (так звані «морфологічні композити»), не є дуже продуктивними в англійській мові [1, с. 105], включно і терміносистему кораблебудування (усього 2 од.) *chock/a/block* ‘двушківні тали’,

man/i/fold 'збірник, колектор трубопровіда'.

В одному випадку в ролі з'єднувального елемента виступає сполучник *and* («синтаксичний композит») [1, с. 105]: *masts-and-spare* 'рангоут'.

2.6. Складнопохідні СТК

Складнопохідні СТК утворюються переважно з вільних словосполучень шляхом одночасного словоскладання та приєднання суфіксів [17, с. 192].

У німецькій мові цей спосіб утворення СТК є дуже продуктивним і посідає друге місце за продуктивністю (усього 248 од.). Найбільшу кількість в німецькій мові становлять складнопохідні СТК із суфіксом *-ung* (200 од.) (*die Formänderung* 'деформація, зміна форми обводу' ← *Form ändern* 'змінювати форму'). Відзначені також складнопохідні субстантиви, у творенні яких бере участь суфікс *-er* (45 од.) (*der Eisenbrecher* 'криголам' ← *Eis brechen* 'розбивати кригу'). До цих одиниць наближаються поодинокі СТК, які утворилися внаслідок зрощення складових іменникового словосполучення (3 од.) (*der Eindecker* 'однопалубне судно' ← *ein Deck* 'одна палуба').

В англійській терміносистемі кораблебудування даний структурний тип є малопродуктивним (6 од.) Англійські складнопохідні СТК утворюються за допомогою суфікса *-er* (5 од.) (*icebreaker* 'криголам' ← *to break the ice* 'розбивати кригу') і суфікса *-ing* (1 СТК) (*shipbuilding* 'кораблебудування' ← *to build a ship* 'будувати корабель').

2.7. СТК-словосполучення

В німецькій мові СТК словосполучення посідають четверте місце (134 од.) і помітно поступаються аналогічним утворенням в англійській мові, де вони є найпродуктивнішим способом утворення СТК (I місце, 2475 од. або 79,5%). Словосполучення, як результат синтаксичної номінації, представляють собою комбінацію двох чи більше кореневих ТК, зв'язаних атрибутивними відношеннями [14, с. 144]. У німецькій термінології кораблебудування більшість СТК-словосполучень будуються за моделлю *Adj + N* (118 од.), в них прикметник за своєю структурою може бути простим (*die äußere Beplattung* 'зовнішня дерев'яна обшивка') або складним (*die wasserdichte Abteilung* 'водонепроникна переділка'). Значно меншу групу становлять СТК, в яких у ролі прикметника виступає *Partizip I* або *Partizip II*: *geschlossener Boden* 'глухе днище' (Part II), *durchgehendes Deck* 'неперервна палуба' (Part I) (31 од.). Інколи в позиції атрибутивного компонента виступає поширене означення (2 од.): *in Bau befindliches Schiff* 'судно, що будується'.

Трапляються також СТК-словосполучення, побудовані за моделлю *N+N(Genitiv)* (3 од.) (*Die Breite des Schiffes* 'ширина судна'), та СТК-словосполучення з правобічним розташуванням другого іменникового компонента у супроводі прийменника (11 од.) (*das*

Schiff mit Tunnelheck ‘судно з тунельними обводами в кормі’).

В англійській термінології кораблебудування переважають бінарні СТК через те, що вони, з одного боку, точно передають певне поняття, а, з іншого, – не перешкоджають розумінню, оскільки є короткими [6, с. 10], наприклад: *after hold* ‘кормовий трюм’. Помітно високу продуктивність в термінології кораблебудування англійської мови виявляють СТК-словосполучення, в яких до початкового слова додаються уточнювальні компоненти (326 од. або 13%): *wide flat stern* ‘широка плоска корма’.

Двокомпонентні СТК-словосполучення з лівобічним розташуванням означального компонента є найбільш численними (2209 од. або 87%). У ролі детермінатива виступають практично усі частини мови (переважно займенник, числівник, прийменник і сполучник). Серед бінарних СТК-словосполучень виділяються такі структурні моделі: а) **N + N** (іменник + іменник), б) **Adj + N** (прикметник + іменник), в) **Adv + N** (прислівник + іменник), г) **V + N** (дієслово + іменник), д) **N + V** (іменник + дієслово) та е) **PN + N** (власне ім'я + іменник) (див. табл. 3).

Таблиця 3. Структурні моделі двокомпонентних словосполучень в англійській мові

Структурні моделі двокомпонентних словосполучень	Приклад	Кількість
N + N	<i>poop anchor</i> ‘кормовий якір’	1523 од. (69%)
Adj + N	<i>portable beam</i> ‘знімний бімс’	565 од. (25,5%)
Adv + N	<i>midship bulkhead</i> ‘переділка на міделі’	72 од. (3,25%)
V + N	<i>escape door</i> ‘аварійний люк’	35 од. (1,65%)
N + V	<i>deck outfit</i> ‘палубне обладнання’	2 од. (0,1%)
PN + N	<i>Lancashire stern</i> ‘Ланкаширська корма’	12 од. (0,5%)
Разом		2209 од. (100%)

2.8. СТК-конверсиви

Цей спосіб утворення СТК в обох мовах характеризується тим, що нові слова виникають на основі вже наявних у мові слів без зміни їхньої морфологічної форми, та переходять в інший категорійний клас [1, с. 87]. Хоча в обох мовах цей спосіб утворення нових слів є дуже продуктивним [1, с. 87; 13, с. 127; 17, с. 100; 19, с. 190], проте кількість таких утворень в термінології кораблебудування в обох мовах є незначною (англ. – 24 од., нім. – 10 од.). Наприклад: англ. *to tug v* ‘тягти’ → *tug n* ‘буксир, головне судно’; *forward adj* ‘передній’ → *forward n* ‘носова частина (судна)’, нім. *einrüsten v* ‘установлювати риштування’ → *das Einrüsten n* ‘установлення риштування’; *absenken v* ‘опускати’ → *das Absenken n* ‘занурення, спускання (судна)’.

2.9. СТК-абревіатури

Абревіація є порівняно новим способом словотворення [17, с. 197; 1, с. 115; 7, с. 120], проте не всі лінгвісти виділяють абревіацію як самостійний спосіб словотворення. В. І. Теркулов розглядає такі деривативи як вербальний еквівалент словосполучення, який виник внаслідок словесної інтерпретації словосполучення, має абсолютно тотожні словосполученню лексичне і граматичне значення і синтаксичну функцію [18, с. 134].

Вимогам стислості терміна відповідають складні слова і абревіатури. За допомогою абревіатури можливо передати необхідні ознаки поняття і предмета у короткій формі. Тому одним із найбільш поширених типів словотворення в сучасній термінології є абревіація [12, с. 197].

У німецькій термінології кораблебудування даний спосіб посідає шосте місце за продуктивністю (35 од.). Більшість СТК-абревіатур є так звані «неповні абревіатури» [18, с. 198], в яких скороченою є лише одна частина слова (32 од.), пор.: *das U-Boot* (← *das Unterseeboot*) ‘субмарина’. Трапляються поодинокі СТК-абревіатури, побудовані на базі: а) початкових букв словосполучення (*MS* ← *das Motorschiff* ‘теплохід’); б) початкових складів складних слів (*das Kümo* ← *Kü(sten)mo(torschiff)* ‘теплохід прибережного плавання’); в) скороченням форми слова (*der Akku* ← *Akkumulator* ‘акумулятор’).

В англійській термінології суднобудування серед СТК-скорочень виділяються такі типи: 1) СТК-абревіатури, які утворюються з початкових букв слів або словосполучень (6 од.) типу англ. *G.R.P.* (← *glass-reinforced plastic*) ‘судно з склопластика’; 2) СТК зі скороченою частиною слова (4 од.) типу *U-bow* (← *u-shaped bow*) ‘носова оконечність із U-подібним шпангоутами’; 3) СТК-усічення (2 од.) типу *cab* (← *cabine*) ‘кабіна, закрите крило містка’; 4) СТК-злиття, які утворилися шляхом складання усічених елементів двох слів (1 СТК): *mack* (← *ma(st) + (sta)ck*) ‘щогла-труба’.

2.10. СТК імпліцитної деривації

Імпліцитна деривація – це взаємоперехід частин мови. Своїм змістом цей спосіб словотворення наближається до конверсії, проте більш раціонально слід вважати цю модель функціонуванням тої самої основи в умовах різної дистрибуції: мова йде про різні парадигми, які відповідають різним частинам мови і різної синтаксичної функції [16, с. 526].

Цей спосіб утворення термінів кораблебудування характерний лише для німецької мови і складає 33 одиниці.

СТК утворюються від дієслівних основ, якщо від сильних дієслів, то за допомогою аблаута: *ablaufen* ‘стікати’ → *der Ablauf* ‘спуск (судна)’; *bauen* ‘будувати’ → *der Bau* ‘будування (судна)’; *gehen* ‘йти’ → *der Gang* пояс ‘(обшивки), прохід’; *durchziehen*

‘протягувати’ → *der Durchzug* ‘леєр’.

3. Висновки

Підводячи підсумки структурного аналізу СТК у німецькій та англійській мовах, можна зробити такі висновки:

3.1. Термінологія кораблебудування в обох мовах є досить розвиненою системою. Кількість субстантивних термінів у німецькій та англійській мовах приблизно однакова та складає відповідно 3298 одиниць та 3191 одиниць.

3.2. Аналіз словотвірної структури СТК дозволив виявити 10 способів словотворення в німецькій мові та 9 – в англійській. Продуктивність даних способів утворення іменникових термінів кораблебудування неоднакова (див. табл. 1).

3.3. У німецькій мові найбільш продуктивним способом утворення термінів кораблебудування є словоскладання (2590 од або 78,5%). Серед СТК-комполітів кількісно переважають двокомполітні комполіти без поєднувального елемента (див. п. 2.5.1.). Трикомполітні СТК-комполіти значно поступаються своєю кількістю двокомполітним комполітам, хоча їх кількість є також значною (див. табл. 2). Серед німецьких комполітів численними є також чотирікомполітні СТК (115 од. або 4%), а нечисленними – п’ятикомполітні СТК-комполіти (11 од або 0,4%). В англійській мові СТК-комполіти також складають значну групу, проте поступаються за кількістю СТК-комполітам у німецькій мові, англійські СТК-комполіти посідають за продуктивністю третє місце (212 одиниць або 6,65%). Серед СТК-комполітів в англійській мові виявлені лише бінарні комполіти; у ролі означального комполіта в цих комполітах виступають різні частини мови (так само і в німецькій мові) (див. п. 2.5.2). Відсутність три-, чотири- та п’ятикомполітних СТК-комполітів в англійській мові пояснюється більш розвиненим ступенем аналітизму даної мови порівняно з німецькою мовою, в якій словоскладання є дуже розвиненим. В англійській СТК аналогічну функцію найменування виконують СТК-словосполучення.

3.4. В англійській термінології суднобудування найбільш продуктивним способом утворення термінів є синтаксична номінація, внаслідок якої виникають словосполучення (2535 одиниць або 79,5%). Серед словосполучень помітно домінують двокомполітні словосполучення (2209 одиниць або 87%), у ролі означення яких виступають майже усі частини мови (див. табл. 3). Їм поступаються трикомполітні терміни-словосполучення (326 одиниць або 13%). У німецькій мові СТК-словосполучення за продуктивністю посідають четверте місце (134 одиниць або 4,06%), вони є двокомполітними сполученнями і будуються за різними моделями як і в англійській мові (див. п. 2.7). Кількісна різниця цих одиниць в обох мовах пояснюється, зокрема, тим, що в німецькій

мові більш розвиненим способом іменникового словотворення є словоскладання, яке активно проникає і в терміносистему кораблебудування.

3.5. Складнопохідні субстантиви посідають у німецькій мові за продуктивністю друге місце (248 одиниць або 7,5%), а в англійській мові цей спосіб є малопродуктивним і посідає лише восьме місце (6 одиниць або 0,12%).

3.6. Суфіксація відіграє важливу роль у створенні термінів кораблебудування в обох мовах. У німецькій мові суфіксальні СТК за продуктивністю посідають третє місце (143 одиниці або 4,35%), а в англійській – друге (207 одиниць або 6,5%). Твірною основою суфіксальних дериватів в обох мовах виступають частіше дієслова, рідше іменники та прикметники. Інвентар суфіксів англійської мови кількісно перевищує набір суфіксів німецької мови (нім. – 10, англ. – 18) (див. п. 2.2).

3.7. Кореневі СТК в обох мовах є нечисельними, хоча у німецькій мові їх у два рази менше порівняно з аналогічними утвореннями в англійській мові (нім. – 74 од., англ. – 182 од.). (див. п. 2.1). Даний факт пояснюється, зокрема, тим, що в англійській мові існує тенденція до одноморфемної структури слова.

3.8. Префіксальні СТК у німецькій мові кількісно переважають аналогічні деривати в англійській мові (нім. – 30 од.; англ. – 11 од.), що зумовлено більш розвинутою системою префіксального словотворення та продуктивністю префіксів німецької мови порівняно з англійськими (див. п. 2.3.).

3.9. Кількість СТК-конверсивів англійської мови у 2,4 рази перевищує кількість цих дериватів у німецькій мові (англ. – 24 од., нім. – 10 од.). Таке кількісне відставання німецька мова компенсує за рахунок імпліцитних дериватів, відсутніх в англійській терміносистемі суднобудування.

3.10. СТК-абревіатури за продуктивністю посідають в обох мовах шосте місце, хоча кількісно близькоспоріднені мови виявляють помітні відмінності (нім. – 35 од.; англ. – 13 од.). Цей факт є, очевидно, наслідком більш активної дії закону економії мовних ресурсів у сфері композитів, спрямованого на прискорення комунікативного акту.

3.11. Поодинокими прикладами в обох мовах відзначені префіксально-суфіксальні СТК (див. п. 2.4).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антрушина Г. Б. Лексикология английского языка : [учеб. пособ. для студ.] / Г. Б. Антрушина, О. В. Афанасьева, Н. Н. Морозова. — [5-е изд., стереотип.]. — М. : Дрофа, 2005. — 286 с.

2. *Арнольд И. В.* Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. — М.: Высшая школа., 1986. — 295 с.
3. *Білецька О. В.* Інновації в оформленні трикомполітів у сучасній німецькій мові / О. В. Білецька // *Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання*: [науковий журнал / голов. ред. В.Д. Калішченко]. — Донецьк : ДонНУ, 2010. — Т. 7. — № 1 (19). — С. 5–16.
4. *Богородицький В. А.* Введение в изучение современных романских и германских языков / В. А. Богородицкий. — М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1953. — 84 с.
5. *Волощук В. І.* Терміни та топоніми як засіб творення мовної картини світу 3. Ленцем. / В. І. Волощук // *Гуманітарний вісник* : [всеукр. зб. наук. пр.; у 2 т.]. — Черкаси : ЧДТУ, 2006. — Ч. 10. — Т. 2. Сер. Іноземна філологія. — С. 215 — 218.
6. *Дружб'як С. В.* Термінотворча динаміка фахової економіки: структурно-семантичний та функціональний аспекти (на матеріалі лексикографічних джерел і сучасної періодики Німеччини) : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / С. В. Дружб'як. — К., 2010. — 20 с.
7. *Ермоленко Ю. А.* К вопросу о статусе аббревиатур современного русского языка / Ю. А. Ермоленко // *Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках* : междунар. науч. конф., 7–8 апр. 2011 г. : тезисы докл. — Днепропетровськ : Нова ідеологія, 2011 — С. 120–122.
8. *Канделаки Т. Л.* Семантика и мотивированность терминов / Т. Л. Канделаки. — М. : Наука, 1977. — 168 с.
9. *Каращук П. М.* Словообразование английского языка / П. М. Каращук. — М. : Высш. шк., 1977. — 30 с.
10. *Котленець І. В.* Лексико-семантична характеристика німецької терміносистеми тваринництва : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. В. Котленець. — К., 2002. — 20 с.
11. *Крючкова Н. Н.* Лексико-семантические, словообразовательные и структурные особенности эко-терминов в русском и немецком языках : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Н. Н. Крючкова. — Краснодар, 2006. — 24 с.
12. *Лазуренко Л. А.* Аббревиация как способ пополнения терминологии / Л. А. Лазуренко, Н. И. Шашкина, Л. В. Дружинина // *Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках* : междунар. науч. конф., 7-8 апр. 2011 г. : тезисы докл. — Днепропетровськ : Нова ідеологія, 2011. — С. 197–200.

13. Лексикология английского языка : [учебник для ин-тов и фак. иностр. яз.] / Р. З. Гинзбург, С. С. Хидекель, Г. Ю. Князева, А. А. Санкин. — [2-е изд., испр. и доп.]. — М. : Высш. шк., 1979. — 296 с.

14. Николаева Л. Б. Типологічне дослідження структури термінів спорідненості / Л. Б. Николаева // *Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання*: [науковий журнал / голов. ред. В.Д. Каліущенко]. — Донецьк : ДонНУ, 2007. — Т. 4. — № 1 (10). — С. 138–150.

15. Розен Е. В. Как появляются слова: немецкая лексика: история и современность / Е. В. Розен. — М. : Март, 2000. — 155 с.

16. *Словарь словообразовательных элементов немецкого языка* / [под. рук. М. Д. Степановой]. — 2-е изд., стереотип. — М. : Рус.яз., 2000. — 536с.

17. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка / М. Д. Степанова. — М. : Изд-во лит. на ин. яз., 1953. — 371с.

18. Теркулов В. И. Еще раз об основной единице языка / В. И. Теркулов // *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. — 2006. — № 11 (106). — С. 127–136.

19. *Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache* / W. Fleischer. — [2. Auflage]. — Leipzig, 1971. — 318 S.

20. *Deutsche Wortbildung. Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. Vierter Teil* / [L. Ortner, H. Wellmann, Maria Pümpel-Mader, H. Gärtner] // *Substantivkomposita*. — Berlin, 1991. — 863 S.

21. *Paul H. Deutsche Grammatik* / H. Paul. — [3. Aufl.]. — VEB Halle (Saale) : Max Niemeyer Verlag, 1957. — Band V. Wortbildungslehre. — 143 S.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

22. Лысенко В. А. Современный англо-русский морской технический словарь. Более 74 000 терминов / В. А. Лысенко. — К. : ООО «ИП Логос», 2005. — 608 с.

23. Шарков В. А. Немецко-русский словарь по судостроению и судоходству. Ок. 40 000 терминов / В. А. Шарков, А. Е. Эдельберг. — М. : РУССО, 1995. — 640 с.

24. *Alle News* [Електронний ресурс] // *Schiff & Hafen: Home* — September, 2010. — Режим доступу : <http://www.seehafen-verlag.de/>.

25. *Articles about Shipbuilding* — Los Angeles Times [Електронний ресурс] / Copyright. — Los Angeles Times. — September, Oktober, 2011. — Режим доступу : <http://articles.latimes.com/keyword/shipbuilding>.

26. *CAD-CAM Report*. — 2003. — № 1. — S. 1–5.
27. *Luxury Liner with Dots of Light* [Електронний ресурс] / Shipbuilding. — SCHOTT AG, 2011. — Режим доступу : http://www.schott.com/magazine/english/info96/si096_08_millennium.html.
28. *Meridian Marine Industries* | Home Page [Електронний ресурс] / Ship Repair in Vancouver. — Februar, 2011. — Режим доступу : www.meridianmarine-inc.com.
29. *Press release LLC Nevsky Shipbuilding-Shiprepair Plant* [Електронний ресурс] / Russian Shipbuilding — October, 2009. — Режим доступу : <http://shipbuilding.ru/eng/news/2009/10/23/tanker/>.
30. *Schiff & Hafen/SEEWIRTSCHAFT*. — 1990. — № 9. — S. 61–64.
31. *Schiff & Hafen/SEEWIRTSCHAFT*. — 1990. — № 10. — S. 32–62.
32. *Schiff & Hafen/SEEWIRTSCHAFT*. — 1990. — № 11. — S. 30–47.
33. *Schiff & Hafen /SEEWIRTSCHAFT*. — 2009. — № 12. — S. 21–45.
34. *Sea Technology*. — 2004. — № 2. — S. 5; 29–33; 55–57; 95–100.
35. *Small Craft*. — 1983. — № 7. — S. 30–51.
36. *Small Craft*. — 1985. — № 11. — S. 75–77.
37. *Small Craft*. — 1987. — № 19. — S. 135–146.
38. *Small Craft*. — 1987. — № 18. — S. 82–109.
39. *Verein der Schiffs-Ingenieure zu Hamburg e.V., Verein der Schiffsingenieure zu Rostock e.V. und Wieland, Bremerhaven*. — Heft 4. — Juli / August 2010. — S. 3–28.
40. *Your Shipbuilding News* [Електронний ресурс] / Global leading international shipbuilding news website focusing on industry and project information. — Red Mist Media, 2010. — Режим доступу : <http://yourshipbuildingnews.com/>.

Надійшла до редакції 15.11.11

© 2011 К. А. Горденя
(м. Донецьк)

ГЕНДЕР В РЕЧЕВОМ ПОВЕДЕНИИ ПЕРСОНАЖЕЙ УКРАИНСКИХ И БРИТАНСКИХ ПЬЕС КОНЦА XIX – НАЧАЛА XX ВВ.

ГОРДЕНЯ К. О. ГЕНДЕР У МОВЛЕННЄВІЙ ПОВЕДІНЦІ ДІЙОВИХ ОСІБ УКРАЇНСЬКИХ ТА БРИТАНСЬКИХ П'ЄС КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

У статті проводиться аналіз гендерного аспекту мовленнєвої поведінки дійових осіб українських та британських п'єс кінця XIX – початку XX ст. Метою дослідження було визначення та аналіз гендерної специфіки українських та британських п'єс, виведення спільних та відмінних рис, притаманних мовленню представників обох статей в двох мовах з точки зору автора як носія тієї чи іншої культури. У поданій роботі аналізуються п'єси О. Уайльда, Б. Шоу, М. Кропивницького та Б. Грінченка.

ГОРДЕНЯ К. А. ГЕНДЕР В РЕЧЕВОМ ПОВЕДЕНИИ ПЕРСОНАЖЕЙ УКРАИНСКИХ И БРИТАНСКИХ ПЬЕС КОНЦА XIX – НАЧАЛА XX ВВ.

В статье проводится анализ гендерного аспекта речевого поведения действующих лиц украинских и британских пьес конца XIX – начала XX вв. Целью исследования было определение и анализ гендерной специфики украинских и британских пьес, выделение общих и различных черт, свойственных речи представителей обоих полов в двух языках с точки зрения автора как носителя той или иной культуры. В данной работе анализируются пьесы О. Уайльда, Б. Шоу, М. Кропивницкого и Б. Гринченко.

GORDENYA K. O. GENDER IN THE CHARACTERS' COMMUNICATIVE BEHAVIOUR IN UKRAINIAN AND BRITISH PLAYS OF THE END OF THE 19TH – THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

The article covers gender aspect research of characters' communicative behaviour in Ukrainian and British plays of late 19th – early 20th century. The aim of the research was to define and analyse gender specifics of Ukrainian and British plays, to detect common and different features, depicting peculiarities of both genders in different communicative situations from the author's point of view. The research is devoted to the analysis of the gender stereotypes portrayed by Ukrainian and British playwrights of fin de siècle. It deals with feminine and masculine characters' traits and their niche in the society of that period. The achievement of the aforementioned aim presupposes the fulfilment of the following tasks: Ukrainian and British female and male communication analysis, the detection of the level of gender stereotypes influence on the authors, identification of linguistic categories with the most pronounced gender specifics, the analysis of the material and assessment of gender relevance. This article deals with the plays by Oscar Wilde, Bernard Shaw, Marko Kropyvnytsky and Boris Grinchenko. The phenomenon of gender concept interpretation has been analysed, thus enabling the comparison of female and male characters.

Ключевые слова: гендер, речевое поведение, эмоциональная экспрессия

1. В данной работе проводится анализ гендерного аспекта речевого взаимодействия персонажей в пьесах писателей-драматургов, которые являются носителями украинского языка и британского варианта английского языка конца XIX – начала XX вв., то есть выявление характеристик речевого поведения женщин и мужчин в культуре обоих языков на примере литературных произведений.

Важным условием социального взаимодействия являются гендерные отличия в общении. На протяжении последних лет проблема гендерных аспектов общения стала особенно актуальной. Сейчас лингвисты исследуют фонетико-орфоэпические, морфологические, синтаксические отличия в речи мужчин и женщин, аксиологические (ценностные) и стилистические особенности мужской и женской речи, сопоставляют тезаурусы (лексиконы) женщин и мужчин, проводят дискурс-анализы форм речевого

поведення, їх іміджеві проявлення і т.д. В меншій мірі вивчені жанрово-тематичні аспекти мови і комунікації чоловіків і жінок [1, с. 17].

Г. Двінянінова виділяє два дослідницькі підходи до чоловічої і жіночої мови в західній лінгвістиці [5]. Перший з них ґрунтується на понятті «домінуючої мужественності», що передбачає приниження жінок як соціальної групи і інтерпретує всі гендерні відмінності в мові з точки зору «чоловічого домінування» і «жіночого підкорення».

Іншим методом називається в західній науці «модель виявлення відмінностей в спілкуванні» і виражає ідею про те, що жінки і чоловіки «визначально належать до різних субкультур» [5]. В цьому контексті будь-яке міжгендерне спілкування розглядається як форма міжкультурної комунікації [5].

Гендер – поняття, яке використовується для позначення всіх тих соціальних і культурних норм, правил і ролей, приписуваних людям суспільством в залежності від біологічного статі [12, с. 34]. Термін гендер підкреслює «не природну, а соціокультурну причину міжстатевих відмінностей». Тобто «жіночий», «чоловічий» суть біологічні дані, дані природи статеві відмінності, а «мужественний», «жіночий» – поняття, сконструйовані суспільством і мають культурно-символічні (гендерні) відмінності, які змінюються в залежності від змін суспільства, так і культури. Гендерні стереотипи представляють собою культурно і соціально обумовлені думки про якості, атрибути і норми поведінки представників обох статей і їх відображення в мові [7]. Зв'язані з гендерними стереотипами установки регулюються на глибокому рівні суспільного свідомості, надаючи на нього суттєвий вплив, так як походять з глибини і є найбільш стійкими. Гендерна стереотипізація фіксується в мові, тісно пов'язана з вираженням оцінки і впливає на формування очікувань від представників того чи іншого статі певного типу поведінки. Гендерні стереотипи в колективному суспільному свідомості закріплені надійно і змінюються повільно. Авторами драматичних художніх творів даються не тільки найбільш повні і об'єктивні портрети і характеристики описуваних героїв, але і значно частіше інших відзначають гендерні стереотипи вираження емоцій.

Е. І. Горошко стверджує, що відмінності в мовній поведінці людини, обумовлені його статтю, проявляються на всіх рівнях мови: від мовної здатності до основних механізмів мисльової діяльності (створення, сприйняття і розуміння мовної висловлювання). Основною причиною мовних відмінностей у

мужчин и женщин, по ее мнению, также являются особенности устройства головного мозга, специализация его правого и левого полушария, их функциональная асимметрия [4].

В то же время, проанализировав результаты многих исследований, И. Тартаковская утверждает, что обнаружить статистически значимые гендерные различия специалистам удавалось очень редко. Намного чаще отличия отсутствовали или были настолько небольшими, что не имели никакой статистической ценности. Автор делает вывод, что исследования половых различий в итоге оказываются «исследованиями полового сходства, причем доказанного на основании анализа очень внушительного массива данных» [10].

Т. Доронина также отмечает [6], что существующие теоретико-литературоведческие разработки, которые можно назвать академичными, почти не касаются гендерных проблем, а направляют все свои усилия на критику феминистического литературоведения. Исследователь подчеркивает, что женские образы в литературе подчинены мужским, как второстепенные – главным, и именно литературное произведение дает начало разговорам о «мужественности» и «женственности», историко-культурной обусловленности этих категорий. Уже поверхностное знакомство с литературным произведением – это контакт с «влиятельным агентом гендерной социализации» [6, с. 317]. Согласно О. Здравомысловой, в «литературе восстанавливается гендерная культура традиционного общества, т.е. современная ей гендерная культура» [3].

Проблемой гендерного аспекта речевого поведения персонажей в драматических произведениях занималась Н. Д. Борисенко [2]. Объектом ее исследования являлись британские пьесы конца XX в. В работах автора рассматривалось гендерное коммуникативное поведение современных англичан (мужчин и женщин), являющихся представителями среднего класса общества, в ситуациях межгендерного общения. Работа Н. Д. Борисенко характеризуется новизной в коммуникативной лингвистике, так как в ней речь персонажей впервые рассматривается как отражение стереотипа гендерно обусловленного коммуникативного поведения драматурга, являющегося носителем британского варианта английского языка.

Н. Д. Борисенко отмечает [2], что в межгендерном общении персонажи-мужчины уделяют внимание четкому и логичному изложению информации, в некоторой мере игнорируя поддержку доброжелательной атмосферы общения, на что, в первую очередь, ориентированы персонажи-женщины. Существенное различие поведения вытекает из использованной мужчинами стратегии доминирования, а женщинами – стратегии сотрудничества, в соответствии с существующими коммуникативными стереотипами.

Проведенный анализ показывает, что эмоции определяют коммуникативное поведение персонажей-женщин чаще, чем персонажей-мужчин. В высказываниях женщин чаще используется общая позитивная оценка, в то время как для реплик мужчин характерна негативная [2].

В языкознании речевая деятельность рассматривается как один из аспектов языка. Это – "языковой материал, включающий сумму отдельных актов говорения и понимания" [14, с. 27].

Начиная с 70-х годов, речевая деятельность получает более узкую интерпретацию в психолингвистике [9]. Это – вид деятельности (скорее даже система речевых действий), основной мотив которой связан с производством самой речи, что осуществляется в соответствии с нормами и правилами речевого поведения.

Под речевым поведением понимается лишнее осознанной мотивировки, автоматизированное, стереотипное речевое проявление в силу типичной прикрепленности такого проявления к типичной часто повторяющейся ситуации речевого общения [13].

Сначала был проведен анализ индивидуальных особенностей речевого поведения действующих лиц в отдельных литературных произведениях, после чего были определены общие черты, которые являются характерными для речевого поведения представителей разных полов.

2. **Цель** данной работы – определить и проанализировать гендерную специфику речевого поведения действующих лиц англоязычных и украиноязычных пьес конца XIX – начала XX вв., общие и различные черты, свойственные речи представителей обоих полов в двух языках. Реализация цели предусматривает выполнение следующих задач:

- 1) проанализировать женскую и мужскую речь в англоязычных и украиноязычных пьесах;
- 2) определить лингвистические категории, в которых наиболее выражен гендерный аспект;
- 3) сделать выборку лексического материала для каждой категории на материале данных художественных текстов;
- 4) проанализировать гендерную специфику и определить релевантность гендерного аспекта в той или иной категории;
- 5) определить индивидуальные особенности языка писателей и влияние на них гендерных стереотипов;
- 6) рассмотреть возможные причины установленных закономерностей, связав языковой уровень с социальным.

Объектом исследования являются диалоги персонажей, воссоздающие ситуации общения в драматических произведениях, написанных британскими и украинскими драматургами в конце XIX – начале XX вв. Предметом исследования является гендерный аспект речи действующих лиц на лексическом, грамматическом и синтаксическом уровнях в женских и мужских репликах.

Изучение гендерных различий в речевом поведении персонажей является актуальным, потому что позволяет проследить, как языковая характеристика персонажей в драматических произведениях отражает гендерные стереотипы драматургов-носителей украинского языка и британского варианта английского языка.

В данном исследовании в качестве текстового материала использованы произведения Оскара Уайльда ("The Importance of Being Earnest", 1885) [16], Бернарда Шоу ("The Heartbreak House", 1919) [15], Марка Кропивницкого ("Глитай, або ж Павук", 1882) [8] и Бориса Гринченко ("На новий шлях", 1905) [11]. Выбор указанных произведений в качестве объекта исследования обусловлен тем, что перечисленные драматурги являются ярчайшими представителями такого переломного момента в литературном процессе, ходе истории и развитии общества, как конец XIX – начало XX вв. К этому периоду относится «первая волна» женского движения, а именно суфражистское движение, ключевым вопросом для которого было получение права голоса для женщин. Общие настроения общества отражены в художественных произведениях, особенно в пьесах, которые, в первую очередь, фиксируют речевое поведение женщин и мужчин.

3. В ходе данного исследования литературные произведения анализируются по определенным признакам на разных уровнях языковой системы, которые присутствуют как в речи персонажей-женщин, так и в речи персонажей-мужчин.

3.1. На лексическом уровне в качестве критериев оценивания выраженности гендерного аспекта рассматривается частотность употребления модальных слов (3.1.1), глаголов умственного восприятия (3.1.2), глаголов эмоционального состояния (3.1.3), личных местоимений (3.1.4) и обращений (3.1.5).

3.1.1. Модальные слова, наречия-индикаторы уверенности и неуверенности: например, англ. *possibly* 'возможно', укр. *звісно*. Как мужчины, так и женщины в британских пьесах используют преимущественно наречия-индикаторы уверенности, в то время как индикаторы неуверенности встречаются в текстах в малых количествах, однако преимущественно в женских репликах. Например: *Cecily. I keep a diary in order to enter the wonderful secrets of my life. If I didn't write them down, I should probably forget all about them.* (O. Wilde, "The Importance of Being Earnest") 'Сесили. Я веду дневник, чтобы записывать

туда прекрасные тайны моей жизни. Если бы я их не записывала, то, вероятно, совершенно забыла бы о них'. В украинских произведениях действующие лица нечасто употребляют модальные слова и выражения, демонстрируя, таким образом, уверенность в собственных высказываниях. При этом женщины употребляют наречия-индикаторы уверенности чаще мужчин. Например: *Галина. Мабуть щось у справах літературно-артистичного товариства.* (Б. Грінченко, "На новий шлях").

3.1.2. Глаголы умственного восприятия: например, англ. *I suppose* 'я считаю', укр. *думаю*. В британских произведениях глаголы умственного восприятия употребляются женщинами значительно чаще, чем мужчинами, к тому же в женских репликах такие глаголы представлены более разнообразно. Например: *Mazzini. I hope poor Mangan is safe* (В. Shaw, "Heartbreak House") 'Мадзини. Надеюсь, бедолага Менген в безопасности'. Такую разницу можно объяснить тем, что в речи женщин преобладает субъективное начало, в то время как мужчины используют более объективные формулировки для изложения собственных взглядов и мыслей. В украинских же пьесах присутствует обратная тенденция, т.е. мужчины в целом используют такие глаголы чаще. Например: *Галина. ...Ось, слухай! Жити тобі з їм тяжко, не можеш ти; покинути зовсім – це, я бачу, не зважишся...* (Б. Грінченко, "На новий шлях"). Учитывая, что собеседником в произведениях чаще всего являются персонажи женского пола, демонстрируется свойственное украинской культуре, для того времени, отношение к женщине, а также сильное субъективное начало.

3.1.3. Глаголы эмоционального состояния: например, англ. *I hate* 'ненавижу', укр. *кохаю*. Британские авторы демонстрируют традиционно большую эмоциональность женщин в сравнении с мужчинами. Например: *Jack [astounded]. Well... surely. You know that I love you, and you led me to believe, Miss Fairfax, that you were not absolutely indifferent to me.* (O. Wilde, "The Importance of Being Earnest") 'Джек (потрясенно). Хм... конечно же. Вы знаете, что я люблю Вас, и Вы дали мне понять, мисс Ферфакс, что и сами не вполне равнодушны ко мне'. Такую же закономерность следует отметить и в украинских пьесах, в соответствии с желанием автором проиллюстрировать повышенную эмоциональность женщин. Например: *Лидія (вихоплює в нього руку й падає на крісло, затуливши обличчя руками і говорить крізь сльози). Боже мій! Я тебе люблю, але я хочу тебе поважати!.. поважати!..* (Б. Грінченко, "На новий шлях")

3.1.4. Личные местоимения: например, англ. *you* 'ти / ви', укр. *ми*. Персонажи мужского пола в британских пьесах отдают предпочтение местоимениям первого лица единственного числа, при этом они чаще акцентируют внимание не на личностях (себе и

собеседнике), а на изложении фактов, однако женщины при этом в целом употребляют местоимения чаще мужчин, как правило, смещая центр внимания в разговоре на себя. В украинских пьесах женщины чаще употребляют местоимения множественного числа, первого и второго лица, демонстрируя, таким образом, стремление к кооперации и налаживанию контакта с адресатом.

3.1.5. Обращения. Необходимо различать обращения официальные, которые носят формальный характер (англ. *Mrs Hushabye* ‘миссис Хешебай’, укр. *Стехо*), и неофициальные, которые демонстрируют отношение говорящего к собеседнику (*my dear fellow* ‘мой милый друг’, укр. *голубко*). В пьесе Б. Шоу женщины чаще мужчин употребляют обращение, при этом разница особенно заметна в частотности употребления неофициальных обращений. Например: *Mrs Hushabye. Daddiest, you and Hector must come and help me to entertain all these people. What on earth were you shouting about?* (B. Shaw, "Heartbreak House") ‘Миссис Хешебай. Папочка, вы с Гектором должны помочь мне развлечь всех этих людей. Ради бога, о чем это вы так громко спорили?’ В украинских пьесах картина несколько отличается, так как в обоих произведениях женщины используют официальные обращения чаще мужчин, которые отдают предпочтение неофициальным, что особенно заметно в пьесе М. Кропивницкого. Например: *Бичок. Слухайте, куме Радивоновичу, господарю мій...* (М. Кропивницький, "Глитай, або ж Павук").

3.2. На грамматическом уровне в качестве критериев оценивания выраженности гендерного аспекта рассматривается частотность употребления наклонений. Женщины в британских произведениях чаще используют сослагательное наклонение для изложения своей точки зрения собеседнику в более мягкой форме. Например: *Cecily. It would hardly have been a really serious engagement, if it hadn't been broken off at least once. But I forgave you before the week was out.* (O. Wilde, "The Importance of Being Earnest") ‘Сесили. Эту помолвку нельзя было бы считать серьезной, если бы она не была расторгнута хотя бы единожды. Но я простила Вас еще до конца недели’. Более того, у действующих лиц женского пола большая частотность использования повелительного наклонения, что свидетельствует о желании продемонстрировать неуверенность в собственном социальном статусе. Например: *Cecily. How nice of you to like me so much after we have known each other such a comparatively short time. Pray sit down.* (O. Wilde, "The Importance of Being Earnest") ‘Сесили. Как это мило с Вашей стороны так хорошо ко мне относиться после такого сравнительно недолгого знакомства. Присаживайтесь, прошу Вас’. В украинских пьесах существует несколько иная специфика, так как в произведении М. Кропивницкого мужчины значительно чаще женщин употребляют повелительное и

сослагательное наклонения. Например: *Бичок*. ...Коли б мені Андрія куди-небудь запроторити, тоді б інша річ була!.. (М. Кропивницький, "Глитай, або ж Павук"). В пьесе Б. Гринченко соотношение изменяется, что в целом демонстрирует более «западное» мышление. Например: *Лудія*. *Відавай городові те, що в його взяв – свій будинок, хутір...* (Б. Грінченко, "На новий шлях")..

3.3. На синтаксическом уровне в качестве критериев оценивания выраженности гендерного аспекты рассматривается частотность употребления простых и сложных (3.3.1) и вопросительных (3.3.2) предложений.

3.3.1. Простые и сложные предложения. Мужчины и женщины в британских литературных произведениях обоих авторов предпочитают простые предложения сложным. Однако необходимо отметить существенно более частое употребление последних действующими лицами женского пола в пьесе О. Уайльда. Это свидетельствует о том, что для речевого поведения мужчин в его пьесах характерным является стремление к информативности и четкому изложению мыслей, в то время как мнение женщин с вменяемой им эмоциональной экспрессией чаще имеет описательный характер. В произведении Б. Гринченко заметно, что женщины в украинской литературе начала XX в. начали чаще использовать сложные предложения, что является особенностью, которая еще не была отражена даже на речевом уровне действующих лиц мужского пола. Это может быть обусловлено тем, что образ женщины в украинской культуре наконец изменяется и становится более неоднозначным, многогранным и правдоподобным.

3.3.2. Вопросительные предложения. В британских пьесах вопросительные предложения намного чаще встречаются в репликах действующих лиц женского пола, что может быть отражением относительно слабой позиции женщины в разговоре, которая была характерна для рубежа XIX–XX вв. Действующие лица мужского пола очень редко используют в ходе диалога разделительные вопросы, которые более свойственны лицам женского пола. Например: *Gwendolen*. *And you will always call me Gwendolen, won't you?* (O. Wilde, "The Importance of Being Earnest") 'Гвендолен. Теперь вы всегда будете звать меня Гвендолен, не так ли?'. Употребление разделительных вопросов в целом не свойственно украинским авторам, при этом следует отметить, что женщины чаще используют вопросительные предложения.

Таким образом, гендерную специфику речевого поведения действующих лиц в проанализированных произведениях определяют следующие особенности:

1) маскулинное речевое поведение в британских пьесах малоэмоционально, мысли излагаются четко, уверенно и категорично. Высказывания действующих лиц с таким

типом речевого поведения, прежде всего, информативные, так как они стремятся к объективности, фокусируя внимание собеседника на изложении фактов.

2) украинское маскулинное речевое поведение малоэмоционально, мысли излагаются уверенно, но менее четко. При помощи личных обращений такие персонажи удерживают внимание собеседника на себе и собственных мыслях, менее концентрируясь на фактах и противопоставляя себя другим участникам коммуникативного акта.

3) фемининное речевое поведение в британских пьесах очень эмоционально, формулировки распространенные и мягкие, некатегоричные. Смещая центр внимания на себя при помощи частого употребления обращений и апеллирования к собеседнику, действующие лица с таким типом речевого поведения демонстрируют свое желание самоутвердиться. Преобладание реквестивных форм над императивом свидетельствует о более мягкой коммуникативной стратегии персонажей, которые в ходе дискуссии склоняют собеседника на свою сторону, манипулируя им при помощи собственной мнимой неуверенности по отношению к тому или иному вопросу.

4) фемининное речевое поведение в украинских пьесах умеренно эмоционально, формулировки распространенные, но уверенные, что демонстрируется при помощи частого употребления сложных предложений. Желание самоутвердиться, которое наблюдается в начале XX в., реализуется при помощи умеренного апеллирования к собеседнику и употребления официальных обращений, что свидетельствует о стремлении к концентрированию не на эмоциональном аспекте коммуникации, а на изложении фактов.

Практическое значение работы состоит в возможности использования результатов в теоретических курсах по социолингвистике, сравнительном изучении английского и украинского языков, литературоведении и гендерной лингвистике.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. *Бацевич Ф. С.* Основи комунікативної лінгвістики : [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / Ф. С. Бацевич. — К. : Академія, 2004. — 344 с.

2. *Борисенко Н. Д.* Гендерний аспект репрезентації персонального мовлення в англійських драматичних творах кінця XX ст. : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Н. Д. Борисенко. — 2003. — 20 с.

3. *Герасимова Е.* Гендерные стереотипы в дошкольной детской литературе: Русские сказки [Электронный ресурс] / Е. Герасимова, Е. Здравомыслова, Н. Троян. — Режим доступа : <http://www.owl.ru/library/001t.html>.

4. *Горошко Е. И.* Гендерная проблематика в языкознании / Е. И. Горошко // Введение в гендерные исследования. — Харьков : ХЦГИ. — СПб. : Алетейя, 2001. — Ч. 1. — С. 238–277.

5. *Двинянинова Г. С.* Язык, речь, коммуникативное поведение индивидов в призме англоязычных гендерных исследований [Электронный ресурс] / Г. С. Двинянинова. — Режим доступа : <http://language.psu.ru/bin/view.cgi?art=0056&lang=rus>.

6. *Дороніна Т. О.* Гендерний напрямок у літературознавстві: теоретико-методологічні основи та практика інтерпретацій / Т. О. Дороніна // Гендерний розвиток у суспільстві: (конспекти лекцій). — К. : ПЦ «Фоліант», 2004. — С. 314–318.

7. *Кирилина А. В.* Гендерные исследования в лингвистических дисциплинах / А. В. Кирилина // Гендер и язык. — М. : Языки славянской культуры, 2005. — С. 7–32.

8. *Кропивницький М. Л.* Твори / М. Л. Кропивницький. — Х. : Прапор, 2005. — 367 с.

9. *Леонтьев А. А.* Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. — М. : Просвещение, 1969. — 214 с.

10. *Тартаковская И.* Биологические факты и политические интерпретации: разделились беспощадно мы на женщин и мужчин [Электронный ресурс] / И. Тартаковская // Гендер для чайников. — М. : Звенья, 2006. — Режим доступа : <http://www.boell.ru/alt/ru/web/214.html>.

11. *Твори Б. Д. Грінченка* / [ред. М. Грінченкової]. — [2-е вид.]. — К. : Кооп. вид-во "Рух", 1930. — Т. 8. — 283 с.

12. *Трофимова Е. И.* О концептуальных понятиях и терминах в гендерных исследованиях и феминистской теории / Е. И. Трофимова // Женщина в российском обществе, 2000. — № 4. — С. 32–39.

13. *Формановская Н. И.* Речевой этикет и культура общения / Н. И. Формановская. — М. : Высш. шк., 1989. — 159 с.

14. *Щерба Л. В.* Языковая система и речевая деятельность / Л. В. Щерба. — Л., 1974. — С. 24–39.

15. *Shaw G. B.* Heartbreak House / G. B. Shaw. — Dover Publications, 1996. — 128 p.

16. *Wilde O.* The Importance of Being Earnest / O. Wilde. — Penguin Books Ltd, London, 1994. — 80 p.

Надійшла до редакції 12.09.11

© 2011 В.І. Калініченко
(м. Кіровоград)

СПЕЦИФІКА МЕТОДОЛОГІЇ ЗІСТАВНОГО ЛІНГВОКОГНІТИВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ

КАЛІНІЧЕНКО В. І. СПЕЦИФІКА МЕТОДОЛОГІЇ ЗІСТАВНОГО ЛІНГВОКОГНІТИВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ

У статті розглядаються особливості методології зіставного дослідження концепту в лінгвокогнітивній площині. На прикладі вербальної об'єктивації концептів УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА і FAILURE в українській та англійській мовах (американському варіанті) на матеріалі вибраних фрагментів із сучасної художньої літератури обох мов і даних психолінгвістичного експерименту за участі носіїв української та американської комунікативних культур пропонується один з можливих варіантів студіювання концептів у зіставному аспекті в лінгвокогнітивній перспективі.

КАЛИНИЧЕНКО В. И. СПЕЦИФИКА МЕТОДОЛОГИИ СОПОСТАВИТЕЛЬНОГО ЛИНГВОКОГНИТИВНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ КОНЦЕПТА

В статье рассматриваются особенности методологии сопоставительного исследования концепта в лингвокогнитивной плоскости. На примере вербальной объективации концептов УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА и FAILURE в украинском и английском языках (американском варианте) на материале выбранных фрагментов из современной художественной литературы обоих языков и данных психолингвистического эксперимента при участии носителей украинской и американской коммуникативных культур предлагается один из возможных вариантов изучения концептов в сопоставительном аспекте в лингвокогнитивной перспективе.

KALINICHENKO V. I THE METHODOLOGICAL SPECIFICS OF THE CONTRASTIVE LINGUO-COGNITIVE RESEARCH OF THE CONCEPT

In the article the methodological peculiarities of the contrastive research of the concept in the linguo-cognitive plane has been observed. By way of illustration of the concepts of УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА and FAILURE in Ukrainian and English (the American variant) on the basis of the selected pieces of the contemporary fiction of both languages and on the basis of the data obtained by the psycholinguistic experiment with the participation of the Ukrainian and American communicative cultures representatives one of the possible techniques of contrastive study of concepts in linguo-cognitive prospective has been proposed. The article mostly focuses on the construction and contrastive analysis of the concepts under consideration in terms of their realization on the syntagmatic and epidigmatic levels. The piece of research studies the technique of contrastive description and analysis of the concepts of УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА and FAILURE in the planes of their macrostructure (including their constituent parts – the cognitive and the image constituents, the informative matter and the interpretative zone) and their field stratification (at the levels of the nucleus and the periphery). In the article the problem of identifying the isomorphic and allomorphic features in the conceptualization of the phenomena of success and failure by the linguistic and cognitive conscience of the bearers of the Ukrainian and American communicative cultures has also been viewed.

Ключові слова: *концепт, концептуальний аналіз, парадигматичний рівень, синтагматичний рівень, епідигматичний рівень, синтетично-синергетична модель, вербальний апелятив, когнітивна ознака, когнітивна інтерпретація, макроструктура, польова стратифікація.*

На даному етапі лінгвокогнітивісти наголошують на розбіжностях між значенням мовної одиниці, що описується з опорою на традиційні, тобто логіко-семантичні позиції, та значенням, що реально функціонує на рівні людської свідомості. О. О. Селіванова, обстоюючи ідею проведення міждисциплінарних досліджень і застосування комплексних методик в рамках когнітивної лінгвістики, зауважує, що сучасний поліпарадигмальний, «методологічно еkleктичний» стан мовознавчої науки загалом пов'язаний з багатодетермінантністю самої мови та є результатом «пошуків нового багатофокусного

пізнавального простору» [16, с. 5–7; 17, с. 18]. Дослідниця акцентує увагу на актуальності розгляду мови в сучасному мовознавстві як синергетичної суперсистеми, для поліпарадигмального студіювання якої слід застосовувати різні стилі лінгвістичного мислення, особливу увагу звертаючи на вивчення мовних явищ в лінгвосинергетичній площині, з'ясовуючи їхню структурно-змістову, онтологічну, функціональну тощо специфіку у взаємній детермінованості різних суперсистем – *буття, культури, мислення, етносвідомості, соціуму* і т.ін. [17, с. 19–20].

У сучасних мовознавчих студіях поліаспектні дослідження концептуалізованих явищ дійсності можливі через застосування низки комплексних методик концептуального аналізу (*надалі* – КА) [3; 4; 8; 9; 10; 11; 12]. **Мета** нашої наукової розвідки – узагальнено розглянути існуючі методики КА та запропонувати один з можливих варіантів зіставного студіювання концептів в лінгвокогнітивній площині на прикладі вербальної об'єктивації концептів УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА і FAILURE в українській та англійській мовах (американському варіанті) на матеріалі вибраних фрагментів із сучасної художньої літератури обох мов і даних психолінгвістичного експерименту за участі носіїв української та американської комунікативних культур. Дозволений об'єм статті не дозволяє нам, на жаль, детально зупинитися на тих чи інших особливостях пропонованої нами методики, отже, звернемо увагу на основні етапи дослідження зазначених концептів.

Якщо, наприклад, семантичний аналіз засобів вербальної об'єктивації концепту дозволяє лише експлікувати семантичну структуру його ключових номінацій, що відбивається в її денотативному, сигніфікативному й конотативному значеннях, то КА дає змогу відшукати спільні інтегральні концептуальні ознаки, підведені під один знак, що об'єктивують буття знаку як відомого цілісного лінгвокогнітивного конструкту [9, с. 85]. Провідними особливостями КА, за С. А. Жаботинською, є: 1) високий ступінь абстрагування поняттєвих одиниць, які фігурують в аналізі, оперування узагальненими концептами; 2) аранжування компонентів, виділених під час аналізу, у складі певної концептуальної структури [5, с. 147–148], що передбачає, головним чином, інвентаризацію конститuentів зіставлюваних концептів шляхом узагальнення семантики їхніх вербальних апелювативів і поєднання інвентаризації виділених конститuentів з їхнім аранжуванням.

В рамках КА комплексно, у тому чи іншому поєднанні, застосовуються різні методи / прийоми, становлячи специфіку конкретної методики; серед них найпоширенішими є «візуальний» метод [22]; метод «профілювання» [21]; аналіз значення за словниковими дефініціями [11]; етимологічний аналіз [4]; опис за предикатними зв'язками та моделювання «діагностичних контекстів» [2]; опис концепту за його

асоціативним полем [20]; вивчення концепту через лексико-граматичне поле лексеми, що його репрезентує [3]; осмислення концепту в єдності його системно-мовних вимірів за осями синтагматики, парадигматики та асоціативних зв'язків, що в сукупності дозволяє відтворити типові пропозиції [18, с. 465–468]; виокремлення елементарних уявлень, що слугують когнітивною базою категоризації складніших уявлень у площині концепту [15, с. 74] та ін.

Формуючи конкретну методологічну базу дослідження концептів (*надалі – кк.*) УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА і FAILURE в українській та англійській мовах (американському варіанті), беремо до уваги абстрактність іменників-ключових слів зіставлюваних концептів (*успіх, success, невдача, failure*). Саме це дає певну свободу в організації їхніх структурних і змістових моделей, що зумовлюється семантикою цих слів, яка виходить за межі традиційної інтерпретації, оскільки їхні значення перевищують конкретику людського буття [19, с. 314.]. Враховуємо і зауваження В. М. Манакіна про необ'єктивність та односторонність модельованих у сучасних лінгвокогнітивних дослідженнях мовних і позамовних явищ дійсності, які переважно виконуються з опорою на словники й тексти та «без урахування психоментальних і нейролінгвістичних даних, що свідчить про «незавершеність» справжніх лінгвокогнітивних схем, якими послуговується людський мозок» [10, с. 4]. На нашу думку, доцільним є дослідження зіставлюваних концептів на синхронічному рівні у рамках семантико-когнітивного підходу із використанням комплексної методики КА, що включає методи зіставного, дедуктивно-гіпотетичного, індуктивного, компонентного, етимологічного, контекстуального, кількісного, польового та асоціативного аналізу з опорою на логіко-семантичний та інтроспективний принципи, а також мовні й частково мовні прийоми та інструменти: результати лінгво- і психолінгвістичних спостережень на матеріалі вербальної об'єктивації концептів підлягають когнітивній інтерпретації. Це дозволяє моделювати концепти як осмислювані й рефлексовані в свідомості одиниці з опорою на одержані лінгвістичні дані.

У процесі дослідження лінгвокогнітивного концепту ми пропонуємо конструювати його синтетично-синергетичну модель, спираючись на методику пошарово-польового описання структурної і змістової організації концептуалізованих явищ дійсності З. Д. Попової та Й. А. Стерніна [12, с. 159–214].

Дотримуємося також і позиції А.М. Приходька щодо трирівневого принципу студіювання концепту відповідно до специфіки емпіричного матеріалу, в якому він вербально об'єктивується. За цим принципом вивчення концепту здійснюється на трьох рівнях: *парадигматичному, синтагматичному та епідигматичному* [14, с.122].

Виокремлення у складі номінативних полів (*надалі – НП*) кк. УСПИХ, SUCCESS,

НЕВДАЧА і FAILURE переліку їхніх номінативних одиниць різної частиномовної приналежності, що виступають лексичними апелятивами зазначених концептів, а також описання специфіки їхньої лексикографічної репрезентації та внутрішньої форми в зіставному аспекті дає змогу розглянути кк. УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА і FAILURE в *парадигматичній площині* в якості макросистемного (об'єктивного) потенціалу у сукупності штучно відтворених засобів лексикографічної об'єктивації, що пропонуються мовою своїм носіям як акумульоване лінгвокультурним колективом надбання.

Синтагматична площина концепту реалізується у вербальних реакціях, одержаних в результаті психолінгвістичного експериментального дослідження (*надалі* – ПЕД), що дозволяють розглядати концепт в його мікросистемному (суб'єктивному) потенціалі. Цей потенціал також відтворюється лінгвістом штучно та виражається в арсеналі мовних засобів свідомості (когнітивної свідомості (*надалі* – КС), що за рахунок їх використання проєціюється на мовну свідомість (*надалі* – МС)). Це, з одного боку, є дискусійним, оскільки обмеженість людської пам'яті й розходження в освітньому рівні не дають змоги кожному індивіду опанувати всю сукупність засобів репрезентації конкретного концепту, а з іншого, розгляд концепту в синтагматичній площині робить його дослідження ефективнішим, багатофокусним і більш об'єктивним, оскільки в результаті, наприклад, проведеного ПЕД вичленовується психологічно реальне значення слова й в концептуалізованому явищі з'являються нові ілюстративні одиниці вербалізації концепту та асоціативні зв'язки між ними, що на конкретний момент ще не є зафіксованими в лексикографічних джерелах [14, с. 122]. В *епідигматичній площині* концепт реалізується на рівні тексту, у нашому випадку – на рівні його об'єктивації в сучасних українських та американських літературно-художніх текстах 1990-2011 рр.

Корпусом емпіричного матеріалу дослідження виступають НП кк. УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА і FAILURE, кількість конститuentів яких дорівнює приблизно 10 000 од. Вони здійснюють вербальну об'єктивацію зазначених концептів і дозволяють розглядати їх на рівні усіх трьох зазначених площин:

1) *парадигматична площина*: відібрані з лексикографічних джерел методом суцільної вибірки **679** лексичних одиниць, що виступають вербальними апелятивами досліджуваних концептів (102 од. – концепт УСПИХ, 192 од. – концепт SUCCESS, 93 од. – концепт НЕВДАЧА, 292 од. – концепт FAILURE);

2) *синтагматична площина*: **7900** вербальних реакцій, одержаних в результаті ПЕД (зокрема, 1908 од., що об'єктивують концепт УСПИХ, 1969 од. – концепт SUCCESS, 1848 од. – концепт НЕВДАЧА і 1919 од. – концепт FAILURE);

3) *епідигматична площина*: **1124** текстових фрагменти вербалізації зіставлених концептів, відібраних із сучасних українських та американських літературно-художніх джерел (зокрема, 257 ілюстративних од., що об'єктивують концепт УСПІХ, 257 од. – концепт SUCCESS, 306 од. – концепт НЕВДАЧА, 304 од. – концепт FAILURE).

Вербальні асоціативні апелятиви, що уможливають дослідження згадуваних концептів у синтагматичній площині, одержано нами в результаті проведеного ПЕД, в межах якого було використано методи вільного асоціативного експерименту, суб'єктивних визначень та експериментального виявлення символіки. Як зауважує Н. В. Крючкова, «матеріал психолінгвістичного експериментального дослідження дає можливість виявити найбільшу кількість актуальних для сучасного стану свідомості ознак досліджуваних концептів» [8, с. 23].

При проведенні ПЕД враховано першочергові вимоги до здійснення подібних досліджень, сформульовані О. О. Залевською [6, с. 203]. Статистичні параметри ПЕД відносно кількості респондентів, котрі взяли у ньому участь, обраховано за формулою неповторної випадкової вибірки [7, с. 105–111]. Аналіз одержаного в результаті проведення ПЕД емпіричного матеріалу здійснено з опорою на методикою когнітивної інтерпретації експериментальних даних З. Д. Попової та Й. А. Стерніна [12].

Шляхом когнітивної інтерпретації одержаних асоціатив, суб'єктивних дефініцій та символічних одиниць сформульовано когнітивні ознаки (*надалі* – КО) зіставлених концептів, що дає можливість виявити специфіку їхнього осмислення КС представників української та американської комунікативних культур.

КО загалом виступають ключовими формантами макроструктурної і польової організації зіставлених концептів. КО – це окремі ознаки концептуалізованих фрагментів успіху й невдачі в межах об'єктивної або суб'єктивної дійсності, диференційовано відбиті в їхньому змісті, що утворюються за логіко-семантичним принципом шляхом узагальнення семантики апелятивів, які об'єктивують конкретну КО [12, с. 128]. За методикою З. Д. Попової та Й. А. Стерніна [12, с. 203–204], одним зі способів когнітивної інтерпретації результатів ПЕД або опрацювання тих чи інших мовних джерел репрезентації концепту, є пряме когнітивне тлумачення вербальних апелятивів, які узагальнюються безпосередньо в КО. Тобто, асоціативні або лексичні вербалізатори концептів інтерпретуються як мовні репрезентації певних КО, що здійснюють наповнення концепту. При цьому апелятиви, які є близькими за своїм семантичним змістом, узагальнюються в інтегральну КО, що формулюється словесно. Для номінації конкретної КО, як правило, обирають найменування найбільш частотного вербалізатора або найбільш нейтральне в стилістичному аспекті слово. Наприклад,

сукупність асоціативних вербальних реакцій американських респондентів ПЕД на слово-стимул *success – school (3); intelligence (2); “A”; knowledge; constant learning; college; diploma; graduation; speaking 4 or 5 different languages very well (1)* за диференційною семою «освіта» утворюють у складі концепту **SUCCESS KO SUCCESS IS REALIZED WITHIN EDUCATIONAL SPHERE**. Слід зазначити, що ЛСВ слова, семема, також носить когнітивний характер – він складається з сем, що репрезентують в мовленні конкретні КО, які організують змістову й структурну складові концепту [12, с. 92].

Ті чи інші КО кконцепт УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА і FAILURE в структурній площині концепту в складі кожного конституюнту розмежовуються за тематичним принципом, а в змістовій площині – за ступенем яскравості, який детермінується показником відносної кількості компонентів КО, фіксуючи конкретну КО за конкретною складовою польової організації концепту (ядерною або однією з периферійних зон) [12, с. 17].

Почергово у зіставному аспекті відповідно до змістових та кількісних особливостей КО описуються та аналізуються складові структурної й польової організації досліджуваних концептів. КО концептів формуються за рахунок вербальних асоціативних апелятивів зіставлюваних концептів, одержаних в результаті ПЕД, і за рахунок опрацьованих текстових фрагментів літературної об’єктивації кконцепт УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА і FAILURE.

Для моделювання лінгвокогнітивних концептуальних конструктів УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА і FAILURE у свідомості української та американської лінгвоспільнот в емпірико-практичній перспективі у фокусі дослідження перебувають передусім синтагматична та епідигматична площини реалізації зіставлюваних концептів з кінцевою метою виявлення ізоморфних та аломорфних рис в специфіці осмислення феноменів успіху й невдачі українськими та американськими мовцями в зіставленні на рівні МС на матеріалі об’єктивації кконцепт УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА і FAILURE в сучасній художній літературі (*надалі – СХЛ*) обох спільнот і на рівні КС за результатами ПЕД.

Конструювання концептів здійснюється у два загальних етапи, що синтетично реалізуються в синтагматичній та епідигматичній площинах: 1) зіставне описання *макроструктури* концепту (віднесення виявлених КО до чуттєво-образного, інформаційного компонентів та інтерпретаційного поля й з’ясування у зіставному аспекті їх співвідношення в структурі концепту) [12, с. 21; 13, с. 17]; 2) зіставне описання *польової стратифікації* концепту (експлікація та зіставний аналіз КО, що складають ядро, ближню, дальню й крайню периферію концепту). Розподіл КО за ядерною і периферійною

зонами відбувається за ступенем яскравості КО (показника відносної кількості апелятивних одиниць, що утворюють конкретну КО). Здійснюється моделювання графічної форми репрезентації змісту концепту у вигляді польової структури.

I. **Макроструктура** зіставлюваних у цій праці концептів являє собою пошаровий конструкт, субстратом якого виступає

1. *чуттєво-образна складова*, що містить два конституенти – *перцептивний* і *когнітивний*.

1.1. *Перцептивний конституент* містить у своєму складі КО, які утворюються в свідомості носіїв мови в результаті відбиття нею рефлексованих явищ дійсного світу – успіху й невдачі – за допомогою органів чуття. Зокрема, в залежності від конкретного фізіологічного аналізатора, визначаються КО зорового (візуального), слухового (аудіального, звукового), смакового, нюхового й тактильного образів концепту. Наприклад, за результатами ПЕД у складі перцептивного конституенту концепту УСПІХ виокремлюється **звуковий образ** – *пісня «Фінська полька»; пісня Тіни Тернер “You’re simply the best”; пісня The Beatles “Yesterday”; пісня Queen “The show must go on” та ін.*; концепт SUCCESS має в КС американців **смаковий образ**, що через асоціативні лексичні апелятиви проєціюється на їхню МС – *drugs; food; beer*. У СХЛ концепт НЕВДАЧА у МС українців властивий **візуальний образ**: **НЕВДАЧА ОБ’ЄКТИВУЄТЬСЯ В ЗОВНІШНОСТІ**: *В екзаменаційному листку, прикрашеному вкрай невдалою Владовою фотографією (випнуті очі, ніс картоплиною, волосся сторчма) пишніла кособока п’ятірка. (Дяченки М. та С. Долина совісті.);* концепт FAILURE за матеріалами СХЛ містить в американській МС **смаковий образ**: **FAILURE TASTES BITTER**: *Helen rose cautiously to her feet with the bitter taste of yet another defeat in her mouth. (Bond L. The Enemy Within.).*

1.2. *Когнітивний конституент* концепту, як правило, включає його метафоричні, іноді метонімічні ознаки та уподібнюється певним характерним рисам людей, предметів і явищ, що співвідносяться з поняттями успіху й невдачі. Цей компонент в структурі чуттєво-образної складової об’єктивується через аперцепцію та інтерпретацію відповідної реалії й виступає свого роду способом семантичного пізнання низки смислових відтінків, заглиблення у «чуттєвий образ» номінації, що дозволяє дешифрувати глибинний зміст слова [1, с. 17]. Наприклад, когнітивний конституент концепту НЕВДАЧА в українській КС за результатами ПЕД має метафоричну КО **НЕВДАЧА УПОДІБНЮЄТЬСЯ ДО ЧОРНОЇ СМУГИ**: *аморфна чорна смуга прикрив ситуацій, яка трапляється з людиною епізодично або протягом усього її життя*; а концепту FAILURE в американській КС властива КО **FAILURE IS LIKE SALT**: *the salt that makes success sweeter than ever*. В українській СХЛ у

репрезентації концепту НЕВДАЧА реалізується метафорична КО флороморфного типу: **НЕВДАЧА УПОДІБНЮЄТЬСЯ ДО РОСЛИНИ:** *Ти запустив у себе невдачу, й одного дня це стерво проросте крізь твої вуха, ніс, горло, дупу буйним пурпуровим цвітом.* (Карпа І.І. *50 хвилин трави (Коли помре твоя краса)*), а в американській СХЛ у складі концепту FAILURE об'єктивується метафорична КО зооморфного типу **FAILURE IS LIKE A LIVING CREATURE:** *Fat furry failure squats on our chests.* (Brownstein G. *The Inventor of Love.*).

Чуттєво-образна складова концептуалізованого фрагмента дійсності є «спадкоємною пам'яттю колективу», що підтримує його в МС, де він набуває різних ступенів яскравості, контрастності, а це дає змогу зіставляти певні концепти в різних національних концептосистемах [14, с. 59].

2. Адстратом макроструктури лінгвокогнітивного концепту виступає *інформаційна складова*, що включає дефініційний мінімум КО, які визначають основні, найважливіші диференційні риси явища, що концептуалізується, його обов'язкові складові частини, основну функцію. Інформаційне наповнення більшості концептів є близьким до змісту словникової дефініції ключового слова концепту, але в нього входять лише ознаки концепту, які диференціюють його денотат, а також виключаються випадкові, індивідуальні, енциклопедичні та оцінні ознаки, які слід відносити вже до інтерпретаційного поля, хоча, за свідченням З. Д. Попової та Й. А. Стерніна, не завжди можливо провести чітку межу між інформаційним та інтерпретаційним змістом концепту [12, с. 110].

При формуванні інформаційного конститuentу концепту семантика його вербальних апелювативів, одержаних, наприклад, за результатами ПЕД співвідноситься з семантичною структурою ключового слова цього концепту й у випадку співпадіння ЛСВ, поданих у лексикографічних джерелах, з КО, сформованими за участі асоціативних вербалізаторів конкретного концепту, ці КО можуть бути віднесені до інформаційного змісту в структурі концепту. Наприклад, Великий тлумачний словник української мови інтерпретує слово **успіх** у такий спосіб: **успіх** – це 1) *Позитивний наслідок роботи, справи і т. ін; значні досягнення, удача, талан. // Сприятливий результат у воєнній операції. // тільки мн. Досягнення в навчанні, у вивченні чого-небудь; 2) тільки одн. Громадське визнання, схвалення чого-небудь, чийхось досягнень. // Визнання кимось чийхось позитивних якостей, особливостей; захоплення з боку осіб іншої статі* [23, с. 1304]. Новий тлумачний словник української мови визначає слово **успіх** наступним чином: 1) *позитивний наслідок роботи, справи і т. ін.; 2) значні досягнення, удача; фурор, тріумф, перемога, виграш; 3) громадське визнання, схвалення чого-небудь, чийхось досягнень* [24, с. 648–649]. Беручи

до уваги наведені у словниках визначення та враховуючи результати ПЕД, до складу інформаційного конституюнту концепту УСПІХ в українській КС відносяться, наприклад, такі КО, як **УСПІХ – ЦЕ ДОСЯГНЕННЯ МЕТИ** 331 (14,43%): *досягнення поставленої мети (142); досягнення (77); здійснення планів (39); реалізація своїх задумів (17); коли отримувеш те, чого тобі хочеться (15); реалізація мрій і сподівань (13); досягати (7); реалізація (5)* та ін; **УСПІХ – ЦЕ ВЕЗІННЯ** 89 (3,88%): *везіння (75); фортуна (6); везіння в усіх справах (3); фарт (2)* тощо. Оскільки кількісні показники наповненості КО **УСПІХ – ЦЕ БАГАТСТВО** 220 (9,59%): *гроші (116); добробут (46); багатство (18); достаток (16); забезпеченість (10); фінансова стабільність (8); процвітання (3)* та ін. є доволі істотними, то слід віднести дану КО до інформаційного змісту концепту УСПІХ, оскільки вона є актуальною та комунікативно значущою в КС українських мовців при осмисленні ними феномену успіху попри те, що в якості ЛСВ ознака «успіх – це багатство» у словниках не фіксується. На переконання А. М. Приходька, інформаційну (поняттєву) складову концепту, репрезентовану у лексикографічних джерелах, можна визнати константою, вона є раціонально-логічним конструктом і загальнокогнітивним надбанням, тоді як чуттєво-образну й інтерпретаційну складові – змінними концепту [14, с. 64].

1.3. Епістратом у пошаровій моделі концепту виступає його інтерпретаційна складова, що містить ті КО, які в різних аспектах тлумачать основний інформаційний зміст концепту, виступають свого роду вивідним знанням, оцінюючи його. Інтерпретаційне поле концепту є доволі об'ємним і містить значну кількість КО, які характеризують ставлення лінгвосоціуму до феноменів успіху й невдачі, а також певні енциклопедичні та вивідні знання про їхні ознаки й функціонування, одержані з індивідуального досвіду кожного окремого представника лінгвоспільноти [12, с. 110–114]. Це поле не є однорідним, у ньому виокремлюється низка зон – таких польових ділянок, які мають певну внутрішню змістову єдність та об'єднують близькі за змістом КО [там само]. Зони інтерпретаційної складової є наступними:

1) *оцінна зона* – об'єднує КО, що виражають загальну оцінку. (напр., за результатами ПЕД: **УСПІХ – ЦЕ ПОЗИТИВ** 14 (0,61 %): *позитив (10); відмінно (2); позитивні наслідки діяльності людини; усвідомлення позитивно завершеного завдання (1)*).

2) *енциклопедична зона* – об'єднує КО, які характеризують специфічні риси концепту, що вимагають ознайомлення з ними на базі досвіду, навчання, взаємодії із денотатом концепту тощо. Зазвичай нараховується багато енциклопедичних ознак, вони мають яскраво виражений груповий та індивідуальний характер (напр., **УСПІХ ОБ'ЄКТИВУЄТЬСЯ В РОБОТІ** 98 (4,26%): *кар'єра (46); робота (31); праця (13); бізнес (5); робота та висока зарплата (2); працювати (1)*).

3) *утилітарна зона* – об'єднує КО, що виражають утилітарне, прагматичне ставлення носіїв мови до денотата концепту, знання, пов'язані з особливостями його використання в практичній діяльності (напр., **УСПІХ ДАЄ СТАБІЛЬНІСТЬ 5 (0,21%): стабільність (5)**).

4) *регулятивна зона* – об'єднує КО, які зауважують, що потрібно, а що не потрібно робити в сфері, яку охоплює концепт (напр., **TO ACHIEVE SUCCESS ONE MUST BELIEVE IN HIMSELF 12 (0,5%): believe in yourself (12)**).

5) *соціально-культурна зона* – об'єднує КО, які відбивають зв'язок концепту з культурою і побутом певної етнокультурної спільноти, зокрема, звичаями, традиціями, діячами науки і мистецтва, художніми творами, прецедентними текстами та ін. (напр., **SUCCESS IS PERSONIFIED IN US STATESMEN 23 (0,95%): Barack Obama (18); Michelle Obama (5)**).

6) *пареміологічна зона* – сукупність КО концепту, що їх об'єктивують національні паремії (приказки, прислів'я, афоризми), які містять певні твердження та уявлення про досліджуване явище (напр. **ACHIEVING SUCCESS IS PROCESS BUT NOT RESULT 1 (0,04%): “A journey but not a destination as the doing is often more important than the outcome” (Arthur Ashe) (1)**).

Інтерпретаційне поле концепту об'єктивує його валоративний шар, що містить КО, які розкривають ставлення носіїв лінгвокультури до концептуалізованого явища, цю складову називають нерідко «тим, що переживається», оскільки її наповнення визначається тими духовними імпульсами, які оживають у свідомості людини через її приналежність до того чи іншого етнолінгвокультурного колективу [14, с. 61].

II. **Польова стратифікація концепту.** Віднесення тієї чи іншої КО досліджуваного концепту до певної польової зони залежить від яскравості конкретної КО, що визначає її актуальність для КС та не залежить від жодної з макрокомпонентних складових концепту, до якої ця ознака належить [12, с. 162]. Зазначимо, що польове описання змісту концепту не обов'язково повинно співпадати з його макроструктурою, оскільки ядерними (профілюючими) ознаками можуть бути конституенти усіх трьох макрокомпонентів – як перцептивно-образної складової, так й інформаційної або інтерпретаційної складових концептів. Відповідно КО наведених макрокомпонентів можуть бути віднесеними і до ближньої, і до дальньої, і до крайньої периферії в плані змісту концепту. Наприклад, за результатами опрацювання СХЛ ядро концепту FAILURE представлено наступним чином: **ЯДРО 90 (29,6%): FAILURE is miserable 15; FAILURE is fearful 11; FAILURE is admitted 9; FAILURE is personal 8; FAILURE is represented in marriage 8; FAILURE is represented in**

studying 8; FAILURE is cessation of proper work of body organs 8; FAILURE is determined by doom 8; FAILURE is total 8; FAILURE is realized within love sphere 7.

У контексті контрастивного студіювання кконцепт УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА і FAILURE доцільним видається також зіставлення ядерних і периферійних КО у змісті цих концептів, сформованих за результатами опрацювання СХЛ української та американської лінгвоспільнот та асоціативних апелятивів, одержаних в результаті ПЕД за участі представників обох лінгвосоціумів. Таким чином, у зіставленні встановлюється національна специфіка концептуалізації феноменів успіху й невдачі у КС та МС носіїв української та американської лінгвокультур. Так, наприклад, в ядерному змісті усіх чотирьох концептів, утвореному за рахунок КО, сформульованих на основі експериментальних даних, провідним за кількістю вербальних реакцій виступає перцептивний компонент. Це, зокрема, реалізується в ознаках *УСПИХ має зоровий образ 386; SUCCESS has its visual image 425; НЕВДАЧА має зоровий образ 300 і FAILURE has its visual image 283*. В ядерних зонах концепт УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА і FAILURE, об'єктивація яких здійснюється на матеріалі СХЛ обох спільнот, КО, що визначають візуальні образи цих концептів, є малочисельними, а часом й поодинокими, віднесеними до їхніх периферійних зон. Це свідчить про важливість зорового каналу для опредметнення абстрактних явищ успіху й невдачі в КС носіїв української та американської лінгвоспільнот і про незначущість візуальної образності в об'єктивації цих феноменів МС українців та американців, що відображається у літературних джерелах обох мовних культур.

Таким чином, дослідження кконцепт УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА і FAILURE здійснюється нами у синхронії на базі семантико-когнітивного підходу із використанням комплексної методики КА, що передбачає застосування методів зіставного, дедуктивно-гіпотетичного, індуктивного, компонентного, етимологічного, контекстуального, кількісного, польового та асоціативного аналізу з опорою на логіко-семантичний та інтроспективний принципи. При моделюванні структурної та змістової складових зіставляваних концептів за основу приймається комплексна методика вивчення концепту З. Д. Попової та Й. А. Стерніна та ідея А. М. Приходька щодо трирівневого принципу студіювання концептуалізованих явищ відповідно до специфіки емпіричного матеріалу, в якому вони знаходять свою вербальну об'єктивацію.

У цілому, семантико-когнітивний підхід дозволяє використати одержані когнітивні знання про феномени успіху й невдачі та здійснити лінгвоконцептологічний опис концепту: виявивши певний набір мовних засобів, що репрезентують досліджуваний концепт, з опорою на семантику цих одиниць (у нашому випадку лексикографічних даних, вербальних реакцій, одержаних в результаті ПЕД та ілюстративних одиниць, що

об'єктивують зіставлювані концепти в СХЛ) застосувати методику когнітивної інтерпретації одержаних даних і змоделювати структуру й зміст кконцепт УСПІХ, SUCCESS, НЕВДАЧА і FAILURE як глобальних ментальних одиниць в їхній національній своєрідності [12, с. 23].

Перспективними вважаємо подальші наукові розвідки, присвячені проблемам методології студіювання концепту загалом, і кконцепт УСПІХ, SUCCESS, НЕВДАЧА і FAILURE зокрема, в лінгвокогнітивній площині, особливо питання синтезу різноманітних методик дослідження концептуалізованих явищ дійсності в зіставленні на матеріалі двох і більше мов.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Белєхова Л. І.* Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : 10.02.04 / Л. І. Белєхова. — К., 2002. — 34 с.
2. *Булыгина Т. В.* Перемещение в пространстве как метафора эмоций / Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелёв // *Логический анализ языка: Языки пространств.* — М. : Языки русской культуры, 2000. — С. 277–288.
3. *Воеводская О. М.* Лексико-грамматическое поле концепта / О. М. Воеводская // *Методологические проблемы когнитивной лингвистики.* — Воронеж : ВГУ, 2001. — С. 11–113.
4. *Воркачёв С. Г.* Концепт «оскорбление» и его этимологическая память / С. Г. Воркачёв, Г. В. Кусов // *Теоретическая и прикладная лингвистика. Язык и социальная среда.* — Воронеж : Изд-во ВГТУ, 2000. — Вып. 2. — С. 90–102.
5. *Жаботинская С. А.* Теория номинации: когнитивный ракурс / С. А. Жаботинская // *Вестник МГУ.* — 2003. — Вып. 478. Лексика в разных типах дискурса. — С. 145–164.
6. *Залевская А. А.* Психолингвистические исследования. Слово. Текст / А. А. Залевская // *Избранные труды.* — М. : ИТДГК «Гнозис», 2005. — 543 с.
7. *Єріна А. М.* Теорія статистики: Практикум / А. М. Єріна, З. О. Пальян. — [7-е вид., стереот.] — К. : Знання, 2009. — 255 с.
8. *Крючкова Н. В.* Лингвокультурное варьирование концептов / Н. В. Крючкова. — Саратов : Науч. кн., 2005. — 165 с.
9. *Кубрякова Е. С.* Об одном фрагменте концептуального анализа слова «память» / Е. С. Кубрякова // *Логический анализ языка: Культурные концепты* : [сб. науч. ст. / отв. ред. Н. Д. Арутюнова]. — М. : Наука, 1991. — С. 85–91.
10. *Манакін В. М.* Когнітивна лінгвістика та доцільність для сучасного мовознавства

/ В. М. Манакін // Наукові записки. — Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. — Вип. 95 (1). — Серія: Філологічні науки (мовознавство). — С. 3–6.

11. *Никитина Е. С.* О концептуальном анализе в народной культуре / Е. С. Никитина // Логический анализ языка: Культурные концепты. — М. : Наука, 1991. — С. 117–123.

12. *Попова З. Д.* Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. — М. : АСТ : Восток-Запад, 2007. — 314 с.

13. *Попова З. Д.* Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин. — Воронеж: Изд-во Воронежского гос. ун-та, 1999. — 30 с.

14. *Приходько А. М.* Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. — Запоріжжя : Прем'єр, 2008. — 332 с.

15. *Рябцева Н. К.* «Вопрос»: прототипическое значение концепта / Н. К. Рябцева // Логический анализ языка: Культурные концепты. — М. : Наука, 1991. — С. 72–77.

16. *Селіванова О.* Нариси з української фразеології (психологнітивний та етнокультурний аспекти) : [монографія] / О. Селіванова. — К. : Черкаси : Брама, 2004. — 369 с.

17. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підручник] / О. О. Селіванова. — Полтава : Довкілля-К, 2008. — 712 с.

18. *Слухай Н. В.* Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовно-культурного феномену / Н. В. Слухай // Мовні і концептуальні картини світу : [зб. наук. пр.]. — К. : Логос, 2002. — № 7. — С. 462–470.

19. *Тараненко О.* «Толковый словарь живого великорусского языка» В. И. Даля как базовый лексикографический источник для осмысления концепта «мудрость» в русской лингвокультуре / О. Тараненко // Наукові записки. — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. — Вип. 75 (4). — Серія: Філологічні науки (мовознавство). — С. 313–317.

20. *Чернейко Л. О.* Имя Судьба как объект концептуального и ассоциативного анализа / Л. О. Чернейко, В. А. Долинский // Вестник МГУ. — 1996. — № 6. — С. 20–41.

21. *Bartmiski J.* O profilowaniu pojęć w słowniku etnolingwistycznym / J. Bartmiski // O profilowaniu pojęć: Wybor prac: Zestawił J. Bartmiski. — Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1993. — S. 7–17.

22. *Langacker R. W.* Culture, Cognition and Grammar / R. W. Langacker // Language contact and language conflict. — Amsterdam; Philadelphia, 1994. — P. 25–53.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

23. *Бусел В. Т.* Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. — К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. — 1140 с.

24. *Новий тлумачний словник української мови* : [у 4 т. / укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. — К. : Аконіт, 1998. — Т. 4. — 941 с.

25. *Cambridge Dictionary of American English* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/american-english/>.

26. *Longman Dictionary of American English* / [by M. Murphy]. — N.Y. : Pears. ESL, 2002. — 933 p.

27. *Longman Dictionary of Contemporary English* / [by St. Bullon and oth.]. — London : Addison Wesley Longman Limited/Pearson Education, 2005. — 1950 p.

28. *Macmillan Dictionary of American English* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/american/>.

29. *The American Heritage College Dictionary of the English Language*. — 3-d Edition / by American Heritage Publishing Staff. — Boston/New York : Houghton Mifflin Company, 1997. — 1630 p.

Надійшла до редакції 12.10.11

© 2011 М. В. Кислухина
(г. Симферополь)

ТЕРМИНЫ-МЕТАФОРЫ В ПОДЪЯЗЫКЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ И ПОЧВЕННОЙ МИКРОБИОЛОГИИ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО, УКРАИНСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ)

КИСЛУХІНА М. В. ТЕРМІНИ-МЕТАФОРИ В ПІДМОВІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТА ГРУНТОВОЇ МІКРОБІОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ)

Стаття відбиває результати дослідження функціонування метафори в підмові сільськогосподарської та ґрунтової мікробіології на матеріалі англійської, української та російської мов. Автор обґрунтовує необхідність класифікувати метафору та показати, що метафоричний спосіб утворення термінів є досить популярним та продуктивним у різних підмовах і, зокрема, у підмові сільськогосподарської та ґрунтової мікробіології. У статті описуються 7 тематичних груп термінів-метафор.

КИСЛУХИНА М. В. ТЕРМИНЫ-МЕТАФОРЫ В ПОДЪЯЗЫКЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ И ПОЧВЕННОЙ МИКРОБИОЛОГИИ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО, УКРАИНСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ)

Статья отражает результаты исследования функционирования метафоры в подъязыке сельскохозяйственной и почвенной микробиологии на материале английского, украинского и русского языков. Автор обосновывает необходимость классифицировать метафору и показать, что метафорический способ образования терминов является достаточно популярным и продуктивным в разных терминосистемах и, в частности, в терминосистеме сельскохозяйственной и почвенной микробиологии. В статье описываются 7 тематических групп терминов-метафор.

KISLUKHINA M. V. TERMS-METAPHORS IN AGRICULTURAL AND SOIL MICROBIOLOGY (ON THE MATERIAL OF ENGLISH, UKRAINIAN AND RUSSIAN LANGUAGES)

The article reflects the results of investigation of metaphor functioning in English, Ukrainian and Russian terminologies within the special system of terms – Agricultural and Soil Microbiology. The author grounds the necessity to classify metaphor and to show that metaphoric method of term formation is rather popular and productive in different terminology systems and in agricultural and soil microbiology in particular. 7 thematic groups of terms-metaphors have been described in the article.

The idea of metaphor can be traced back to Aristotel. Strictly speaking, the key aspect of the metaphor is the specific trasference of a word from one context into another. A common definition of the metaphor can be described as a comparison that shows how two things that are not alike in most ways are similar in another important way. Metaphor performs the function of constructing and transmitting new senses.

Metaphor phenomenon is the object of investigation of some branches of knowledge. It occupies the central position in linguistics nowadays. Linguists consider metaphor as the important means of intellectual activity. It defines the new role of metaphor in science and terminology in particular. Modern cognitive linguistics considers metaphor as the main mental operation, as means of cognition, structure, evaluation and explaining our world. A cognitive metaphor is the association of an object to an experience outside the object environment. Cognitive linguists emphasize that metaphors serve to facilitate the understanding of one conceptual domain, typically an abstract one through expressions that belong to another, more familiar conceptual domain, typically a more concrete one. Conceptual metaphors are found in our everyday speech. They shape the way we think and act. They are used very often to understand theories and models.

We have described the following groups of metaphors: anthropomorphous metaphor; war metaphor; everyday metaphor; music metaphor; geographic metaphor; notions with physical characteristics; zoomorphous metaphor.

Anthropomorphous metaphor and everyday metaphors are widely presented in the investigated frame of lexical units. Moreover antonymous pairs have been singled out (wild yeasts – cultural yeasts).

So, terms-metaphors represent a real system within the terminology of agricultural and soil microbiology.

Ключевые слова: метафора, метафоризация, термин, терминология, сельскохозяйственная и почвенная микробиология, когнитивная лингвистика.

Отражая многие аспекты, феномен метафоры составляет предмет изучения ряда отраслей знания и разделов лингвистики и продолжает находится в центре внимания

исследователей. Однако изучение метафоры на современном этапе характеризуется переходом на качественно новый уровень, в частности, исследование её когнитивных и смыслообразующих функций и возможностей. Таким образом, метафора является не только ресурсом образной (поэтической) речи, но и источником новых значений слов, которые способны выполнять характеризующую и номинативную функцию, закрепляясь за индивидом в качестве его наименований. Она обладает функцией конструирования и передачи новых смыслов. Изучение метафоры в рамках когнитивной лингвистики и психолингвистики показывает, что метафора является универсальным познавательным механизмом, способом познания мира человеком.

Существует большое количество работ и исследований как зарубежных, так и отечественных ученых о сущности, типологии и функциях метафоры: Ю. В. Байло, М. Блэк, С. С. Гусев, М. Джонсон, С. М. Кришталь, Дж. Лакофф, Н. И. Панасенко, Е. А. Селиванова, В. Н. Телия, А. П. Чудинов и др.

Следовательно, новый взгляд на метафору, обращение к ней как к важному средству мыслительной деятельности человека, определил новую роль метафоры в науке и, в частности, в терминологии. Необходимо отметить, что в терминообразовании метафора объединяет то, что до данного периода принадлежало отраслям, отдаленным друг от друга, уподобляет противоположные объекты на основе определенного общего признака.

Актуальность рассматриваемой проблемы обуславливается следующими факторами: во-первых, в современной когнитологии до сих пор метафора вызывает неиссякаемый интерес, во-вторых, за последние десятилетия в науке все больше утверждается роль метафоры в создании терминологии, что требует теоретического обоснования эффективности применения метафоры в качестве термина и объяснения механизмов функционирования метафоры.

Целью настоящей статьи является исследование функционирования метафоры в рамках терминотерминологической системы сельскохозяйственной и почвенной микробиологии.

Объект нашего исследования – подязык сельскохозяйственной и почвенной микробиологии.

Предмет исследования – термины-метафоры.

В нашей работе принимается традиционное понятие метафоры: метафора «троп или механизм речи, состоящий в употреблении слова, обозначающего некоторый класс предметов, явлений и т.п., для характеристики или наименования объекта, входящего в другой класс, либо наименования другого класса объектов, аналогичного данному в каком-либо отношении» [3, с. 297].

Современная когнитивистика рассматривает метафору как основную ментальную операцию, как способ познания, структурирования, оценки и объяснения мира. Человек не столько выражает свои мысли метафорами, сколько мыслит метафорически, создает при помощи метафор тот мир, в котором он живет.

А. П. Чудинов определяет метафору как «своего рода «зеркало», в котором вне зависимости от чьих-либо симпатий или антипатий отражается национальное сознание на определенном этапе развития общества» [11, с. 86].

Как считает В. Н. Телия, метафоризация – это «процесс, который приводит к получению нового знания о мире и к оязыковлению этого знания. Метафоризация сопровождается вкраплением в новое понятие признаков уже познанной действительности, отображенной в значении переосмысляемого имени, что оставляет следы в метафорическом значении, которое в свою очередь «вплетается» в картину мира, выражаемую языком» [10, с. 2].

Метафора способна обеспечить рассмотрение вновь познаваемого объекта, явления, процесса через уже познанное и зафиксированное в виде значения языковой единицы. В таком переосмыслении образ, лежащий в основе метафоры, играет роль внутренней формы с характерными именно для этого образа ассоциациями. Эти ассоциации предоставляют субъекту речи широкий диапазон для интерпретации обозначаемого и для отображения различных «оттенков» смысла.

С. С. Гусев отмечает, что само обращение к метафоре объясняется не интеллектуальным бессилием человека, а тем, что она способна служить средством получения нового знания, создавая мощное ассоциативное поле с помощью ограниченного диапазона средств выразительности, и в частности, образов и символов [4].

Метафора глубоко входит в систему любого языка. Она возникает из глубинных особенностей человеческого мышления. Она «пронизывает всю нашу повседневную жизнь и проявляется не только в языке, но и в мышлении и действии. Наша обыденная понятийная система, в рамках которой мы мыслим и действуем, метафорична по своей сути». Ученые также утверждают, что метафора структурирует наше восприятие, мышление и действия [6, с. 1].

Е. А. Селиванова отмечает, что главная проблема теории метафоры это определение механизма её образования [8]. Е. А. Селиванова определяет метафору как один из наиболее продуктивных и креативных способов обогащения языка. Также она подчеркивает, что метафору можно рассматривать как явление языковой экономии и семиотической закономерности, которая проявляется при использовании знаков одной концептуальной

сферы для обозначения другой, уподобленной в каком-либо отношении [8].

Н. И. Панасенко, рассмотрев фитонимическую метафору на материале романских, германских и славянских языков, выделила **языковые метафоры** (стертые и живые), **идентифицирующие и ассоциативные** и показала, какую дополнительную информацию можно получить о свойствах лекарственных растений из метафоры [7, с. 245–270].

С. М. Кришталь, исследовав метафоры в английской и украинской терминологии финансов, выявила следующие группы: антропоморфную, бытовую, военную, ориентационную, зооморфную метафоры, метафоры цвета, географическую и национальную метафоры и группу абстрактных финансовых понятий, которые наделены физическими характеристиками (вес, объем, скорость и т.д.) [5].

Ю. В. Байло исследовал метафору в военной терминологии. Он отмечает, что метафорическая номинация в английской военной терминологии демонстрирует закономерности, которые обусловлены действием антропоцентризма; термины-метафоры являются неотъемлемой частью английской военной терминологии [1]. Автор выделяет метафоры, образованные на ассоциативных началах, с помощью сенсомоторного опыта, основанные на психологическом параллелизме. Процесс метафорической номинации в английской военной терминологии может быть связан не с одним, а с целым комплексом признаков таких, как: пространственные и функциональные характеристики, функциональные характеристики и психологический параллелизм, визуальные и функциональные характеристики, размещения в пространстве и психологический параллелизм [1].

Подход М. Блэка, который основывается на положении о том, что внимание может концентрироваться на одном-единственном слове, в котором кроется причина метафоричности, наиболее подходит к нашему материалу. М. Блэк называет это слово **фокусом** метафоры (focus), а его окружение – **рамкой** (frame) [2]. На нашем примере это выглядит таким образом: англ. *food chain* – chain – это фокус метафоры, относится к бытовой лексике – цепь (гибкое изделие из отдельных твердых звеньев, шарнирно соединенных между собой) [9, с. 1476–1477], food – это окружение метафоры. В нашем материале этот термин обозначает укр. *ланцюг живлення*, русск. *цепь питания*.

Все указанные выше свойства метафоры делают метафорический способ образования терминов довольно популярным и продуктивным в разных терминосистемах. Примером этого может служить и подъязык сельскохозяйственной и почвенной микробиологии.

Термины-метафоры представлены в исследуемых подъязках семью тематическими

группами. На основании проведенного нами исследования мы можем говорить о том, что такие термины не случайны, поскольку они представляют целую систему в рамках терминологии сельскохозяйственной и почвенной микробиологии. Мы выделяем следующие группы метафор: 1) антропоморфная метафора; 2) военная метафора; 3) бытовая метафора; 4) музыкальная метафора; 5) географическая метафора; 6) понятия, которые наделены физическими характеристиками, 7) зооморфная метафора.

Следующие таблицы иллюстрируют термины, которые относятся к вышеназванным группам в английском, украинском и русском языках.

Таблица 1. *Антропоморфная метафора*

Аналогии	Английский язык	Украинский язык	Русский язык
Аналогии с семейными отношениями	daughter cell, maternal cell, maternal heredity, host cell	дочірна клітина, материнська клітина, материнська спадковість, клітина хазяїна	дочерняя клетка, материнская клетка, материнская наследственность, клетка хозяина, родитель (у фага)
Биологическая характеристика людей	sick soil, soil sickness	вироблений ґрунт, виснаження ґрунту, стрес	истощенная почва, истощение почвы, стресс
Аналогии с психологическими характеристиками людей	wild yeasts, strict anaerob, stress	дикі дріжджі, стійкість (до препарату), агресивні бактерії, перспективний біоагент, високоактивні штами, чутливість до фагів, життєздатність	дикие дрожжи, повышенная чувствительность организма
Аналогии с теми или иными частями человеческого тела	fruit body	плодові тіла (скупчення вегетативних клітин, що утворюються в межах колоній деяких мікроорганізмів шляхом агрегації, відрізняються одне від одного формою, величиною та пігментацією), кореневі волоски	плодовые тела (скопления вегетативных клеток, образующихся в пределах колоний некоторых микроорганизмов путем агрегации, отличаются друг от друга по форме, величине и пигментации), головка родителя (у фага), реснички (у бактерии)
Аналогии с физическими характеристиками человека	fatty acids, active iron	жирні кислоти, активне залізо	жирные кислоты, активное железо

Как видно из вышеприведенной таблицы, антропоморфная модель образования

терминов-метафор сельскохозяйственной и почвенной микробиологии представляет собой перенос человеческих качеств, характеристик (физических, психологических, эмоциональных), свойств на неодушевленные предметы.

Таблица 2. *Бытовая метафора*

Аналогии	Английский язык	Украинский язык	Русский язык
Действия, которые люди производят в быту	cut, management	розрив через обидва ланцюги ДНК, використання та відтворення природних ресурсів, догляд, утримання (тварин)	разрыв через обе цепочки ДНК, использование и воспроизведение природных ресурсов, уход, содержание (животных), разделение вируса
Названия предметов быта	food chain, cell envelope, vehicle, microbial film, primer, tap, plate	ланцюг живлення, клітинна оболонка, організм, що переносить паразитів від одного хазяїна до іншого, тонкий шар мікроорганізмів на будь-якій поверхні, затравка, пункція, надріз на дереві, газон, метод сівби мікроорганізмів на тверде поживне середовище суцільним шаром, трубка (фаза виходу в трубку)	пищевая цепь, клеточная оболочка, организм, который переносит паразитов от одного хозяина к другому, тонкий слой микроорганизмов на какой-либо поверхности, затравка, пункция, надрез на дереве, газон, метод посева микроорганизмов на твердую среду сплошным слоем, веретено
Названия строений, объектов и их частей	gene library, gene pool lawn	бібліотека генів (несистематизована колекція клонуваних фрагментів в ряді векторів одного походження, що в ідеалі містить всю генетичну інформацію про даний вид), генофонд, метод сівби мікроорганізмів на тверде поживне середовище суцільним шаром	библиотека генов (несистематизированная коллекция клонированных фрагментов в ряде векторов одного происхождения, которая в идеале содержит всю генетическую информацию о данном виде), генофонд, баня, метод посева микроорганизмов на твердую питательную среду сплошным слоем

Рассмотрев и проанализировав обе таблицы, мы можем констатировать, что антропоморфная метафора и бытовая метафора как её разновидность представлены большим количеством примеров в исследуемых языках. Этот вывод ещё раз подтверждает общеизвестный факт о том, что отождествление окружающей действительности с человеком и его жизнедеятельностью было и остаётся неизменным приёмом познания мира. Человек находится в центре процесса познания. С. С. Гусев отмечает, что язык

науки, возникая на базе природных способов коммуникации, не может полностью освободиться от своего прошлого и сохраняет следы того интуитивного чувства взаимообусловленности человека с окружающей его действительностью в их материально-предметном взаимодействии, которое характеризовало практику донаучных периодов [4, с. 51].

В подъязыке сельскохозяйственной и почвенной микробиологии термины антропоморфной метафоры образованы на основе следующих аналогий:

- 1) аналогии с семейными отношениями;
- 2) биологические характеристики человека;
- 3) психологические характеристики;
- 4) аналогии с теми или иными частями человеческого тела;
- 5) аналогии с физическими характеристиками человека.

Бытовая метафора также использует аналогии с жизнедеятельностью человека, но акцент её делается на названия предметов быта.

Таблица 3. *Военная метафора*

Английский язык	Украинский язык	Русский язык
intervention	проміжне положення предмету	промежуточное положение предмета
shot-gun collection	бібліотека генів	библиотека генов
investment	зовнішній покрив органу чи організму, захист (рослин)	внешний покров органа или организма

Если антропоморфная метафора характерна для большинства терминологий в разных языках, то военная метафора, хоть и присутствует в подъязыке сельскохозяйственной и почвенной микробиологии, но не является специфической для этой терминологии. Она отображает осмысление некоторых явлений в исследованной терминологии в военных терминах.

Таблица 4. *Географическая метафора*

Английский язык	Украинский язык	Русский язык
map	графічне зображення місцерозташування генів	графическое изображение месторасположения генов
–	–	микробный пейзаж

Таблица 5. *Понятия, которые наделены физическими характеристиками*

Английский язык	Украинский язык	Русский язык
free water, bound water	рухома паличка	твердый носитель, жидкий носитель

Таблица 6. *Музыкальная метафора*

Английский язык	Украинский язык	Русский язык
—	—	барабан

Таблица 7. *Зооморфная метафора*

Английский язык	Украинский язык	Русский язык
horse bean	кінський біб	конский боб

В нашем материале группа терминов-метафор, которые относятся к географическим, зооморфным, музыкальным метафорам, а также к группе понятий, которые наделены физическими свойствами, являются немногочисленной.

Анализ исследованного материала показал наличие формирования метафор на основе противопоставления. Именно этим можно пояснить образование антонимических пар, например, англ. *wild yeasts – cultural yeasts*; русск. *жидкий носитель – твердый носитель*.

Процесс метафорической номинации в подязыке сельскохозяйственной и почвенной микробиологии может быть связан не только с одним признаком, но и с комплексом признаков, например, укр. *агресивні місцеві бактерії* (психологические характеристики и пространственные характеристики).

Таким образом, можно сделать вывод о том, что термины-метафоры являются неотъемлемой частью терминологии сельскохозяйственной и почвенной микробиологии в английском, украинском и русском языках. Несмотря на условность, метафора вмещает такой объем информации, который позволяет ей выполнять функции термина.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Байло Ю. В. Метафора як спосіб утворення нових термінів у сучасній англійській термінології військової справи / Ю. В. Байло // *Культура народів Причорномор'я*. — 2009. — № 168. — Т. 1. — С. 32–34.

2. *Блэк М.* Метафора / М. Блэк // Теория метафоры. — М. : Прогресс, 1990. — С. 153–172.
3. *Большой энциклопедический словарь.* Языкознание / [гл. редакт. В. Н. Ярцева]. — М. : Большая Российская Энциклопедия, 1998. — 682 с.
4. *Гусев С. С.* Наука и метафора / С. С. Гусев. — Л. : Изд-во ленинградского университета им. А. А. Жданова, 1984. — 151 с.
5. *Кришталь С. М.* Структурно-семантичний аналіз метафоричних термінів підмови фінансів в англійській і українській мовах : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / С. М. Кришталь. — Донецьк, 2003. — 20 с.
6. *Лакофф Дж.* Метафоры, которыми мы живем [Электронный ресурс] / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Библиотека: Теория языка. — Режим доступа : http://genhis.philol.msu.ru/article_106.shtml.
7. *Панасенко Н. И.* Фитонимическая лексика в системе романских, германских и славянских языков (опыт ономаσιологического и когнитивного анализа) [монография] / Н. И. Панасенко. — Черкассы : Брама–Украина, 2010. — С. 245–270.
8. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О.О. Селіванова. — Полтава : Довкілля. — К., 2008. — 711 с.
9. *Советский энциклопедический словарь* / [гл. редакт. А. М. Прохоров]. — М. : Советская энциклопедия, 1987. — С. 1476–1477.
10. *Телия В. Н.* Метафоризация и её роль в создании языковой картины мира [Электронный ресурс] / В. Н. Телия // Библиотека: теория языка. — Режим доступа : http://genhis.philol.msu.ru/article_66.shtml.
11. *Чудинов А. П.* Российская политическая метафора в начале XXI века / А. П. Чудинов // Политическая лингвистика. — Екатеринбург, 2008. — Вып. 1 (24). — С. 86–93.

Надійшла до редакції 01.10.11

© 2011 О. В. Корсун
(м. Донецьк)

СТРУКТУРНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БЕЗОСОБОВО-БЕЗСУБ'ЄКТНИХ РЕЧЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

КОРСУН О. В. СТРУКТУРНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БЕЗОСОБОВО-БЕЗСУБ'ЄКТНИХ РЕЧЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячена дослідженню синтаксичної будови та семантичних особливостей безособово-безсуб'єктних речень в англійській та українській мовах. На синтаксичному рівні розглянуто типи суб'єктів та предикатів аналізованих речень, виділено їх спільні та відмінні риси. В статті досліджено семантику англійських та українських безособово-безсуб'єктних речень, наведено кількісні дані для встановлення частотності їх вживання в тексті.

КОРСУН О. В. СТРУКТУРНЫЕ И СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ БЕЗЛИЧНО-БЕЗСУБЪЕКТНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В АНГЛИЙСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена исследованию синтаксического строя и семантических характеристик безлично-безсубъектных предложений в английском и украинском языках. На синтаксическом уровне рассмотрены типы субъектов и предикатов анализируемых единиц, выделены их общие и различные черты. В статье исследована семантика английских и украинских безлично-безсубъектных предложений, представлены количественные данные, позволяющие установить частотность их употребления в тексте.

KORSUN O. V. STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF IMPERSONAL SUBJECTLESS SENTENCES IN ENGLISH AND UKRAINIAN

This article deals with the study of syntactic and semantic peculiarities of impersonal subjectless sentences in English and Ukrainian.

The notion of impersonal subjectless sentences as sentences lacking semantic subjects has been clarified. The purpose of the analysis has been defined.

The types of subjects and predicates of the sentences analyzed have been studied on the syntactic layer, their common and different features have been identified. English impersonal sentences include two-member sentences with formal subjects while Ukrainian sentences analyzed are represented by one-member subjectless sentences. Types of formal meaningless subjects of impersonal sentences have been studied only in English. The syntactic analysis of predicates has shown prevalence of complex nominal types in English and simple verbal ones in Ukrainian.

The article defines semantic types of the English and Ukrainian impersonal subjectless sentences, determines the frequency of their usage with the help of quantitative data. Common semantic types of sentences analyzed in both languages include evaluative, temporal, perceptive and weather describing sentences. Differences constitute didactic sentences in Ukrainian, and existential, proscriptive and psycho-emotional ones in English.

Ключові слова: безсуб'єктне речення, синтаксична структура, суб'єкт, предикат, семантична група.

1. Обґрунтування актуальності, об'єкта та мети дослідження

1.1. Безособові речення (БР) ставали об'єктом дослідження багатьох науковців на матеріалі різних мов. Формальна сторона БР зображена в теоретичних працях А. А. Пешковського [14], Н. С. Валгіної [3], І. Р. Вихованця [4], А. П. Загнітка [7], Б. М. Кулика [12], А. І. Смирницького [17], В. Д. Аракіна [1], Н. М. Раєвської [15] та ін. Окремі дослідження структурних та семантичних особливостей БР проводилися на матеріалі німецької мови (Ц. Н. Шрайбер [19]), середньовіснійнімецької (О. Н. Крот [11]), англійської (Ю. С. Ігнатюк [8]), французької (Е. Е. Корді [10]) та ін.; у порівняльному аспекті БР аналізувалися О. Кловою [9] на матеріалі російської та

норвезької мов, І. Георгієвим [5] – російської та болгарської; І. М. Озмитель [13] – російської та киргизької; дієслівні БР порівнювалися на матеріалі російської та арабської мов С. Селім [16] та ін.; БР на комунікативному рівні вивчалися Л. В. Суховою [18] тощо. Однак, попри велику кількість досліджень БР, окремого аналізу безособово-безсуб'єктних речень (ББР), тобто таких, що характеризуються відсутністю семантичного суб'єкта речення, як на матеріалі однієї мови, так і в порівняльному аспекті не було здійснено, що зумовлює актуальність цієї роботи.

1.2. Об'єкт дослідження становлять безособово-безсуб'єктні речення в англійській й українській мовах.

1.3. Мета дослідження полягає у проведенні комплексного порівняльного аналізу ББР англійської та української мов з виділенням типових синтаксичних моделей та семантичних груп аналізованих речень, характерних кожній з аналізованих мов.

2. Безособові речення в англійській та українській мовах

2.1. Визначення БР як речень, в яких “виражається дія або стан, що виникають та існують незалежно від відтворювача дії та носія стану” свідчить про відсутність особи, а саме, однієї з головних частин речення, підмета, тобто іменника або займенника в називному відмінку, наприклад: (1) *Світало по березневому рано* [7, с. 44]. Саме через це деякі мовознавці називають безособове речення безпідметовим [9, с. 512]. Слід зазначити, що останній термін не може застосовуватися відносно англійської мови, в якій присудок, що є змістоформуючим компонентом, не може існувати в реченні без підмета. Однак, підмет в безособовому англійському реченні позбавлено будь-якого семантичного значення: (2) *It is dark* ‘Темно’ [17, с. 157]. Таким чином, різноструктурність англійської та української мов зумовлює різне вираження БР в порівнюваних мовах.

2.2. Традиційно в англійській мові БР характеризуються двоскладністю, тобто наявністю двох головних членів реченні – підмета та присудка. Через те, що носієм значення англійського безособового речення є присудок, підмет, за словами А. І. Смирницького, є “семантично спустошеним”, безособовим, наприклад: (3) *It is useful* ‘Це корисно’ [17, с. 158].

Виділяють два основних типи англійських БР залежно від типу безособового підмета:

1) БР, підмет яких є вираженим безособовим займенником *it*, що є семантично пустим й виконує суто формальну роль підмета речення.

Присудок речень із зазначеним підметом є:

а) простим дієслівним, вираженим дієсловом на позначення погодних умов тощо, наприклад: (4) *It often rains in autumn* ‘Восени часто іде дощ’ та ін.;

б) номінативним, вираженим допоміжним дієсловом *to be* та іменною частиною: іменником, прикметником, числівником та виражають стан, погодні явища, ознаку, час тощо: (5) *It is morning already* ‘Вже ранок’; (6) *It is cold in winter* ‘Взимку холодно’; (7) *It is five minutes past six* ‘Зараз п’ять на сьому’ тощо [6, с. 228–229].

2) БР, підмет яких є вираженим безособовим займенником *there*, присудок – допоміжним дієсловом *to be* та іменною частиною, що має форму іменника або займенника із абстрактною семантикою: (7) *There was a long silence* ‘Була затяжна тиша’ [2, с. 161–162] та ін.

2.3. На відміну від двоскладних БР в англійській мові українські БР є односкладними безпідметовими, тобто без граматично вираженого підмета. Однак, мовознавці зазначають, що семантичний носій ознаки може бути названим у реченні за допомогою непрямого відмінка іменника [12, с. 86].

Залежно від морфологічної форми головного члена речення, присудка, науковці пропонують декілька класифікацій БР [3; 7; 12; 14]. Б. М. Кулик наводить такі групи БР [12]:

1) БР, головний член яких виражений безособовим дієсловом. Е. Е. Корді на позначення подібних БР використовує термін “споконвічні безособові речення”, бо безособові дієслова (БД) в складі БР не можуть вживатися в особовій формі [10, с. 119]. Зазначені БР у свою чергу поділяються на дві підгрупи залежно від типу БД:

а) БР із БД без афікса *-ся*, що співвідноситься з дієсловом 3-ї особи однини та позначає стан природи, кількість, стан. Дійової особи в цих синтаксичних конструкціях просто не може бути: (8) *Надворі смеркало і сутеніло* та ін.

б) БР із БД з афіксом *-сь, -ся*. В цих реченнях, залежно від семантики, дійова особа може бути відсутньою, як, наприклад, в реченнях на позначення стану природи: (9) *Вже трохи розвиднилось*; або може бути вираженою за допомогою непрямого додатку у формі давального відмінка іменника або займенника, наприклад: (10) *Замфірові не вірилось* та ін.

2) БР, головний член яких виражений особовим дієсловом (ОД) у безособовому значенні, що виражають фізичні явища природи, навколишнього середовища, фізіологічні процеси, психічний стан людини тощо. Поміж даної групи БР виділяють:

а) БР із ОД без афікса *-ся* у формі 3-ї особи однини в безособовому значенні: (11) *Довкола мене гриміло, ревло, клекотіло, мов у котлі* та ін.

б) БР із ОД із афіксом *-ся* в безособовому значенні: (12) *Два роки нічого не говорилося* та ін.;

в) БР із ОД в заперечній формі минулого часу в безособовому значенні: (13) *До самого села не зустрічалося жодної живої душі* та ін..

3) БР, головний член яких виражений безособовою формою на -но, -то для вираження результату дії: (14) *Віконця замуровано морозом* та ін.

4) БР, головний член яких виражений безособово-предикативним словом (БПС). З точки зору семантики ці БР можуть виражати стан істоти або навколишнього середовища, наявність або відсутність істоти чи предмета та ін. Зазначені БР поділяються на п'ять груп:

а) БР із БПС на -о (-е): (15) *На нашій вулиці так славно, так ясно-ясно від знамен* та ін.;

б) БР із БПС типу жаль, шкода, сором та ін.: (16) *Жаль стало батька* та ін.;

в) БР із словом нема (немає) та іменником (займенником) у формі родового відмінка: (17) *Без труда немає плода*;

г) БР із БПС модального значення: (18) *Треба було щось думати* та ін.;

д) БР із головним членом у формі безособово-предикативного слова на -о, дієслова в формі інфінітива та іменника у формі орудного відмінка: (19) *Гарно ніччю вартувим стояти!* та ін.

3. Матеріалом дослідження стала суцільна вибірка ББР у кількості 383 одиниць англійської художньої літератури [28–30] та 211 одиниць української художньої літератури ХХІ–ХХ століть [31–37].

4. Синтаксичні типи предикатів безособово-безсуб'єктних речень в англійській та українській мовах

4.1. Синтаксичні особливості англійських ББР

4.1.1. Неодноразово відзначалось, що головну семантико-синтаксичну роль в БР відіграє присудок або предикат речення, який відображає стан, дію тощо незалежно від його суб'єкта. Приймаючи до уваги двоскладність англійського речення (наявність обох головних членів) виділено універсальний синтаксичний тип англійського БР: **S – V** (де **S** – асемантичний формальний підмет речення, а **V** – предикат речення).

4.1.2. Виділено наступні типи асемантичного підмета ($S_{as.}$) в англійських ББР виділено:

1) Речення із підметом, вираженим безособовим займенником *It*, що не має семантичного значення та виконує суто формальну синтаксичну функцію в ББР, тобто *It_{form.}* (формальний) (168 од. – 43,9%): (20) *It was ten o'clock of a mild day in October...* 'Була десята година м'якого жовтневого дня' [37, с. 7]. Наведений приклад демонструє поєднання формального асемантичного підмета із складним прислівниковим присудком на позначення часу.

2) Речення із підметом, вираженим безособовим займенником *There*, що починає ББР із значенням існування, тобто *There_{ex.}* (екзистенціальний) (34 од. – 8,9%): (18) *There's*

not time ‘Нема часу’ [31, с. 84]. Зазначений приклад за своєю семантикою зображує відсутність часу, що є абстрактним явищем.

3) Речення із підметом, вираженим безособовим вказівним займенником *It*, тобто *It_{dem.}* (демонстративний, вказівний), що вказує на попередньо описану ситуацію, ставлення до якої та характеристика якої є зображеною в досліджуваних ББР без посилань на суб’єкта (181 од. – 47,2%): (21) *He could remember the boy – yes, quite clearly he could remember him. But when? ... it was the year before the war, the first war, 1913.* ‘Він пам’ятав хлопчика – так, він пам’ятав його дуже чітко. Але коли то було? ... то було за рік до війни, першої війни, в 1913 році’ [34, с. 120] та ін.

Типи асемантичних підметів аналізованих ББР зображено в таблиці 1.

Таблиця 1. Різновиди підметів в англійських ББР

№	Тип підмета	Приклади ББР	Кількість
1	<i>It_{dem.}</i>	<i>It was the year before the war, the first war, 1913</i> ‘То було за рік до війни, першої війни, в 1913 році’	181 (47,2%)
2	<i>It_{form.}</i>	<i>It was ten o'clock of a mild day in October ...</i> ‘була десята година м’якого жовтневого дня’	168 (43,9%)
3	<i>There_{ex.}</i>	<i>There's not time</i> ‘нема часу’	34 (8,9%)
Всього			383 (100%)

4.1.3. Проведений аналіз структурних типів присудків англійських ББР дозволив виділити речення як із простими типами предикатів (простий дієслівний присудок), так і зі складеними (складені іменні типи присудків).

Виділено наступні структурні типи предикатів в англійських ББР:

1) ББР із складеним іменним присудком (354 од. – 92,4%), що складається із дієслова-зв’язки *V_{link}* (to be/to get/ sound/seem) та іменної частини:

а) *V_{link}*+ Adj. (169 од. – 47,8%): (22) *It was dark now ...* ‘Було вже темно ...’ [35, с. 84] та ін.

Аналіз показав, що 57 одиниць, тобто 33,7% від зазначеної кількості речень цього структурного типу є поширеними за допомогою прислівника у препозиції до прикметника:

V_{link}+Adv.+Adj. (23) *It was really incredible* ‘То було дійсно неймовірно’ [31, с. 30] та ін.

б) *V_{link}* + N (143 од. – 40,5%): (24) *It was Sunday ...* ‘Була неділя ...’ [37, с. 500] та ін.

Слід зазначити, що зазначений тип предикату може бути поширеним за допомогою прикметників, іменників, прислівників, що знаходяться у препозиції до іменної частини

присудка. Зазначені речення мають структурний вигляд:

$V_{link}+Adj.+N$ (74 од. – 51,7%): (25) *It was a terrible mistake ...* ‘То була жахлива помилка ...’ [35, с. 137].

$V_{link}+N$ (47 од. – 32,9%): (26) *It's a triumph* ‘Це-тріумф’ [35, с. 50] та ін.;

$V_{link}+N+of+N$ (11 од. – 7,7%): (27) *It was the end of a day* ‘Був кінець дня’ [34, с. 113];

$V_{link}+Adv.+Adj.+N$ (9 од. – 6,3%): (28) *It was a very interesting idea* ‘То була дуже цікава ідея’ [35, с. 77];

$V_{link}+Adj.+conj.+Adj.+N$ (2 од. – 1,4%): (29) *It was a long and terrible lesson...* ‘То був довгий та жахливий урок...’ [36, с. 485];

в) $V_{mod}+V_{link}+Adj.$ (16 од. – 4,5%): (30) *It must be terrible to be his wife* ‘Бути його дружиною, напевно, жахливо’ [36, с. 134];

г) $V_{link} + Num.$ (16 од. – 4,5%): (31) *It's now ten fourteen* ‘Зараз десять на п'яту’ [36, с. 65];

д) $V_{link} + Pron.$ (7 од. – 1,9%): (32) *It was something like being inside the cage with a tame tiger* ‘Відчуття були схожі на перебування в клітці із приборканим тигром’ [34, с. 117];

е) $V_{link}+Gerund$ (3 од. – 0,8%): (33) *There was dancing now on the canvas in the garden ...* ‘У саду танцювали ...’ [35, с. 51];

2) ББР із складеним прислівниковим присудком: $V_{link} + Num.+Adv.$ (21 од. – 5,5 %): (34) *It was seven o'clock of the September evening ...* ‘Була сьома година вересневого вечора ...’ [36, с. 62];

3) ББР із простим дієслівним присудком: V (8 од. – 2,1%): (35) *It had perceptibly darkened* ‘Помітно потемніло’ [37, с. 79] та ін.

4.2. Синтаксичні особливості українських ББР

4.2.1. На відміну від англійської мови, ББР в українській мові характеризуються відсутністю граматичного суб'єкта, підмета речення.

4.2.2. Аналіз українських ББР показав, що подібно до англійських ББР присудок досліджуваних ББР характеризується простою та складеною формою. Виділено наступні типи предикатів:

1) простий дієслівний присудок: V (96 од. – 43,4%): (36) *Темніло швидко, гнітюче, нестерпно* [30, с. 431] та ін.

2) складений дієслівний присудок (73 од. – 33%), що складається із допоміжного або модального слова ($V_{aux.} / V_{mod.}$) й інфінітиву та має наступні різновиди вираження:

а) $V_{aux.}+ V_{Inf.}$: (37) *Закортіло доїхати до неї, а тоді добратися до самої вершини* [29, с. 313] та ін.

б) $V_{mod.}+V_{Inf.}$: (38) *Кажуть, боти резинові й матерія буде. То ще з вечора чергу треба займати* [28, с. 148] та ін.

в) $V_{mod.}+V_{mod.}+V_{Inf.}$: (39) *Треба вміти точно визначати, кому що можна доручити* [30, с. 495] та ін.

3) складений іменний присудок (38 од. – 17,2%), що включає допоміжне дієслово та іменну частину: $V_{aux.}+N$ (26 од. – 68,4%): (40) *Була смерть на дорогах, мов оті ноші з останками шах-заде Джихангіра, які з мовчазною шанобою передавав один юрюцький оджак другому, одне плем'я – іншому* [29, с. 468] та ін.

Даний тип предикату в окремих випадках є поширеним за допомогою прикметника, іменника або числівника, що знаходяться у препозиції до іменника: $V_{aux.}+Adj./Num./N+N$: (41) *Була середина жовтня* [29, с. 301] та ін.

4) складений прислівниковий присудок (14 од. – 6,4%), що включає дієслово-зв'язку та прислівник або прислівникове слово: $V_{aux.}+Adv.$: (43) *Удома було самотньо й тяжко* [30, с. 481] та ін.

4.3. Зіставлення синтаксичної організації англійських й українських ББР

Дослідження типів предикатів англійських та українських ББР (див. 4.1.2 та 4.2.1) показало, що в українських ББР домінують дієслівні типи присудків, в той час, як в англійських ББР – іменні. Спільними типами присудків, присутніх в ББР обох мов, є простий дієслівний та складений іменний присудок. Структурні типи присудків українських та англійських ББР представлені в таблиці 2.

Таблиця 2. *Типи предикатів в ББР англійської та української мови*

Типи предикатів	Англійська		Українська	
	Структурні типи предикатів	Кількість	Структурні типи предикатів	Кількість
1. Простий дієслівний	V	8 (2,1%)	V	96 (43,3%)
2. Складений іменний	а) $V_{link.}+Adj.$ б) $V_{link.}+N$ в) $V_{link.}+Num.$ г) $V_{mod.}+V_{link.}+Adj.$ д) $V_{link.}+Pron.$ е) $V_{link.}+Gerund$	169 (47,8%) 143 (40,5%) 16 (4,5%) 16 (4,5%) 7 (1,9%) 3 (0,8%) 354 (92,4%)	а) $V_{aux./mod.}+N$ б) $V_{aux.}+Adj.$	26 (68,4%) 12 (31,6%) 38 (17,2%)
3. Складений дієслівний	–	–	$V_{aux.}+V_{Inf.}$	73 (33%)
4. Складений прислівниковий	$V_{link.}+Adv.$	21 (5,55%)	$V_{link.}+Adv.$	14 (6,4%)
Всього		383 (100%)		211 (100%)

5. Семантика безособово-безсуб'єктних речень в англійській та українській мовах

5.1. Семантика ББР порівнюваних мов безпосередньо пов'язана з їх синтаксичними особливостями. Оскільки українські ББР характеризуються повною відсутністю підмета, а англійські – наявністю тільки формального асемантичного підмета, головним семантико-формулюючим компонентом ББР в обох мовах є присудок.

5.2. Під час дослідження семантики ББР обох мов виявлено 4 спільні семантичні групи ББР:

1) Оцінні ББР (англ. 195 од. – 50,9%; укр. 69 од. – 31,2%), що виражають відношення мовця щодо явищ, ситуацій, дій; описують середовище, розташування речей в ньому, його атмосферу тощо: англ. (52) *It's pretty nice here* 'Тут дуже гарно' [34, с. 74]; (53) *It's so noisy in here* 'Тут дуже шумно' [31, с. 145] та ін.; укр. (54) *Удома було самотньо й тяжко* [30, с. 481]; (55) *В залі було душно...* [28, с. 317] та ін.

2) Темпоральні ББР (англ. 86 од. – 22,5%; укр. 12 од. – 5,7%), що детально описують час, коли відбувається розповідь або сталася подія: англ. (46) *It was late afternoon* 'Був пізній вечір' [33, с. 169] та ін.; (47) *Була неділя, було двадцять друге червня, був тисяча дев'ятсот сорок перший рік* [28, с. 166] та ін.

3) Погодні ББР (англ. 64 од. – 16,7%; укр. 38 од. – 18%), що описують стан погоди та природи: англ. (48) *It was really very hot* 'Було дійсно дуже жарко' [32, с. 66]; (49) *It was not yet quite dark* 'Ще не зовсім стемніло' [36, с. 516] та ін.; укр. (50) *Сьогодні холодно* [29, с. 49]; (51) *А в степу такого намело, що й не пробитися* [28, с. 137] та ін.

4) Перцептивні ББР (англ. 15 од. – 3,9%; укр. 11 од. – 5,2%), що зображують чуттєве сприйняття мовцем ситуації, того, про що йде мова в реченні: англ. (56) *It sounds marvelous* 'Звучить фантастично' [36, с. 180] та ін.; укр. (57) *Пахло висохлою на сонці травою, луговим різноцвіттям* [28, с. 274] та ін.

5.3. Аналіз ББР досліджуваних мов дозволив виявити більше семантичних груп ББР на матеріалі української мови, ніж англійської. Таким чином, окрім описаних вище (див. 5.2.) спільних семантичних груп ББР на матеріалі англійської мови виділено семантичну групу сентенційних ББР (23 од. – 6,1%). ББР цієї групи виражають повчання: англ. (44) *It's a waste of time teaching history* 'Навчання історії – втрата часу' [31, с. 244] та ін. Аналогічні за значенням одиниці на матеріалі української співвідносяться з двоскладними реченнями, тому ця семантична група не виділена поміж українських ББР.

На відміну від англійської мови на матеріалі української виділено наступні семантичні типи ББР:

1) Проскриптивні ББР (51 од. – 24,2%), що позначають необхідність, вимушеність,

можливість виконання дії: (58) *Потрібна тільки вірність* [29, с. 231]; (59) *Науку треба зберігати так само, як довколишнє середовище* [30, с. 565] та ін.

На матеріалі англійської мови не виявлено цієї групи ББР, що пов'язано зі структурою речення та вираженням присудка в ньому. Присудок зазначених українських ББР є складним дієслівним і є відсутнім на матеріалі англійських ББР (див. табл. 1).

2) Екзистенціальні ББР, що позначають наявність або відсутність чого-небудь де-небудь (17 од. – 8,1%): (60) *Планів не було ...* [30, с. 213]; (61) *Була смерть на білих дорогах ...* [29, с. 468] та ін.

Аналіз показав, що ця семантична група ББР не є дуже розповсюдженою на матеріалі української мови, а поміж виборчого матеріалу англійської мови є зовсім відсутньою.

3) Психоемотивні ББР (16 од. – 7,6%), що описують психічний та емоціональний стан мовця, що не є зазначеним в реченні: (62) *Трохи полегшало* [28, с. 187]; (63) *Хотілося сховатися іноді від твоїх очей* [30, с. 225] та ін.

Відсутність цієї групи ББР в англійській мові пов'язана із необхідністю позначити в англійському реченні мовця на позиції підмета, тобто ввести семантичний суб'єкт, що зовсім не співпадає із метою дослідження.

Таблиця 3. Семантика англійських та українських ББР

Семантичні типи ББР	Мова	Англійська	Українська
		Кількість	Кількість
1. Оцінні ББР		195(50,9%)	69 (31,2%)
2. Погодні ББР		64 (16,7%)	38 (18%)
3. Темпоральні ББР		86 (22,5%)	12 (5,7%)
4. Сентенційні ББР		23 (6,1%)	–
5. Перцептивні ББР		15 (3,9%)	11 (5,2%)
6. Проскриптивні ББР		–	51 (24,2%)
7. Екзистенціальні ББР		–	17 (8,1%)
8. Психоемотивні ББР		–	16 (7,6%)
	Всього	383 (100%)	211 (100%)

6. Висновки

Отримані в ході дослідження дані дозволяють зробити наступні висновки:

6.1. Синтаксичний аналіз головних членів ББР дозволив виділити відмінні риси в організації аналізованих речень. ББР англійської мови є двоскладними із асемантичним формальним підметом *it, there*, ББР української мови – односкладними, безпідметовими (див. 4.1.1., 4.1.2., 4.2.1, а також табл.1).

6.2. Дослідження структурної організації предикатів аналізованих ББР виявив на виборчому матеріалі української мови більше структурних типів, а ніж на матеріалі англійської мови (див. табл. 2).

6.3. ББР обох мов мають різну структурну організацію предикатів. Серед англійських ББР домінує тип складеного іменного присудка, у той час як в українських ББР домінують речення із простим дієслівним присудком (див. 4.1.3, 4.2.2 або табл. 2).

6.4. Спільними семантичними типами ББР обох мов стали: оцінні ББР, темпоральні ББР, погодні ББР та перцептивні ББР (див. 5.2).

6.5. Відмінності становлять сентенційні ББР в англійській мові та проскриптивні, психоемотивні й екзистенціальні ББР в українській. Зазначені семантичні групи були виділені лише на матеріалі однієї з порівнюваних мов, що зумовлено структурою аналізованих речень та обмеженістю матеріалу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Аракин В. Д.* Сравнительная типология английского и русского языков : [уч. пособ.] / В. Д. Аракин. — [3-е изд.] — М. : ФИЗМАТЛИТ, 2005. — 232 с.
2. *Бархударов Л. С.* Структура простого предложения современного английского языка / Л. С. Бархударов. — М. : Высшая школа, 1966. — 199 с.
3. *Валгина Н. С.* Синтаксис современного русского языка / Н. С. Валгина. — М. : Агар, 2000. — 416 с.
4. *Вихованець І. Р.* Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. — К., Либідь, 1993. — 368 с.
5. *Георгиев И. С.* Безличные предложения в русском и болгарском языках / И. С. Георгиев. — София : Народна просвета, 1990. — 151 с.
6. *Грамматика английского языка* / [В. Л. Каушанская, Р. Л. Ковнер, О. Н. Кожевникова, Е. В. Прокофьева и др.]. — М., 2000. — 320 с.
7. *Загнітко А. П.* Український синтаксис : теоретико-прикладний аспект / А. П. Загнітко. — Донецьк, 2009. — 137 с.
8. *Игнатюк Ю. С.* Безличные предложения и особенности их функционирования в современном английском языке : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Ю. С. Игнатюк. — М., 1978. — 20 с.
9. *Клонова О.* Безличные предложения в русском и норвежском языках / О. Клонова // Русский язык в контрастивном аспекте. Oslo Studies in language. — Oslo, 2010. — № 2 (3). — С. 511–525.

10. Корди Е. Е. Безличные конструкции в современном французском языке (синтактико-деривационный и типологический поход) / Е. Е. Корди // Вопросы языкознания. — М. : Наука, 1994. — № 3. — С. 115–128.

11. Крот О. Н. Безличные предложения в средневерхненемецком языке : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / О.Н. Корди. — Ленинград, 1998. — 17 с.

12. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис : [підруч. для фак-тів мови та літ-ри педагог. ін-тів] / Б. М. Кулик. — К. : Радянська школа, 1961. — 286 с.

13. Озмитель М. И. Безличные предложения русского языка и их соответствия в киргизском языке : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / М. И. Озмитель. — М., 1986. — 13 с.

14. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. — [8-е изд., доп.]. — М. : Языки славянской культуры, 2001. — 544 с.

15. Раєвська Н. М. Теоретична граматика сучасної англійської мови / Н. М. Раєвська. — К. : Вища школа, 1976. — 304 с.

16. Селим Самия Тауфик Фаузи Глагольные безличные предложения в русском языке и их эквиваленты в арабском языке : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Самия Тауфик Фаузи Селим. — М., 1978. — 24 с.

17. Смирницкий А. И. Синтаксис английского языка / А. И. Смирницкий. — М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 1957. — 286 с.

18. Сухова Л. В. Безличные предложения на конструктивном и коммуникативном уровнях / Л. В. Сухова // Текст как важная единица коммуникации. — К., 1984. — С. 75–80.

19. Шрайбер Ц. Н. Безличные предложения в современном немецком языке : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Ц. Н. Шрайбер. — Ленинград, 1963. — 16 с.

20. Bockx C. *Bare Syntax* / Cedric Bockx. — Oxford : Oxford University Press, 2008. — 295 p.

21. *Crosslinguistic Research in Syntax and Semantics* / [R. Zanuttini, H. Campos, E. Herburger, P. Portner]. — Washington : Georgetown University Press, 2006. — 248 p.

22. *Eisenberg P. Grundriss der Deutschen Grammatik : Der Satz / Peter Eisenberg. — [durchgesehene Auflage]. — Stuttgart, Weimar : Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1999. — Bd 3.— 564 S.*
23. *Emonds Joseph E. Discovering Syntax: clause structures of English, German, and Romance / Joseph E. Edmonds. — Berlin : Mouton de Gruyter, 2007. — 323 p.*
24. *English Syntax and Argumentation. — [2-d ed.]. — Bristol, 2001. — 312 p.*
25. *Christa Syntax. Grundlagen und Theorien. Studienbücher zur Linguistik / Christa Dürscheid. — Westdeutscher Verlag, 2000. — Bd. 3. — 242 S.*
26. *Morohovskaya E. J. Fundamentals of Theoretical English Grammar / E. J. Morohovskaya. — Kiev : VYŠČA ŠKOLA, 1984. — 279 p.*
27. *Radford A. English Syntax : The Introduction / A. Radford. — Cambridge : Cambridge University Press, 2004. — 258 p.*

СПИСОК ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

28. *Дімаров А. Біль і гнів : [роман] / Анатолій Дімаров. — К. : Україна, 2004. — 925 с.*
29. *Загребельний П. А. Роксолана : [роман] / П. А. Загребельний. — К. : Радянський письменник, 1980. — 574 с.*
30. *Загребельний П. А. Твори в шести томах : (Розгін) : [роман] / П. А. Загребельний. — К. : Дніпро, 1979. — Т. 1. — 575 с.*
31. *Amis Kingsley Lucky Jim : [novel] / Kingsley Amis. — М. : TSITADEL, 2002. — 304 p.*
32. *Christie A. Endless Night : [novel] / Agatha Christie. — СПб. : Антологія, 2009. — 256 с. — (My Favourite Fiction).*
33. *Christie A. N or M? : [novel] / Agatha Christie. — М. : Менеджер, 2003. — 208 p.*
34. *Dahl R. You never know : [stories] / Roald Dahl. — М. : “TSITADEL”, 2001. — 208 p.*
35. *Fitzgerald F. Scott The great Gatsby : [novel] / Frances Scott Fitzgerald. — New York : Simon&Schuster, 1992. — 221 p.*
36. *Galsworthy J. End of the Chapter : (Maid is waiting. Flowering wildness) : trilogy / J. Galsworthy. — Moscow : Foreign languages publishing house. — 1960. — 602 p.*
37. *Galsworthy J. End of the Chapter : (Over the river) : trilogy / J. Galsworthy. — Moscow : Foreign languages publishing house. — 1960. — 304 p.*

Надійшла до редакції 11.10.11

© 2011 О. О. Ситникова
(м. Донецьк)

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ДОПУСТОВИХ КОНСТРУКЦІЙ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

СИТНИКОВА О. О. СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ДОПУСТОВИХ КОНСТРУКЦІЙ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Статтю присвячено дослідженню семантичної структури допустових конструкцій в англійській та українській мовах з точки зору функціонування суб'єктно-предикатних зв'язків. Допустовість розглянуто як складну семантико-синтаксичну категорію, пояснено механізм формування допустової семантики в реченні. За допомогою кількісного аналізу встановлено частотність вживання допустових конструкцій з різною семантичною структурою в двох мовах.

СЫТНИКОВА О. А. СЕМАНТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА УСТУПИТЕЛЬНЫХ КОНСТРУКЦИЙ В АНГЛИЙСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена исследованию семантической структуры уступительных конструкций в английском и украинском языках с точки зрения функционирования субъектно-предикатных связей. Уступительность рассмотрена как сложная семантико-синтаксическая категория, объяснен механизм формирования уступительной семантики в предложении. При помощи количественного анализа установлена частотность употребления уступительных конструкций с разной семантической структурой в двух языках.

SYTNYKOVA O. O. SEMANTIC STRUCTURE OF CONCESSIVE CONSTRUCTIONS IN ENGLISH AND UKRAINIAN

The article is devoted to the analysis of the semantic structure in English and Ukrainian from the point of view of subject-predicate relations functioning. In the research concessiveness is considered as a complicated semantic-syntactic category. Apart from the analysis the mechanism of forming the concessive semantics in a sentence has been explained. The frequency characteristics of the constructions under discussion have been identified with the help of the quantitative analysis.

Ключові слова: допустовість, синтаксична семантика, речення, семантична структура, суб'єктно-предикатні зв'язки.

1. У роботі розглядається семантична структура допустових конструкцій (далі ДК) в англійській та українській мовах, тобто таких конструкцій, які виражають відсутність логічного наслідку при виконанні умови, наприклад:

(1) *Although you dislike music, you will enjoy the concert.* 'Хоча ти не любиш музику, цей концерт тобі сподобається'.

Спрощено семантику допустової конструкції можна описати у такий спосіб:

«Має місце факт або ситуація Р;

зазвичай ситуація Р перешкоджає тому, щоб мала місце ситуація Q;

в даному випадку ситуація Q має місце»

Мета пропонованого дослідження – проаналізувати структурні та семантичні характеристики дво- та трикомпонентних допустових конструкцій в англійській та українській мові у зіставному аспекті.

Предметом дослідження є вивчення структури та семантики допустових конструкцій в англійській та українській мовах.

Об'єкт – складнопідрядні допустові речення англійської та української мов.

Матеріалом дослідження є допустові речення англійської та української мови, що були дібрані з текстів художньої літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття в кількості 482 одиниці в англійській мові і 543 одиниці в українській мові.

Під час дослідження було використано метод зіставлення, метод компонентного аналізу, метод трансформаційного аналізу структурно-семантичної організації речення, кількісний аналіз.

Допустовість являє собою складну семантико-синтаксичну категорію, що відображає логічні відношення зворотної зумовленості між двома субстанціями реальної чи уявної дійсності або двома ознаками, діями, станами однієї субстанції. Своєрідність цих відношень полягає у тому, що вони поєднують у собі два типи відношень: підставу та результат, а також відношення протиставлення. У германістиці (так же, як і славістиці) різноманітність визначень допустових конструкцій ґрунтується на логіко-семантичних відношеннях між частинами допустової конструкції. Так, в роботах з синтаксису англійської мови складнопідрядні допустові речення трактуються як конструкції, в головній частині яких повідомляється про ситуацію, протилежну тій, на яку можливо було б очікувати на основі сказаного в підрядній частині [1, с. 24].

В англійській мові, подібно до української, складнопідрядні допустові речення є генеративними, тобто в реченнях є наявною інформація про такі дві ситуації, з яких одна породжує, детермінує іншу, не ту, на яку «очікували з урахуванням природної логіки подій, а прямо протилежну їй, алогічну ситуацію» [5, с. 19].

Як у сучасній англійській, так і у сучасній українській мові допустові семантико-синтаксичні відношення можуть реалізуватися як у складному, так і в простому реченні на базі таких одиниць, як складнопідрядне речення з підрядною допустовою частиною та просте речення, ускладнене детермінантними другорядними членами з допустовою семантикою. Проте найповніше семантика допустових конструкцій розкривається в складнопідрядних реченнях. Аналізуючи синтаксичну семантику різні дослідники давали їй різне визначення. Так, Т. В. Шмельова стверджує, що зміст речення – це особливе утворення, що має власну організацію, диктує свої вимоги лексиці та морфологічним формам, примушуючи їх виступати в тих чи інших значеннях [12, с. 355]. Разом з тим Л. Є. Писарева та Н. Ю. Шведова зазначають, що семантична структура речення – «це його абстрактне мовне значення, що являє відношення семантичних компонентів, яке формується взаємодією граматичних та лексичних значень членів речення» [11, с. 158].

Згідно з граматичною традицією, вважається, що семантику допустовості виражають не тільки «класичні» допустові сполучники (в англійській мові це сполучники *though, although, albeit, despite ... that, still, even though*; в українській – *хоча/хоч, проте, дарма що,*

все ж, все-таки, однак), але і цілий ряд інших слів, які з синтаксичної точки зору варто розглядати, як фразові частки (*notwithstanding ... that, regardless of ... that, inspite of ... that, regardless of the fact that...* в англійській мові; *всупереч тому, що, все рівно, попри те, що, разом з тим, тим не менш, незважаючи на те, що* – в українській мові). Як більшість семантико-синтаксичних категорій, допустовість має окрім представлених вище лінгвістичних засобів вираження в мові також відповідний комплекс екстралінгвістичних засобів, таких як ситуація спілкування, інтенція мовця, які впливають на формування відповідної семантичної структури ДК.

2. Пояснити механізм формування допустової семантики можливо також з точки зору функціонування актанта предиката в реченні. *Актант* (фр. *actant* – який діє) – це активний учасник ситуації, мовна конструкція, що заповнює семантичну або синтаксичну валентність предиката [2, с. 72]. Відомий французький лінгвіст, дослідник структурного синтаксису французької мови Л. Теньєр визначає актанти як «особи чи предмети, що так чи інакше задіяні в процесі» [8, с. 121]. Відомо, що актанти предиката не рівноправні – вони ранговані за важливістю, тобто кожен актант має свій ранг. Ранг визначається, перш за все, за способом вираження актанта: кожен ранг в мові має свій набір способів актантного оформлення. Проте ранг актанта – це на чисто формальне синтаксичне поняття: ранг відображає важливість даного актанта для мовця. Актант найвищого рангу є найбільш важливим: саме він знаходиться у фокусі уваги мовця. Інші актанти менш важливі. І, нарешті, існують ситуації, в яких актанти повністю ігноруються мовцем – залишається поза кадром. Побудова загальної схеми допустового значення полягає у різному рангуванні трьох її актантів, включаючи і випадок, коли один з актантів ігнорується, залишається «поза кадром».

З усіх актантів загальної схеми допустового значення не може ігноруватися тільки один, актант Р – ситуація-перешкода. Якщо ним знехтувати, то залишається ключова ситуація Q та фактор, який не перешкоджає її існуванню, а такі відношення зазвичай виражаються причинними та умовними сполучниками. Так, у реченні (2) *І хоч нічого не тямив у тому, що читав, з жаждою та нетерплячкою вдивлявся і вдивлявся у той почерк...* актант першого рангу Q *‘з жаждою та нетерплячкою вдивлявся і вдивлявся...’* знаходиться у фокусі мовця, має місце при наявності актанта другого рангу, ситуації-перешкоди Р *‘нічого не тямив’*. Побудова конструкції з допустовою семантикою виконується за умови опущення актанту третього рангу, який не імплікується в мові. Це ситуація-умова, яка сприяє існуванню ситуації Q попри існування перешкоди Р.

Всі можливі варіанти загальної схеми допустового значення можливо обчислити, а

на основі цього обчислення побудувати багатоаспектний опис допустової лексики в різних мовах.

Дослідження допустовості на матеріалі художніх текстів другої половини ХХ століття – початку ХХІ століття вимагає детального розгляду лексико-граматичних засобів її вираження – загальних і специфічних для обох досліджуваних мов. Попри відмінності в синтаксичному вираженні та інформаційному наповненні, ці одиниці об'єднує спільна семантика, яка й зумовлює їхню функціонально-семантичну схожість. Визначення допустової семантики, характерної для синтаксичних конструкцій, незалежно від конкретної семантики окремих слів та словосполучень, які входять до складу речень, становить труднощі, оскільки потрібно враховувати не лише семантичні функції допустових речень, але й здатність певних засобів передавати ці функції в конкретній мовленнєвій ситуації.

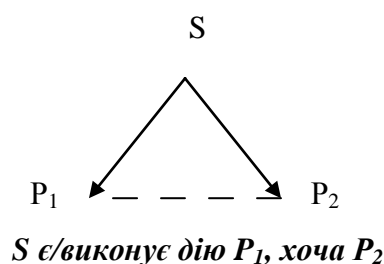
3. У англійській та українській мовах семантичну структуру допустових конструкцій можливо розглядати через призму односуб'єктного та двосуб'єктного допустового речення. У даному дослідженні *суб'єкт* визначається як семантична категорія, що стосується назв предметів або істот, на які спрямовано дію, процес або стан предмета або істоти, на яку спрямовано дію. *Предикат* О. С. Ахманова визначає як «предмет думки, що складає зміст предикації, гаданий зміст, що є основою співвіднесення висловлювання з дійсністю й отримує мовне вираження у формі присудка (або інших мовних засобів вираження предикації) [16, с. 365]. Для позначення його відповідників на синтаксичному рівні використовується термін *присудок*. Семантична структура односуб'єктного допустового речення включає до свого складу семантичний суб'єкт (S), два семантичні предикати (P_1 і P_2) й один або два семантичні об'єкти (O_1 або O_2), а семантична структура двосуб'єктного допустового речення репрезентована двома суб'єктами (S_1 і S_2), двома предикатами (P_1 і P_2) та одним або більшою кількістю об'єктів ($O_1, O_2, O_3, \dots$). Урахування складу семантичних компонентів і відношень між ними дозволяє визначити компонентну схему семантичної структури.

За кількістю семантичних компонентів схеми можуть бути дво- або тричленими, чотиричленими і багаточленими. Тричленна компонентна схема включає мінімум семантичних компонентів односуб'єктного допустового речення: один суб'єкт і два предикати, а чотиричленна – мінімум компонентів двосуб'єктного речення: два суб'єкти та два предикати.

3.1. Тричленну схему можна навести у вигляді трикутника, у вершині якого знаходиться суб'єктний компонент (S), а в основі – предикати: предикат першого порядку (P_1), який відображає ознаку або стан суб'єкта і включає до свого складу граматичний

присудок простого допустового речення або присудок головного речення (у складному реченні), і предикат другого порядку (P_2), що включає присудок додаткового речення (у складному реченні) або прийменниково-іменні сполучення, дієприкметниковий чи дієприслівниковий зворот простого допустового речення: предикати відображають зв'язки зі спільним для них суб'єктом.

Схема 1.

Наприклад:

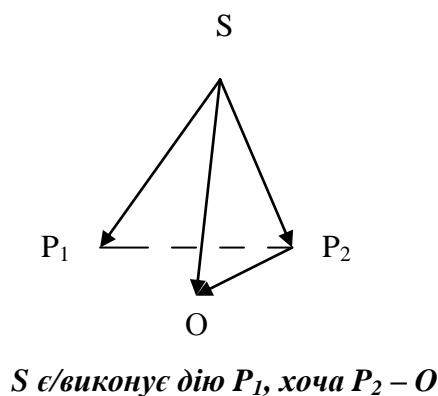
(3) *Though his feelings are sincere they are not strong enough.* ‘Хоча його почуття щирі, вони не досить сильні’.

У прикладі (3) суб'єкт “*feelings*” супроводжується предикатом першого порядку “*are not strong enough*” та предикатом другого порядку “*are sincere*”.

(4) *Хоча Неоніла й дивилася йому вслід, уже й не бачила його.* – Суб'єкт *Неоніла* супроводжується предикатом першого порядку *не бачила його* та предикатом другого порядку *дивилася йому вслід*.

3.2. Багаточленні односуб'єктні компонентні схеми свідчать про зв'язок суб'єкта з одним або двома об'єктами. До суб'єкту може належати два предикати, один з яких пов'язаний з об'єктом речення. Синтаксичні об'єкти визначають різні типи семантичних ролей або актантів. Схема такого допустового речення в англійській та українській мовах може бути представлена наступним чином:

Схема 2.

(5) *Вона прагла бути холодною й непроникною, хоч вся була просякнута веселою й чудовою музикою.*

Схема 2 ілюструє зв'язок суб'єкта *вона* з предикатом першого порядку *прагла бути холодною й непроникною* та предикатом другого порядку *була просякнута*, а також об'єктом *веселою й чудовою музикою*, який належить предикату другого порядку.

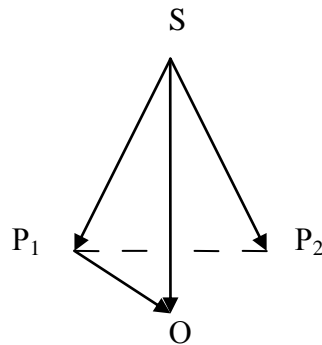
3.3. Приклад (6) демонструє зв'язок суб'єкта з предикатом першого порядку та об'єктом, що до нього належить. При цьому в реченні також наявний зв'язок об'єкта з предикатом другого порядку:

(6) *Peter was always kind to her, though insincere.* 'Пітер був завжди добрим до неї, хоча і не щирим'.

(7) *I could not now abate my agitation, though I tried hard.* 'Я не міг позбавитися хвилювання, хоча я дуже старався'.

Схематично структуру такого речення можливо зобразити так:

Схема 3.

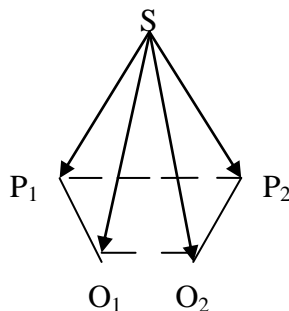
S є/виконує дію *P*₁ – *O*, хоча *P*₂

Як показує дослідження, варіанти як одночасного зв'язку суб'єкта з предикатом першого порядку та об'єктом, так і одночасного зв'язку об'єкта з предикатом другого порядку та об'єктом наявні в обох досліджуваних мовах.

Як в англійській, так і в українській мові допустові речення, у яких суб'єкт пов'язаний з предикатом та об'єктом другого порядку є більш частотними за речення, в яких суб'єкт пов'язаний з предикатом та об'єктом першого порядку.

3.4. У допустовому складнопідрядному реченні суб'єкт також може бути пов'язаним з двома предикатами та двома об'єктами. Семантичну структуру такого речення можливо представити у такий спосіб:

Схема 4.

S є/виконує дію *P*₁ – *O*₁, хоча *P*₂ – *O*₂

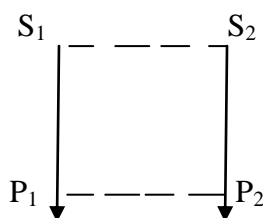
(8) *I хоч нічого не тямив у тому, що читав, з жаждою та нетерплячкою він вдивлявся і вдивлявся у той почерк...*

У прикладі (8) суб'єкт *він* поєднаний відношеннями з предикатом першого порядку *вдивлявся і вдивлявся* та об'єктом *почерк*, який належить до P_1 . Предикат другого порядку *не тямив* та об'єкт, що до нього належить, знаходяться у підрядній частині допустового речення.

3.5. Наявність об'єктів у двосуб'єктному реченні розширює компонентну схему до значної кількості компонентів. Кожний із об'єктів входить до однієї із двох мікроструктур, взаємодією яких і формується допустовість. Чотиричленна компонентна схема характерна для двосуб'єктних допустових речень, у яких відображаються відношення суб'єктів з двома предикатами.

Компонентна схема таких речень може містити два суб'єкти і два предикати:

Схема 5.

S₁ є/виконує дію P₁, хоча S₂ є/виконує дію P₂

(9) *Though it was now dark, I knew he was awake.* ‘Хоча було ще темно, я знав, що він не спав’. Обидва предикати в такому складнопідрядному реченні спрямовані на характеристику власних суб'єктів.

(10) *Державні заготівельні ціни залишалися на рівні 1928р., хоча ціни на промислову продукцію зросли у 20 разів.*

Наявність об'єктів у двосуб'єктному реченні розширює компонентну схему до значної кількості компонентів. Але кожний із об'єктів входить до однієї із двох мікроструктур, взаємодією яких і формується допустовість.

Таблиця 2. Типи семантичної структури допустових конструкцій в англійській та українській мовах

№ з/п	Тип семантичної структури ДК	Приклади ДК	Кількість
1.	<i>S</i> є/виконує дію P_1 , хоча P_2	анг. <i>Though his feelings are sincere they are not strong enough.</i> ‘Хоча його почуття щирі, вони не досить сильні’	136 (28%)
		укр. <i>Хоча Неоніла й дивилася йому вслід, уже й не бачила його.</i>	111 (20%)
2.	<i>S</i> є/виконує дію P_1 , хоча $P_2 - O$	анг. <i>I think he knows, though he pretends he don't know it.</i> ‘Я вважаю, що він знає, хоча вдає, що не знає цього’	69 (12,2%)
		укр. <i>Вона прагла бути холодною й непроникною, хоч вся була просякнута веселою й чудовою музикою.</i>	73 (13,8%)
3.	<i>S</i> є/виконує дію $P_1 - O$, хоча P_2	анг. <i>Peter was always kind to her, though insincere.</i> ‘Пітер був завжди добрим до неї, хоча і не щирим’	92 (19,2%)
		укр. <i>Не дивлячись на те, що вона чекала, все ж не побачила вона знайомого обличчя.</i>	128 (23,5%)
4.	<i>S</i> є/виконує дію $P_1 - O$, хоча $P_2 - O_2$	анг. <i>He agreed to go with her, though he was afraid of her.</i> ‘Він погодився піти з нею, хоча боявся її’	133 (27,5%)
		укр. <i>І хоч нічого не тямив у тому, що читав, з жадобю та нетерплячкою він вдивлявся і вдивлявся у той почерк...</i>	149 (27%)
5.	S_1 є/виконує дію P_1 , хоча S_2 є/виконує дію P_2	анг. <i>Though it was now dark, I knew he was awake.</i> ‘Хоча було ще темно, я знав, що він не спав’	52 (13%)
		укр. <i>Державні заготівельні ціни залишалися на рівні 1928р., хоча ціни на промислову продукцію зросли у 20 разів.</i>	85 (15,7%)
Всього:			анг. 482 (100%) укр. 543 (100%)

4. Висновки

4.1. Аналіз семантичної структури допустових конструкцій в англійській та українській мовах зроблено з використанням вже побудованих Л. Теньєром, Л. Є. Писаревою схем функціонування суб'єктно-предикатних зв'язків в простому та складному реченні різних мов. Також у роботі використані схеми синтаксичної побудови речення, розроблені О. М. Сидоровим та О. В. Клименко. Під час дослідження було виділено 5 семантичних типів ДК: « S є/виконує дію P_1 , хоча P_2 », « S є/виконує дію P_1 , хоча $P_2 - O$ », « S є/виконує дію $P_1 - O$, хоча P_2 », « S є/виконує дію $P_1 - O$, хоча $P_2 - O_2$ » і « S_1

є/виконує дію P_1 , хоча S_2 є/виконує дію P_2 ». Треба зазначити, що допустовий сполучник *хоча* в назвах типів семантичної структури ДК може передаватися будь-яким іншим синонімічним сполучником як в українській, так і в англійській мові (див. пункт 1).

4.2. Конструкції, в яких суб'єкт пов'язаний стосунками взаємодії з двома предикатами об'єднують два типи ситуацій: конструкції, в яких суб'єкт є пов'язаним з об'єктом першого порядку, та конструкції, в яких суб'єкт пов'язаний стосунками з об'єктом другого порядку. Обидва типи семантичної структури представлені в проаналізованих мовах. Частотність конструкцій типу « S є/виконує дію P_1 , хоча $P_2 - O$ » в українській мові (13,8%) дещо перевищує частотність конструкцій цього ж типу в англійській мові (12,2%). В конструкціях типу « S є/виконує дію $P_1 - O$, хоча P_2 » простежується подібна тенденція: частотність в українській мові склала 23,5%, в англійській мові – 19,2%.

4.3. Як свідчать кількісні дані, більш частотними виявилися конструкції з тричленною семантичною структурою. Це можливо пояснити меншою ускладненістю синтаксичної структури зазначених конструкцій в обох мовах.

4.4. Подальшою перспективою є вивчення чотиричленною семантичної структури допустових конструкцій, до складу яких входять суб'єктно-об'єктні зв'язки, що значно розширює дослідження, адже кожний з об'єктів входить до однієї із мікроструктур, взаємодією яких і формується допустовість.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Апресян В. Ю.* Уступительность в языке и слова созначением уступки / Ю. В. Аapresян // Вопросы языкознания. — 1999. — № 5. — С. 24–44.
2. *Бузаров В. В.* Основы синтаксиса английской разговорной речи : [учеб. пособие для студ. пед. ин-тов] / В. В. Бузаров. — М. : Просвещение, 1986. — 127 с.
3. *Загнітко А. П.* Теорія сучасного синтаксису / А. П. Загнітко. — Донецьк : ДонНУ, 2006. — 378 с.
4. *Лавров Б. В.* Условные и уступительные предложения в древнерусском языке / Б. В. Лавров. — М. — Л. : Из-во АН СССР, 1941. — 144 с.
5. *Ляпон М. В.* Смысловая структура сложного предложения и текст: к типологии внутритекстовых отношений / М. В. Ляпон — М. : Наука, 1986. — 200 с.
6. *Падучева О. В.* О семантике синтаксиса. Материалы к трансформационной грамматике русского языка / О. В. Падучева. — М. : Наука, 1974. — 291 с.

7. *Теньер Л.* Основы структурного синтаксиса / Л. Теньер. — М. : Прогресс, 1988. — 656 с.
8. *Ткачук Т. П.* Формування засобів допустовості та їхнього термінологічного позначення в українській мові / Т. П. Ткачук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови. — К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. — Вип. 4. — С. 92–97.
9. *Храковский В. С.* Типология уступительных конструкций / В. С. Храковский. — М. : Наука, 2004. — 626 с.
10. *Шведова Н. Ю.* О соотношении грамматической и семантической структуры предложения / Н. Ю. Шведова // Славянское языкознание. 7 Международный съезд славистов. Варшава, август 1973, доклады советской делегации. — М. : Наука, 1973. — С. 458–483.
11. *Шмелева Т. В.* О семантике структурной схемы предложения / Т. В. Шмелева // Изв. АН СССР. Сер. лит. и языка. — 1978. — Т. 37. — № 4. — С. 354–361.
12. *Brown D. W.* Form in modern English / D. W. Brown, W. C. Brown, D. Balley. — NewYork, 1958. — 329 p.
13. *Croft W.* Modern Syntactic typology / W. Croft // Approaches to language typology. — Oxford : Clarendon Press, 1995. — P. 115–140.
14. *Francis W. N.* The English language / W. N. Francis. — London, 1967. — 423 p.
15. *Haspelmath M.* Concessive conditionals in the languages of Europe / M. Haspelmath, E. König // Adverbial constructions in the languages of Europe. — Berlin-New-York : Mouton de Gruyter, 1998. — P. 563–641.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

16. *Ахманова О. С.* Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. — [изд. 5-е]. — М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. — 576 с.

Надійшла до редакції 27.10.11

ПЕРЕКЛАД

© 2011 Н. В. Павлюк
(м. Донецьк)

ПЕРЕВОД СРАВНИТЕЛЬНЫХ КОНСТРУКЦИЙ С ПОЭТОНИМНЫМ КОМПОНЕНТОМ

ПАВЛЮК Н. В. ПЕРЕКЛАД ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ З ПОЕТОНИМНИМ КОМПОНЕНТОМ

У статті розглядаються питання перекладу порівняльних конструкцій з поетонімним компонентом з англійської на російську мову на матеріалі роману Дж. Барнса «A History of the World in 10 ½ Chapters». Переклад порівняння у цьому випадку ускладнюється використанням поетонімів, які мають енциклопедичне значення і застосовуються для художньої характеристики одного з персонажів. Поетоніми біблійного та міфологічного походження виконують функцію засобу порівняння. Переклад таких порівняльних конструкцій розглядається у різних аспектах: передача структури конструкції, її компонентів, формального признака порівняння, передача поетонімів.

ПАВЛЮК Н. В. ПЕРЕВОД СРАВНИТЕЛЬНЫХ КОНСТРУКЦИЙ С ПОЭТОНИМНЫМ КОМПОНЕНТОМ

В статье рассматриваются вопросы перевода сравнительных конструкций с поетонимным компонентом с английского на русский язык на материале романа Дж. Барнса «A History of the World in 10 ½ Chapters». Перевод сравнения в данном случае усложняется использованием поетонимов, которые имеют энциклопедическое значение и используются для художественной характеристики одного из персонажей. Поетонимы библейского и мифологического происхождения выполняют функцию средства сравнения. Перевод таких сравнительных конструкций рассматривается в различных аспектах: передача структуры конструкции, ее компонентов, формального признака сравнения, передача поетонимов.

PAVLYUK N. V. TRANSLATION OF SIMILES WITH POETONYMIC COMPONENTS

The paper deals with the translation of similes with poetonymic components from English into Russian by analyzing those found in the novel A History of the World in 10 ½ Chapters by J. Barncce. The translation of similes of the kind is complicated due to the use of proper names (poetonyms) with encyclopedic content characterizing one of the personages. Poetonyms of Biblical and mythological origin perform the function of means of comparison in the text. The translation of such similes have been considered in different aspects: rendering the simile structure, its components, formal signs and poetonyms.

Ключевые слова: сравнительная конструкция, поетоним, переводческие стратегии, объект сравнения, средство сравнения.

Сравнительные конструкции являются широко распространенным стилистическим приемом и представляет интерес с точки зрения перевода, поскольку обладает четкой структурой, может иметь вид развернутого высказывания и реализовывать свой художественный потенциал в широком контексте всего произведения. **Целью** данной статьи является изучение особенностей перевода сравнительных конструкций с поетонимным компонентом на материале третьей главы романа Дж. Барнса «История мира в 10,5 главах». **Объектом** исследования являются сравнительные конструкции с поетонимным компонентом. Они рассматриваются с точки зрения способов их перевода с английского языка на русский (**предмет исследования**). Актуальность статьи определяется интересом к переводу стилистических приемов и тропов, изучению функционирования имен собственных в художественной литературе и способам их передачи при переводе. Научная новизна исследования обусловлена недостаточной

изученностью поэтонимов с энциклопедическим содержанием в составе тропов.

Сравнение – это установленное отношение тождественности между двумя объектами, по сути различными, но сходными по одному или ряду признаков, или же установленное отношение отсутствия тождественности. Оно имеет тройственную структуру, которая включает объект сравнения (то, что описывается при помощи сравнения); средство сравнения (то, с чем сравнивается объект сравнения) и формальный признак сравнения. С точки зрения семантики объект и средство сравнения должны содержать общие семы, т.е. иметь признаки тождественности (общие признаки объекта и средства сравнения), выраженные эксплицитно или подразумеваемые.

Из всех стилистических приемов и тропов сравнение выделяется строгой структурой и наличием формальных признаков, что вызывает необходимость передавать при переводе как его содержательную сторону, так и формальную.

Функционирование сравнений – это комплексное явление. В большинстве случаев их нетрудно выявить благодаря структурной организации, однако их толкование довольно часто представляет определенную сложность как с точки зрения семантики, так и с точки зрения прагматики. Применение признаков средства сравнения к объекту сравнения может как подчеркнуть его собственные признаки, так и дополнить его новыми чертами. Признаки средства сравнения ясны из его лексического наполнения или же из энциклопедического содержания, присущего ему. Кроме того, сравнения могут быть от устойчивых и стандартных до новых и вновь созданных в стилистических целях.

При переводе сравнений возникает целый ряд проблем. Для их решения необходимо учитывать такие макро-факторы, как тип, структура и функции сравнения, его соответствие посылу, и, наконец, подбирать соответствующие средства языка перевода. Один тип проблем можно назвать «системным» по своей природе: английские сжатые сравнения, которых нет в русском языке, передаются при переводе с адаптацией к системе принимающего языка. Когда средство сравнения представлено именем собственным, сходство признака основывается на энциклопедическом содержании имени. В этом случае может возникнуть культурный диссонанс, если читатель языка-источника и читатель языка перевода обладают различными энциклопедическими знаниями. В таком случае часто применяется прием добавления дополнительной информации в том или ином виде.

Для анализа способов перевода стилистических сравнительных конструкций с поэтонимным компонентом был выбран материал третьей части романа Джулиана Барнса «История мира в 10,5 главах» (A History of the World in 10 ½ Chapters) «Религиозные войны» (The Wars of Religion), поскольку такие сравнительные конструкции несут в ней стилистическую функцию и, являясь средством характеристики речи одного из персонажей, имеют довольно высокую частотность и разнообразие форм и содержания.

Всего в данной части романа встречается 24 сравнительные конструкции с поэтонимным компонентом, употребленном в качестве средства сравнения. Данные конструкции являются характеристикой речи одного персонажа, поэтому наблюдается их высокая концентрация в тексте. При переводе сравнительных конструкций с поэтонимным компонентом в роли средства сравнения необходимо учитывать и особенности самих поэтонимов: их разряд, источник происхождения, стилистическую роль. От этих факторов будет зависеть и способ их передачи при переводе. В рассмотренных примерах сравнительных конструкций в качестве поэтонимного компонента выступают имена собственные двух разрядов: антропоэтонимы (имена собственные людей в художественном произведении), например, *Caesar, Anchises, Shadrach*; и топоэтонимы (географические названия в художественном произведении), например *the city of Troy, the isles of Minorca and Majorca*. По происхождению их можно разделить на три типа: поэтонимы библейского происхождения (10 поэтонимов), мифологического происхождения (7) и один поэтоним исторического происхождения (*Caesar*).

Данные сравнительные конструкции являются средством речевой характеристики одного из персонажей – обвинителя в средневековом суде. Автор использует сравнения в качестве иронической и комической характеристики персонажа, выступающего обвинителем древесных червей, по вине которых получил увечья епископ, упавший с подточенного ими престола. Речь обвинителя испещрена витиеватыми фразами и сложными оборотами, в которых часто используются сравнительные конструкции с поэтонимными компонентами. Комический эффект создается путем контраста между объектом и средством сравнения, а также сравнением несопоставимых по значимости событий. Для сохранения при переводе художественной ценности примененных автором приемов значительным представляется передача всех компонентов сравнительной конструкции при соблюдении правил сочетаемости принимающего языка, а также адекватное употребление формальных компонентов сравнений, характерных для принимающего языка.

Сравнительная конструкция, как нераспространенная, так и распространенная, отличается четкой структурной организацией. Это трехчленное образование, состоящее из объекта сравнения (О), формального компонента (Ф) и средства сравнения (С), например:

О	О
<i>...those diabolic bestioles which crawl</i>	<i>... перед теми дьявольскими bestioles, кои</i>
Ф С	Ф С
<i>through the smallest hole <u>even as David</u> found</i>	<i>проникают в малейшую дырочку,</i>
<i>the chink in Coliath's armour [62]</i>	<i><u>подобно тому, как Давид</u> отыскал щелку в</i>
	<i>доспехах Голиафа[32]</i>

Кроме основных компонентов, все рассмотренные сравнительные конструкции

имеют сложную структуру, т.е. включают прилагательные и глаголы, которые несут семантику того признака, по которому осуществляется отождествление объекта сравнения со средством.

Данные конструкции представляют собой примеры энциклопедического сравнения, в котором средством сравнения выступает имя собственное с культурными аллюзиями. Поскольку употребленные в качестве средства сравнения поэтони́мы относятся к мировому фонду энциклопедических знаний, необходимо отметить, что читатели оригинала и перевода должны иметь общие фоновые знания о денотатах имен собственных, выступающих в роли средства сравнения, что предполагает правильное толкование сравнения. Таким образом, при переводе было необходимо передать рассматриваемые поэтони́мы при помощи их прямых соответствий, имеющихся в принимающем языке.

«Особый случай – библейские имена. Библейские имена перешли в русский из переводов книг Ветхого и Нового заветов, в которых они, будучи переведенными с греческого, сохраняют характерные греческие черты: Фома, Авраам, Иаков, Юдифь и ряд других (ср. в латинском изводе: Томас, Абрахам, Якоб, Юдит и др., — или в позднейшей англоязычной форме: Джейкоб, Джудит). На греческий лад, по строгой традиции, именуется в русских текстах библейские персонажи: Авраам, Иаков, Иезавель, Юдифь. В том же виде они, естественно, появляются во всех библейских цитатах и аллюзиях — тут проблема может быть только в том, чтобы различить такие цитаты и аллюзии в литературном тексте, тем более что англоязычные книги традиционно изобилуют библейскими ссылками и намеками.

С другой стороны, библейские имена широкоупотребительны в англоязычных странах, их носят реальные люди, а современный перевод стремится, по возможности, передать их английское звучание средствами транскрипции. Переводчик вынужден решать, что в данном тексте важнее: переключка с Библией или реальное жизнеописание, – и делать выбор» [1].

То же относится и к именам собственным мифологического происхождения. Поскольку рассмотренные поэтони́мы библейского, мифологического и исторического происхождения употреблены в своем основном значении, и денотат имени в художественном произведении совпадает с их денотатом в Библии, мифологии и истории, то для их перевода применяется первый способ из двух вышеизложенных способов, т.е. сохраняется их форма и звучание.

Английские и русские библейские и мифологические имена собственные являются иллюстрацией различного произношения древнегреческих имен по Эразму

Роттердамскому и Рейхлину. При передаче рассмотренных поэтонимов в переводе встречаются следующие закономерности, характерные для этих двух способов чтения:

Английский	Русский
“ch” [k] <i>Meshach, Anchises, Jericho</i>	“х” <i>Мисах, Анхиз, Иерихон</i>
“sh” [ʃ] <i>Shedrach, Meshach</i>	“с” <i>Седрах, Мисах</i>
“j” [dʒ] <i>Ajax, Jesus, Jezebel</i>	“й, и” <i>Аякс, Иисус, Иезевиль, Юпитер</i>
“th” [θ] <i>Methuselah, Goliath</i>	“ф” <i>Мафусаил, Голиаф</i>
“b” [b] <i>Abednego, Jezebel</i>	“в” <i>Авденаго</i>

Объект сравнения, как правило, выражается существительным или другой именной частью речи, при этом средство сравнения должно также выражаться именной частью речи. Развернутая сравнительная конструкция, как правило, содержит и глагольный компонент, который повторяется со средством сравнения, заменяется вспомогательным глаголом (в английском языке), или опускается.

Gentlemen, it does me honour to appear again before your solemn court, to plead for justice as did that poor offended mother who appeared before Solomon to claim her child [8, с.69]

Господа, для меня большая честь вновь выступать перед вашим почтеннейшим судом, моля о справедливости, как та несчастная, обиженная мать, что молила **Соломона** вернуть ей дитя.

В данном примере говорящий сравнивает себя с «обиженной матерью» (*offended mother*). Объект сравнения обозначен личным местоимением в объектном падеже *me* (*it does me honour*), средство сравнения – распространенное предложение в составе сложного «которая явилась перед лицом царя Соломона, чтобы он вернул ей ее дитя» (**who appeared before Solomon to claim her child**). Сравнение усиливается дважды использованным глаголом «появляться» (*to appear*) как с объектом, так и со средством сравнения.

Переводчик в русском варианте использовал глагол «выступить» при переводе «to appear», употребленном с объектом сравнения, в то время как в части предложения, содержащей средство сравнения, опущена глагольная часть, что нарушает как структуру русского предложения, так и приводит к стилистическим потерям перевода всего высказывания.

В другом же случае:

They have described to you, in detail which burns in your memory like the fiery furnace from which Shadrach, Meshach and Abednego came unscathed, how as in every year they had adorned and beautified their church... [8, с.63]

Они описали вам в подробностях, кои пламенеют у вас в памяти подобно раскаленной печи, откуда вышли невредимыми Седрах, Мисах и Авденаго, как по ежегодному обычаю прихорашивали и приготавливали свою церковь...

Тут переводчик полностью сохраняет авторские языковые средства сравнения. Так, объект сравнения «подробности» (*detail*) употреблено с глаголом «пылает» (*burns*), а со средством сравнения «раскаленной печи, откуда вышли невредимыми Седрах, Мисах и

Авденаго» (*the fiery furnace from which Shadrach, Meshach and Abednego came unscathed*) находим словосочетание, содержание которого сходно по значению с глаголом «пылать» (*burn*).

Еще один способ перевода сравнительной конструкции, содержащей глагольный компонент – замена глагола при переводе другим глаголом сходного содержания:

And how the next day Hugo, Bishop of Besançon, did come in his annual pilgrimage, like Gracchus coming among his beloved people,... [8, с. 63] И как на следующий день Гуго, Епископ Безансонский, прибыл, совершая ежегодное паломничество, подобно Гракху, приходящему к возлюбленному народу своему...

В данном случае в оригинале находим использование глагола «to come» и с объектом сравнения «Hugo, Bishop of Besançon», и со средством сравнения «Gracchus», в то время, как при переводе использован глагол «прибыл» с объектом сравнения «Гуго, Епископ Безансонский» и причастие, образованное от глагола сходного содержания «приходящему» со средством сравнения «Гракх».

Исследователи выделяют несколько способов перевода сравнительных конструкций. Так, М. Бейкер выделяет следующие наиболее эффективные переводческие стратегии:

– использование выражения, сходного по форме и содержанию: использование идиомы языка перевода, которая передает тот же смысл, что и идиома в языке-источнике.

– использование выражения, сходного по содержанию, но отличного по форме (иные лексические средства);

– перифрастический перевод как наиболее распространенный вид перевода идиом (*wise as Solomon* – мудрый, как Соломон);

– прием опущения рекомендуется использовать, когда идиома в языке-источнике не имеет в языке перевода близкого эквивалента, и ее значение не поддается перефразированию, а также если того требует стилистика текста: *Drunk as Essex hogs* [7, с. 76].

Согласно выводам П. Пьерини [9, с. 31], устойчивые и энциклопедические сравнения вызывают трудности при переводе, и основными стратегиями для их передачи при переводе могут быть следующие:

- 1) буквальный перевод (сохранение средства сравнения);
- 2) замена средства сравнения другим средством сравнения;
- 3) сокращение сравнения, если это идиоматическое сравнение, с сохранением его содержания;
- 4) сохранение средства сравнения с добавлением пояснения сходства черт(ы);
- 5) замена средства сравнения поясняющим элементом;
- 6) опущение сравнения.

Сравнительная конструкция может быть явной или скрытой. Скрытое сравнение – сравнение, в котором отсутствует формальный компонент сравнения, но из контекста понятно, что два объекта сравниваются друг с другом. В данном случае, чтобы выявить объект сравнения и средство сравнения, необходимо знать контекст: компонент сравнительной конструкции, входящий в тематику текста, является объектом сравнения, а «чужеродный» компонент конструкции – средством сравнения:

The old Anchises was blinded by a bolt of lightning, and these your petitioners are even now as if blinded, cast into darkness out of the light of the Lord's blessing by the felonious behaviour of... [8, с. 63]

Старый Анхиз был ослеплен ударом молнии, и сии истцы ныне как бы ослеплены, ввергнуты во тьму от света Божьей благодати злонамеренным поведением...

В данном предложении «...these petitioners» – объект сравнения, на что указывает местоимения *these* и *your*, связывающее существительное *petitioners* с предыдущим контекстом, в то время как средством сравнения является «**The old Anchises**», не связанное с предыдущим контекстом. Конструкция усилена использованием (глагол «to blind» в форме «was blinded» и причастие прошедшего времени «blinded») и с объектом, и со средством сравнения.

Для интенсификации комического эффекта в речи юриста имеются ошибки, которые он допускает в отношении референтов этих имен. Так, падение епископа он сравнивает с падением Дедала с небес, явно перепутав его с Икаром:

... the Bishop did fall like mighty Daedalus from the heavens of light into the darkness of imbecility. [8, с. 64]

... что Епископ низринулся, подобно могучему Дедалу, с сияющих небес во тьму неразумия

Юлия Цезаря он трижды называет Августом:

As Augustus Caesar was able to help those dutiful subjects, how much more easily may this court lift the oppressive burden, which lies upon the shoulders of our petitioners... [8, с. 62]

И если Август Цезарь оказался в силах помочь своим верным подданным, то насколько проще сему суду снять с рамен истцов...

... these poor and humble petitioners, ... come before you as once did the inhabitants of the isles of Minorca and Majorca before the mighty Augustus Caesar... [8, с. 62]

... сии бедные и смиренные истцы, ... предстали перед вами, как некогда жители островов Минорки и Мальорки предстали перед могущественным Августом Цезарем...

They have been summoned as the Jews were summoned by Augustus Caesar [8, с. 70]

Они были призваны, как Евреи для уплаты дани Августу Цезарю

Что касается формального компонента сравнительной конструкции, он всегда передается при переводе: *as* – ‘как’, *like* – ‘подобно’, ‘словно’, *as... as* – ‘подобно’.

Таким образом, сравнительные конструкции с поэтонимным компонентом являются одним из важнейших стилистических средств, применяемых для создания художественных образов произведения. Для адекватного перевода таких конструкций

необходимо учитывать структурно-семантические и синтаксические особенности самого сравнения, а также специфику перевода имен собственных с энциклопедическим содержанием.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бернштейн И. Английские имена в русских переводах [Электронный ресурс] / И. Бернштейн // Иностранная литература. — 1998. — № 4. — Режим доступа : magazines.russ.ru/inostran/1998/4/bernsht.html.
2. Вежбицкая А. Сравнение – градация – метафора / А. Вежбицкая // Теория метафоры. — М., 1990. — С. 133–152.
3. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. — М. : Изд-во ин-та общего среднего образования РАО, 2001. — 224 с.
4. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур: заимствования и передача имен собственных с точки зрения лингвистики и теории перевода / Д. И. Ермолович. — М. : Р. Валента, 2001. — 200 с.
5. Сдобников В. В. Теория перевода: [учеб. для студ. лингвист. вузов и фак-тов иностр. яз.] / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. — М. : АСТ: Восток-Запад; Владимир: ВКТ, 2008. — 448 с.
6. Федоров А. В. Введение в теорию перевода / А. В. Федоров. — М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 1953. — 335 с.
7. Baker M. In Other Words: a course book on translation / M. Baker. — London: Routledge, 1992.
8. Bance J. A History of the World in 10 ½ Chapters / J. Bance. — Cambridge: Cambridge University Press, 1995. — 349p.
9. Bredin H. Comparisons and Similes / H. Bredin // *Lingua*. — 1998. — № 105/1–2. — P. 67–78.
10. Pierini P. Simile in English: from Description to Translation [Электронный ресурс] / P. Pierini. — Режим доступа: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary>.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКОВ

11. Библийская энциклопедия: [в 2-х кн.]. — М. : Изд-во СПМСИ, 1990. — 902 с.
12. Ермолович Д. И. Англо-русский словарь персоналий / Д. И. Ермолович. — М: Русский язык, 2000. — 351 с.
13. Мифологический словарь / [гл. ред. С. А. Токарев]. — М. : Сов. энциклопедия, 1991. — 736 с.

Надійшла до редакції 23.10.11

© 2011 О. В. Пилипчук
(м. Львів)

ПРОФЕСОР ЮРІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ ЖЛУКТЕНКО ЯК ТЕОРЕТИК КОНТРАСТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

ПИЛИПЧУК О. В. ПРОФЕСОР ЮРІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ ЖЛУКТЕНКО ЯК ТЕОРЕТИК КОНТРАСТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Статтю присвячено діяльності професора Юрія Олексійовича Жлуктенка у галузі теорії контрастивної лінгвістики. Проведено аналіз основних розвідок науковця, присвячених цій мовознавчій дисципліні, а також узагальнено його теоретичні погляди у цій ділянці.

ПИЛИПЧУК О. В. ПРОФЕССОР ЮРИЙ АЛЕКСЕЕВИЧ ЖЛУКТЕНКО КАК ТЕОРЕТИК КОНТРАСТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ

Статья посвящена деятельности профессора Юрия Алексеевича Жлуктенко в сфере теории контрастивной лингвистики. Проводится анализ основных исследований ученого, посвященных этой лингвистической дисциплине, а также обобщаются его теоретические взгляды в этой сфере.

PYLYPCHUK O. V. PROFESSOR YURIY OLEKSIYOVYCH ZHLUKTENKO AS A THEORETICIAN OF CONTRASTIVE LINGUISTICS

The article covers the activities of Prof. Yu. O. Zhluktenko in the domain of theoretical contrastive linguistics. The works by the Scholar have been analyzed and his theoretical views have been generalized. The article concentrates on different problems of contrastive linguistics raised by Prof. Yu. O. Zhluktenko in his articles. Among many others, the problems of equivalence, comparability, finding a ground for comparison (tertium comparationis), resolving the issues of terminological ambiguity and redundancy have been discussed.

Ключові слова: контрастивна лінгвістика, еквівалентність, контрастивний аналіз, порівнюваність, tertium comparationis.

Контрастивна лінгвістика як окрема пошукова дисципліна сформувалася у 50-х роках ХХ століття. Її теоретичні засновки, які провідні лінгвісти світу почали розробляти понад 60 років тому, не втрачають своєї актуальності й сьогодні. Мета цієї розвідки – проаналізувати та узагальнити доробок видатного українського науковця-філолога професора Ю.О. Жлуктенка у галузі теорії зіставних досліджень.

Серед багатьох сфер діяльності проф. Ю. О. Жлуктенка – праця над поглибленням і впровадженням в українське мовознавство теоретичних аспектів контрастивної лінгвістики. З 1975 року науковець очолював Відділ романо-германського мовознавства в Інституті мовознавства АН УРСР, де старшим науковим співробітником працював також канд. філол. наук В. Н. Бублик, дослідник, у першу чергу, німецької мови та психолінгвістичних основ контрастивного аналізу. У 1976 році Ю. О. Жлуктенко та В. Н. Бублик опублікували першу в історії українського мовознавства статтю, присвячену контрастивній лінгвістиці. Саме тут вперше в українській лінгвістичній літературі «офіційно» вжито термін *контрастивна лінгвістика*. Автори зробили спробу заповнити теоретичну лакуну та подали загальний огляд багатьох основних напрацювань у галузі теорії контрастивної лінгвістики, які існували на той час. У статті згадано імена відомих лінгвістів, зокрема Г. Хельбіга, О. Реформатського, Н. Хомського та ін., а в списку літератури знаходимо також імена В. Ярцевої, В. Матезіуса, М. Галідея, Е. Косеріу,

В. Гака, Р. Ладо, Л. Щерби та ін. У цій своїй розвідці Ю. О. Жлуктенко та В. Н. Бублик заперечують популярну на Заході думку про те, що засновниками контрастивної лінгвістики як окремої дисципліни варто вважати Р. Ладо і Ч. Фріза. Дослідники стверджують, що насправді ця заслуга належить мовознавцям Празької школи, зокрема В. Матезіусу [2].

У багатьох працях українських мовознавців (Р. Зорівчак, М. Кочергана, Т. Шмігера та ін.) підкреслено новаторську роль проф. Ю. О. Жлуктенка у впровадженні контрастивних досліджень в Україні, зокрема, в монографії «Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя» Т. Шмігер слушно стверджує, що розвідка «Контрастивна лінгвістика. Проблеми і перспективи» [2] фактично сформувала новий напрям мовознавства в Україні [18, с. 178].

Професор працював над теоретичними та прикладними (за класифікацією проф. Я. Фісяка [19, с. 2]) проблемами контрастивної лінгвістики. Свої теоретичні міркування науковець викладав здебільшого у статтях та розділах до колективних монографій, серед яких – «Контрастивна лінгвістика. Проблеми і перспективи» [2], «Синхронно-порівняльна, або конфронтативна, лінгвістика» [11], «Контрастивний аналіз текстів» [5], «Контрастивний аналіз як прийом мовного дослідження» [3], «Критерии эквивалентности при контрастивном анализе языков» [6], «Основи контрастивного аналізу мов» [8], «Контрастивні аспекти терміносистем і переклад» (рецензія) [4], «Розвиток досліджень з контрастивної лінгвістики в Угорській Народній Республіці» [10].

Характерною рисою усіх без винятку теоретичних праць проф. Ю. О. Жлуктенка з контрастивної лінгвістики є використання широкого спектру теоретичних джерел і матеріалів, що включає дослідження радянських авторів та «здобутки польської, чеської, американської, угорської шкіл контрастивістики (а в ці роки було це, за словами проф. Р. П. Зорівчак, делікатно висловлюючись, надзвичайно складно)» [14, с. 254].

У працях із зіставного мовознавства Ю. О. Жлуктенко піднімав основні проблеми, пов'язані з цією пошуковою галуззю, зокрема питання дефініції термінів *контрастивна лінгвістика* та *контрастивний аналіз*, *еквівалентність*, *tertium comparationis*, *порівнюваність*. Неодноразово науковець подає короткий історичний екскурс, де відстоює думку, що основоположниками синхронно-порівняльного аналізу мов були представники Празької школи, зокрема В. Матезіус [2, 11, 8]. Проф. Ю. О. Жлуктенко багатоаспектно досліджував співвідношення між контрастивною лінгвістикою та іншими мовознавчими дисциплінами, такими як типологія, порівняльно-історичне мовознавство, ареальна лінгвістика, теорія перекладу та ін. [2]. Варто зауважити, що такий широкий діапазон властивий небагатьом теоретичним працям: більшість науковців обмежуються

розрізненням між контрастивною лінгвістикою і типологію та контрастивною лінгвістикою і порівняльно-історичним мовознавством (напр., Кшешовський [20]). Якщо послідовно, у хронологічному порядку, розглядати статті проф. Ю. Жлуктенка, то можна помітити, що чимало тверджень у них частково трансформуються та еволюціонують.

Так, найохопнішими в плані досліджуваних проблем є розвідки «Контрастивна лінгвістика. Проблеми і перспективи» [2] та «Основи контрастивного аналізу мов» [8], які розкривають широкий спектр питань, пов'язаних з історією, методологією, термінологічним апаратом, ужитковим застосуванням та іншими питаннями контрастивної лінгвістики. Дослідник звертав особливу увагу, що саме метод дослідження – основний у визначенні певної філологічної дисципліни.

Певне місце у працях проф. Ю. О. Жлуктенка посідають ідеї щодо застосування надбань контрастивної лінгвістики у навчанні іноземних мов. Про це йдеться, зокрема, у статтях «Контрастивна лінгвістика. Проблеми і перспективи» та «Синхронно-порівняльна, або конфронтативна, лінгвістика». Однак, попри вагомість контрастивного аналізу у вивченні іноземної мови, дослідник ставиться до цього методу критично. Він пише: «У деяких працях на цю тему 60-х років не можна не помітити наївної віри в теорію контрастивного аналізу як у свого роду методичну панацею, універсальний засіб від усіх труднощів і проблем у методиці викладання (і вивчення) іноземної мови. При цьому ігнорується той факт, що ці проблеми можуть бути розв'язані тільки у комплексі з іншими лінгвістичними дисциплінами. Насамперед, лінгвістично адекватний, методологічно несуперечливий контрастивний аналіз своєю неодмінною передумовою ставить системний опис кожної з порівнюваних мов (а це вже сфера відповідних розділів теоретичної граматики) та закономірностей їх реального функціонування на площині мовлення, де вагоме значення мають, наприклад, стилістика та математичні методи (обчислення параметрів частотності, тощо). Прогнозування помилок (error predicting) як одна з потенціальних функцій контрастивної лінгвістики не може обійти і деяких факторів позалінгвістичного плану. Наприклад, врахування деяких позамовних аспектів (психологічних, дидактичних тощо) є необхідною умовою і ефективного визначення можливих помилок, і мотивування їх закономірностей та частотності, і встановлення причин їх виникнення в системі міжмовних зіставлень, і розроблення комплексу спеціальних (Г. Гельбіг називає їх терапевтичними) вправ для подолання дії цих причин» [2, с. 12–13].

У зв'язку із проблемами навчання іноземних мов кілька разів згадується термін «error analysis», який в статтях різних періодів має різні українські відповідники. Так, у програмній статті 1976 р. вжито термін «граматика помилок» [2, с. 13], тоді як у «Синхронно-порівняльній, або конфронтативній, лінгвістиці» ідеться вже про «аналіз

помилки» [11, с. 13].

У розвідці «Синхронно-порівняльна, або конфронтативна, лінгвістика», що увійшла до колективної монографії «Німецько-українські мовні паралелі (Порівняльно-типологічна граматики)», проф. Ю. О. Жлуктенко приділяє значну увагу методологічним поглядам Ч. Фріза та Р. Ладо. Таку увагу дослідника саме до їх напрацювань в умовах обмеженого доступу до зарубіжних наукових матеріалів учениця Юрія Олексійовича проф. Р. П. Зорівчак пояснює тим, що «1965 р. Юрій Олексійович стажувався у Джорджтаунському університеті у Вашингтоні (це був єдиний випадок, коли вчений мав змогу побувати в англomовному світі і загалом за кордоном), де прослухав курс лекцій відомих американських лінгвістів, структуралістів та методистів, Ч. Фріза й Р. Ладо, які зробили також чималий внесок у розвиток контрастивної лінгвістики» [14, с. 253]. 1969 р. Професор опублікував цілу монографію «Навчання іноземної мови за методичною системою Ч. Фріза – Р. Ладо» [7]. Це посібник для вчителів шкіл та викладачів вищих навчальних закладів. У книзі докладно висвітлено проблеми навчання вимови і прищеплення розмовних навичок, а також систему перевірки знань і контролю засвоєння учнями іноземної мови.

При дослідженні теоретичних засад контрастивної лінгвістики проф. Ю. О. Жлуктенко присвячує багато уваги поняттю і, відповідно, терміну *порівнянності* (*компаративності*). У статті «Контрастивна лінгвістика. Проблеми і перспективи» *порівнюваність* визначається через семантичну еквівалентність [2, с. 8]. Про те ж саме, тільки стосовно контрастивного аналізу текстів, а не граматичних систем двох мов, ідеться у статті «Контрастивний аналіз текстів», де проф. Ю. О. Жлуктенко стверджує, що семантично відмінні тексти вважаються «некомпаративними», а порівняння семантично тотожних чи, принаймні, частково однакових текстів може бути досить плідним [5, с. 25]. У розділі «Синхронно-порівняльна, або конфронтативна, лінгвістика» критерієм порівнянності визначається еквівалентність, «яку, – за автором, – ми встановлюємо на основі перекладності» [11, с. 12]. Однак, уже через два роки проф. Ю. О. Жлуктенко подає цю ж думку з посиланням на польського науковця Т. Кшешовського, але сам із нею не повністю погоджується, оскільки «досить часто, порівнюючи явища різних мов, доводиться досліджувати їх відношення до реалізації певної ознаки або категорії, які в одній з аналізованих мов можуть виявитися відсутніми або реалізованими лише частково, отже, зіставлявані явища будуть оцінені як нееквівалентні» [3, с. 9]. У дещо пізнішій статті «Контрастивний аналіз як прийом мовного дослідження» науковець обґрунтовує вже ширше визначення порівнянності. Він пише: «Відповідність різномовних явищ визначається на основі спільності певної їх

ознаки. Елементи різних систем, що перебувають у певному відношенні до даної ознаки, вважаються компарабельними» [3, с. 7]. В «Основах контрастивного аналізу мов» проф. Ю. О. Жлуктенко стверджує, що «застосування КА (контрастивного аналізу – *О. П.*) до тих або інших мовних явищ стає можливим, коли припускається їх порівнянність (компарабельність). Для цього вони повинні відповідати таким вимогам:

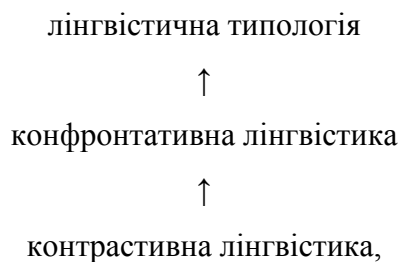
- обидва різномовні явища мають хоча б деяку мінімальну кількість спільних ознак;
- наявність такої спільності обіцяє якісь перспективні наслідки, оскільки теоретично порівнянню структур двох мов немає меж, але практично не кожне порівняння має однакову цінність» [8, с. 11].

Як ще один приклад поступової зміни деяких поглядів проф. Ю. О. Жлуктенка на контрастивну лінгвістику можна назвати підхід до розмежування та співвідношення зіставного мовознавства та лінгвістичної типології. Так, у статті «Контрастивна лінгвістика. Проблеми і перспективи» йдеться про те, що «типологія має ширшу мовну базу для зіставлень і порівнянь, ніж двомовний контрастивний аналіз» [2, с. 4]. А вже в «Основах контрастивного аналізу мов» читаємо: «Дехто вбачає різницю між КЛ (контрастивною лінгвістикою – *О. П.*) і типологією в тому, що остання зацікавлена в дослідженні максимально можливої кількості мов, прагнучи до виявлення мовних універсалій, тобто явищ або ознак, властивих людській мові взагалі. КЛ, як відомо, на практиці обмежується зіставленням лише двох, рідше трьох мов. Проте при уважному розгляді ця теза не витримує критики. Адже типологія не розглядає одночасно всі чи навіть багато мов, набирає потрібні їй факти та спостереження в процесі поступового порівняльного вивчення, починаючи з двох мов. Так само й КЛ ніхто не обмежує фатальним числом 2. Кількість її об'єктів залежить від мети дослідження» [8, с. 7].

Випрацьовуючи методологію контрастивної лінгвістики, проф. Ю. О. Жлуктенко неодноразово висловлює своє критичне ставлення до трансформаційно-генеративної граматики загалом та до її застосування у зіставних дослідженнях зокрема [2, 3, 6]. Науковець наголошує на тому, що деякі автори, що взяли за основу своїх контрастивних досліджень трансформаційно-генеративну граматику, неправильно розуміють і застосовують теорію Н. Хомського, бо «звичне і виправдане практикою поняття «значення» тут [у статті *Berndt R. Semantically Based Approach to Language Description and Its Potential Impact on the Teaching of Foreign Languages – О. П.*] просто прикривається модним хомськіанським терміном. В роботах такого типу еквівалентність мовних одиниць зазвичай розуміють як їх семантичну тотожність» (пер. з рос. – *О. П.*) [6, с. 9].

Варто також згадати про ставлення проф. Ю. О. Жлуктенка до розмежування сфер

використання термінів «контрастивна лінгвістика» та «конфронтативна лінгвістика». У статті «Контрастивна лінгвістика. Проблеми і перспективи» автори пишуть, що «у цілому слід визнати, що термінологічна дихотомія контрастивний : конфронтативний є штучною, обсяг значення і сфера застосування обох цих термінів у лінгвістичній практиці переважно однакові» [2, с. 6]. Не змінюючи критичного ставлення до такого розмежування, у 1981 р. проф. Ю.О. Жлуктенко наводить в «Основах контрастивного аналізу мов» приклад запропонованої Г. Хельбігом ієрархічної структури

покликаної розділити сфери використання цих дисциплін. «Г. Хельбіг [...] запропонував пов'язати КЛ і типологію третьою проміжною дисципліною, яку він назвав «конфронтативною лінгвістикою». КЛ, на його погляд, повинна й далі лишатися чисто практичною галуззю, яка досліджує тільки відмінне в мовах і обслуговує методику навчання. Як окремих розділ вона входить до складу конфронтативної лінгвістики – теоретичної дисципліни, що вивчає і відмінності і подібності в мовах. КЛ дає їй матеріал для дослідження обох мов на двосторонній основі. В свою чергу, конфронтативна лінгвістика входить до складу лінгвістичної типології» [8, с. 9–10].

Статті проф. Ю. О. Жлуктенка надзвичайно інформативні і опираються на значну джерельну базу. Зважаючи на широку проблематику розвідок науковця, можна припустити, що він ставив перед собою завдання охопити якомога більше теоретичного матеріалу, щоб заповнити лакуни в українській лінгвістиці та інтенсивно сприяти подальшим дослідженням у цій галузі.

Професор дуже багато робив для сприяння розвитку лінгвістичних досліджень в Україні загалом, та контрастивних досліджень зокрема. Так, він був відповідальним редактором збірника наукових праць «Нариси з контрастивної лінгвістики». Окрім Юрія Олексійовича, у цьому збірнику опубліковано статті В. Н. Бублика, Р. П. Зорівчак, Д. І. Квеселевича, І. В. Корунця, В. А. Кухаренко, А. М. Муховецького, О. І. Чередниченка та інших українських мовознавців. У книзі висвітлено ряд питань теорії контрастивної лінгвістики, контрастивних досліджень певних мовних елементів і підсистем, а також роль контрастивної лінгвістики у методиці навчання мов.

Як головний редактор збірників «Дослідження з романської і германської філології» та «Питання мовної структури» Київського державного університету Ю. О. Жлуктенко

сприяв публікації статей із взаємодії мов (О. Є. Семенця, О. І. Чередниченка та ін.), де вже застосовано елементи контрастивних досліджень.

Професор був головою редколегії серії «Романо-германська філологія» Вісника Київського університету. Поряд із розвідками, присвяченими виключно аспектам однієї мови, тут друкувалися також і порівняльні дослідження. Зокрема, серед них є стаття і Юрія Олексійовича «Про деякі аспекти контрастивного аналізу мов». Є тут і зіставні дослідження синтаксичних конструкцій, і порівняльні дослідження лексичних систем двох мов, тощо. Серед дослідників – такі мовознавці як О. Є. Семенець, Л. Г. Верба, О. І. Чередниченко та ін.

Розвідки з елементами контрастивної лінгвістики знаходимо також і в збірнику «Теорія і практика перекладу». Слід зауважити, що Ю. О. Жлуктенко був одним із ініціаторів заснування цього друкованого органу, а також одним із його редакторів. В деяких випусках навіть виділено окрему рубрику «Контрастивна лінгвістика і переклад» (напр., Вип. 4, 1980). Тут опубліковано дослідження прагматичних відмінностей двох мов, зіставні дослідження терміносистем, порівняльні дослідження синтаксичних конструкцій та інші розвідки.

Елементи контрастивістики знаходимо також і в соціолінгвістичних дослідженнях Професора. Велику увагу Юрій Олексійович присвячував питанням двомовності та мовних контактів, а, відповідно, тут не обходилося без різнорівневого зіставлення мов та їх взаємовпливу. Так, у монографії «Українсько-англійські міжмовні відносини» значну увагу приділено проблемі *інтерференції*, а самі приклади такого явища та потенційні форми інтерференції можна визначити саме на основі зіставлення фонетичних, граматичних, лексичних систем двох мов [12].

Серед робіт, де Ю. О. Жлуктенко був науковим керівником або науковим опонентом, є дослідження з контрастивної лінгвістики. Так, Ю. О. Жлуктенко був керівником В. П. Скнара, тема дисертації якого – «Дієслівні соматичні фразеологізми сучасної англійської мови (в зіставленні з однотипними одиницями української мови)» [17]; і опонентом на захисті дисертації «Українсько-англійські семантико-стилістичні паралелі на морфологічному рівні (на матеріалі англійських художніх перекладів з української мови)» В. П. Березинського [1].

Певні проблеми контрастивного аналізу часто також розглядалися і в перекладознавчих дослідженнях Ю. О. Жлуктенка, і в роботах, якими він керував, оскільки переклад того чи іншого мікроконтексту залежить від зіставного аналізу двох мов. На важливості контрастивної лінгвістики для перекладу хоч і непрямо, але

неодноразово наголошує Професор і у своїй монографії «Порівняльна граматики англійської та української мов». Загалом, контрастивна лінгвістика відіграє важливу роль в науковому доробку проф. Ю. О. Жлуктенка та становить значну його частину.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Березинский В. П.* Украинско-английские семантико-стилистические параллели на морфологическом уровне : автореф. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.663 «Германские языки» / В. П. Березинский. — Львов, 1972. — 23 с.

2. *Жлуктенко Ю. О.* Контрастивна лінгвістика: проблеми і перспективи / Ю. О. Жлуктенко, В. Н. Бублик // Мовознавство. — 1976. — № 4. — С. 3–15.

3. *Жлуктенко Ю. О.* Контрастивний аналіз як прийом мовного дослідження / Ю. О. Жлуктенко // Нариси з контрастивної лінгвістики / [редкол. Ю. О. Жлуктенко (відп. ред.) та ін.]. — К. : Наукова думка, 1979. — С. 5–11.

4. *Жлуктенко Ю. О.* Контрастивні аспекти терміносистем і науковий переклад : [рецензія на книгу Ф. А. Циткина Терминология и перевод: к основам сопоставительного терминоведения] / Ю. О. Жлуктенко // Мовознавство. — 1988. — № 6. — С. 76–77.

5. *Жлуктенко Ю. О.* Контрастивный анализ текстов / Ю. О. Жлуктенко // Лингвистика текста и обучение иностранным языкам. — К. : Вища школа, 1978. — С. 24–30.

6. *Жлуктенко Ю. О.* Критерии эквивалентности при контрастивном анализе языков / Ю. О. Жлуктенко // Новые тенденции в изучении грамматики романских и германских языков. — К. : Изд-во при КГУ ИО “Вища школа”, 1981. — С. 6–13.

7. *Жлуктенко Ю. О.* Навчання іноземних мов за методичною системою Ч. Фріза — Р. Ладо / Ю. О. Жлуктенко. — К. : Радянська школа, 1969. — 105 с.

8. *Жлуктенко Ю. О.* Основи контрастивного аналізу мов / Ю. О. Жлуктенко // Порівняльні дослідження з граматики англійської, української, російської мов. — К. : Наукова думка, 1981. — С. 5–16.

9. *Жлуктенко Ю. О.* Порівняльна граматики англійської та української мов / Ю. О. Жлуктенко. — К. : Державне учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа», 1960. — 161 с.

10. *Жлуктенко Ю. О.* Розвиток досліджень з контрастивної лінгвістики в Угорській Народній Республіці / Ю. О. Жлуктенко // Мовознавство, 1989. — № 4. — С. 77–79.

11. *Жлуктенко Ю. О.* Синхронно-порівняльна або конфронтативна лінгвістика / Ю. О. Жлуктенко // Німецько-українські мовні паралелі: Порівняльно-типологічна граматики. — К. : Вища школа, 1977. — С. 5–13.

12. *Жлуктенко Ю. О.* Українсько-англійські міжмовні відносини. Українська мова у США і Канаді / Ю. О. Жлуктенко. — К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1964. — 168 с.
13. *Зорівчак Р.* Видатний український мовознавець / Р. Зорівчак, О. Чередниченко // *Мови європейського культурного ареалу : розвиток і взаємодія.* — К.в : Довіра, 1995. — С. 7–12.
14. *Зорівчак Р.* Україністика в інтелектуальному життєписі професора Юрія Олексійовича Жлуктенка : До 95-річчя з дня народження / Р. Зорівчак // *Всесвіт.* — 2010. — № 11–12. — С. 251–262.
15. *Кочерган М. П.* Основи зіставного мовознавства / М. П. Кочерган. — К. : Академія, 2006. — 423 с.
16. *Нариси з контрастивної лінгвістики* : [зб. наук. пр. / редкол. Ю. О. Жлуктенко (відп. ред.) та ін.]. — К. : Наукова думка, 1979. — 195 с.
17. *Скнар В. Ф.* Глагольные соматические фразеологизмы современного английского языка : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / В. Ф. Скнар. — К., 1978. — 24 с.
18. *Шмігер Т.* Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя / Т. Шмігер. — К. : Смолоскип, 2009. — 342 с.
19. *Fisiak J.* Some Introductory Notes Concerning Contrastive Linguistics / J. Fisiak // *Contrastive Linguistics and the Language Teacher.* — Oxford; New York ; Toronto ; Sydney; Paris ; Frankfurt : Pergamon Press, 1981. — P. 1–11.
20. *Krzeszowski Tomasz P.* Contrasting Languages : The Scope of Contrastive Linguistics / Tomasz Krzeszowski. — Berlin : Mouton De Gruyter, 1990. — 286 p.

Надійшла до редакції 11.10.11

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

© 2011 І. Й. Халимон
(м. Ніжин)

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ЗАНЯТТЯХ З КРАЇНОЗНАВСТВА

ХАЛИМОН І. Й. ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ЗАНЯТТЯХ З КРАЇНОЗНАВСТВА

У статті розглядаються умови та принципи формування у майбутнього вчителя, який оволодіває іноземною мовою як другою спеціальністю, соціокультурної компетенції. Автор пропонує чотири групи завдань, спрямованих на формування інтеркультурних навичок та умінь на заняттях з країнознавства: 1) завдання на розуміння іншої культури; 2) завдання на порівняння культур; 3) завдання на занурення в іншу культуру; 4) завдання на представлення власної культури іноземною мовою. Подаються приклади завдань кожної групи.

ХАЛИМОН И. И. ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА НА ЗАНЯТИЯХ ПО СТРАНОВЕДЕНИЮ

В статье рассматриваются условия и принципы формирования у будущего учителя, овладевающего иностранным языком как второй специальностью, социокультурной компетенции. Автор предлагает четыре группы заданий, направленных на формирование интеркультурных навыков и умений на занятиях по страноведению: 1) задания на понимание другой культуры; 2) задания на сравнение культур; 3) задания на погружение в другую культуру; 4) задания на представление собственной культуры на иностранном языке. Предлагаются примеры заданий каждой группы.

KHALYMON I.Y. FORMING THE SOCIOCULTURAL COMPETENCE OF THE WOULD-BE FOREIGN LANGUAGE TEACHER IN THE COURSE OF COUNTRY-STUDIES

The article deals with the conditions and principles of forming the sociocultural competence of a would-be teacher who studies a foreign language as the second major. The author distinguishes four groups of tasks targeted at the formation of intercultural skills in the course of country-studies: 1) understanding the other culture; 2) comparing cultures; 3) immersing into another culture; 4) representing one's own culture in the foreign language. Sample tasks of each group have been offered.

Ключові слова: вчитель іноземної мови, друга спеціальність, соціокультурна компетенція, країнознавство.

Розширення у сучасному глобалізованому світі міжнародних контактів ставить перед середніми освітніми закладами України вимогу виховати особистість, яка може брати участь у міжкультурній комунікації іноземною мовою, проявляючи при цьому здатність орієнтуватися в чужому культурному просторі, іншій системі цінностей, уміння вступати в діалог на основі порівняння і критичного осмислення власної культури, тобто володіє інтеркультурними навичками й уміннями. Виконати це завдання може лише професійно компетентний учитель, який сам досконало володіє усіма компонентами соціокультурної компетенції.

Як відомо, в Україні в останнє десятиліття значного поширення набула практика підготовки вчителів за поєднаними спеціальностями, як от: “Українська мова та

література, іноземна мова та зарубіжна література”, “Російська мова та зарубіжна література, іноземна мова”, “Початкова освіта, іноземна мова”, “Дошкільна освіта, іноземна мова”. Підготовка майбутнього вчителя з другого фаху “Іноземна мова” (у переважній більшості – англійська) має певні особливості у порівнянні з однопрофільною. Насамперед, навчальним планом передбачено меншу кількість годин, відведених на вивчення іноземної мови, та скорочений перелік навчальних дисциплін, зокрема, теоретичних курсів з другого фаху. Негативно впливають на якість професійної підготовленості випускників перевантаженість студентів предметами першої спеціальності, недостатня сформованість професійної мотиваційної сфери і часто низький початковий рівень володіння мовою. Логічно виникає запитання про формування у таких фахівців соціокультурної компетенції як необхідної складової професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

Проблеми комплексного оволодіння мовою та культурою, підготовки учнів і студентів до міжкультурної комунікації на різних ступенях освіти розглядаються багатьма вченими-методистами (М. В. Барішніков, О. О. Коломінова, Ю. І. Пассов, О. О. Першукова, П. В. Сисоєв, Г. Д. Томахін). Значну увагу науковців привертає соціокультурний аспект підготовки майбутнього вчителя іноземної мови в умовах профільного ВНЗ / факультету (Н. Ф. Бориско, Г. А. Воробйов, Н. Б. Ішханян, В. О. Калінін, Т. М. Колодько, Л. І. Петрова).

Втім, питання формування соціокультурної компетенції і зокрема – інтеркультурних навичок і умінь майбутнього вчителя іноземної мови, який опановує її як другий фах, окремо не досліджувалися. Оскільки оволодіння зазначеною компетенцією відбувається у процесі вивчення різних курсів упродовж усіх років навчання у ВНЗ, зупинимося на особливостях її формування у процесі викладання країнознавства англомовних країн.

Отже, **метою** статті є визначити умови та принципи формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя, який здобуває другу спеціальність “Іноземна мова”, та запропонувати вправи для оволодіння інтеркультурними навичками та вміннями на заняттях з курсу країнознавства.

Звертаючись до зазначеної проблеми, зауважимо, що під соціокультурною компетенцією розуміють сукупність знань про країну, мова якої вивчається, національно-культурні особливості соціальної і мовленнєвої поведінки носіїв мови і здатність користуватися такими знаннями в процесі спілкування, дотримуючись звичаїв, правил поведінки, норм етикету, соціальних умов і стереотипів поведінки носіїв мови. У її складі виділяють чотири компоненти: 1) соціокультурні знання (відомості про країну, мова якої вивчається, духовні цінності й культурні традиції, особливості національного

менталітету); 2) досвід спілкування (вибір прийняттого стилю спілкування, правильне тлумачення явищ іншомовної культури); 3) особистісне ставлення до фактів іншомовної культури (у тому числі здатність долати і розв'язувати соціокультурні конфлікти під час спілкування); 4) володіння способами застосування мови (правильне вживання соціально маркованих мовних одиниць у мовленні в різних сферах міжкультурного спілкування, чутливість до подібностей і відмінностей між рідними та іншомовними культурними явищами) [1, с. 286–287]. Схоже тлумачення соціокультурного компонента знаходимо у документах, які визначають засади підготовки вчителя іноземної мови [4, с. 7–8].

Традиційно основною метою курсу країнознавства було оволодіння студентами системою знань про країну/ країни, мова яких вивчається, у той час як іншим складовим соціокультурної компетенції приділялося значно менше уваги. З переходом системи освіти на засади компетентнісного підходу змінюється й методика викладання країнознавства. З огляду на це підкреслимо, що соціокультурні знання є лише одним із компонентів компетенції, адже, як справедливо зазначає П.В. Сисоєв, “найбільше значення має не те, що знають учні і студенти, а головне, які вміння ефективно і мирної культурної взаємодії вони змогли сформувати у процесі співнавчання мов і культур” [7, с. 12]. Тобто володіння соціокультурною компетенцією передбачає не лише ознайомлення з культурою країни, мова якої вивчається, а й порівняння, зіставлення культур, знаходження у них спільних і відмінних рис, іншими словами – володіння інтеркультурними навичками та вміннями, які складаються із:

- здатності пов'язувати культуру країн, мова яких вивчається, з рідною культурою;
- культурної чутливості та здатності ідентифікувати і вживати різні способи спілкування з представниками інших культур;
- здатності виконувати роль культурного посередника між своєю культурою і культурою країн, мова яких вивчається, а також ефективно вирішувати проблеми інтеркультурного непорозуміння та конфліктів [2, с. 105; 4, с. 7–8].

Аналіз доробку вчених у галузі соціокультурної освіти [5, с. 77–80; 3, с. 102–103], а також власні дослідження в сфері формування професійної компетентності майбутнього вчителя з другої спеціальності “Іноземна мова” [8] дають підстави окреслити умови, за яких відбувається формування соціокультурної компетенції зазначеної категорії студентів:

- формування готовності до міжкультурного діалогу, умінь і навичок конструктивного інтеркультурного міжособистісного та групового спілкування;
- міждисциплінарна інтеграція культурознавчої інформації з різних галузей знань;

- орієнтація на білінгвальну та бікультурну освіту, віддалення від культурознавчого ізоляціонізму в освітній системі;
- інтегративний, комунікативно-діяльнісний підхід до мовної освіти у процесі співвивчення рідної та іноземної мов як інструментів спілкування, засобів міжкультурної взаємодії, інтеркультурної освіти, узагальнення досягнень матеріальної та духовної культури людської цивілізації;
- реалізація різних традиційних та інтерактивних форм і методів навчально-виховної роботи (лекційних, дискусійних, ігрових, психодраматичних форм, творчо-групового пошуку, проектної роботи, занурення в середовище);
- використання в навчальному процесі сучасних інформаційних технологій (Інтернет, електронні засоби масової інформації, автентичні аудіо та відеоматеріали) [6].

Зазначені педагогічні умови досягаються шляхом реалізації принципів організації навчального процесу з курсу країнознавства [5; 6; 7]:

1. Принцип діалогу культур, який полягає у порівнянні та співставленні (як експліцитному, так і імпліцитному) культури рідної країни і культур країн, мова яких вивчається.

2. Принцип домінування проблемних культурознавчих завдань, дотримання якого сприяє розвитку у студентів навичок критичного мислення, без яких неможливе активне існування у сучасному світі загалом і формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови зокрема.

3. Принцип культурної різноманітності матеріалу виявляється в такому доборі країнознавчого матеріалу, який дає можливість побачити варіативність по кожному аспекту культури країни, мова якої вивчається, познайомитися з різними її шарами (наприклад, різні типи шкіл для представників різних соціальних прошарків чи етнічних груп).

4. Принцип білінгвального навчання є важливим з огляду на рівень володіння студентами іноземною мовою, який не завжди дозволяє студентам сприймати соціокультурну інформацію без адаптації або перекладу на рідну мову. Він полягає у використанні на заняттях перекладу окремих слів чи фраз, викладі окремих положень українською мовою, включенні до посібників з країнознавства, призначених для цього контингенту студентів, термінологічних словничків і списків географічних назв із транскрипцією.

5. Принцип культурної рефлексії створює умови для розуміння загальнолюдських цінностей, усвідомлення своєї ролі й функції у глобальних загальнолюдських процесах, самовизначення особистості як представника рідної культури з одного боку та суб'єкта діалогу культур, міжкультурного посередника з іншого боку.

Окреслені умови й принципи формування інтеркультурних навичок і розвитку умінь як складових соціокультурної компетенції в процесі викладання курсу країнознавства реалізуються через систему спеціально розроблених завдань, що використовуються як в аудиторній, так і поза аудиторній роботі студентів. Завдання можна умовно розділити на кілька груп: 1) завдання на розуміння іншої культури; 2) завдання на порівняння і зіставлення культур; 3) завдання на занурення в іншу культуру; 3) завдання на представлення власної культури іноземною мовою. Подамо приклади завдань кожної групи.

Завдання на розуміння іншомовної культури:

– Watch one of famous British comedies (Monty Python and the Holy Grail/ A Fish Called Wanda/ Clockwise/ Educating Rita). Write a 350–400 words essay on English humour in this film.

– Read the article about gambling in the United Kingdom and explain why it is so popular in this country.

– Explain why W. Shakespeare is so popular in the UK and all over the world.

– Explain why the British talk about the weather so often.

– Working in groups of four discuss American movies. What makes them popular with the audience? Why don't some people like them? What is your attitude to them?

– Study the list of famous Americans and explain why they are considered so significant in the American history.

– Make up a project (“My vision of the UK”, “Ukrainian diaspora in English-speaking countries” etc.).

Завдання на порівняння і зіставлення культур:

– Working in pairs compare the climate of the region in Ukraine where you live with that of some part of the United Kingdom/ the United States of America (each pair gets a card with the names of a different region). What similarities and differences do they have? Which climatic region do you like better?

– The United Kingdom does not have any written constitution or printed set of rules for governing the country. Do you think it is sufficient to rule the country? Compare the state of things with the Ukrainian constitution.

– Here are the ten subjects which, according to the national curriculum for England, must be taught in the first three years of secondary education: English, Mathematics, Science, Technology, History, Geography, a modern foreign language (French is the most common), Art, Music and Physical Education. Is there anything here that surprises you? Do you think any other subjects should be included? Are these the main subjects taught in your country?

– How do the two basic public examinations to assess English pupils at the age of sixteen and after another two voluntary years of schooling equate with the examination system in your country?

– Compare what you believe to be the strengths and weaknesses of Britain's education system with your own. Make a comparative list of the respective strengths and weaknesses.

– Read the article about problems of American system of education, summarize each paragraph and say which of the mentioned problems Ukrainian school system shares.

– Listen to the information about the famous American Harvard university (rendering the text is an individual task) and answer the following questions: 1) How is it different from other American universities? 2) How is it different from a typical Ukrainian university? 3) How is it different from the university you study at?

– Listen to the conversation between an American student and his parents (acting out the dialogue is a task for a group of three students). What do you think of the son's request to lend him money and the parents' reaction? Would typical Ukrainian parents respond in the same way? Why?

– Consider this list of the characteristics of British newspapers: a) dependent on advertising revenue; b) separate Sunday papers; c) format divided between quality broadsheets and popular tabloids; d) ownership in the hands of a few large publishing groups; e) variety of types of paper: national, regional, ethnic and local free (freebie') papers. Check this list against what you consider are the essential characteristics of your own country's press. List the differences.

– Compare British holidays and their dates with those in Ukraine. Which if these holidays don't we have in Ukraine? What other holidays do we have?

– Compare traditions of celebrating Christmas and Easter in Ukraine and in English-speaking countries. In what ways are they similar and different?

– Compare Ukrainian youth culture with the British one. Have a talk with your British peer, share your views on modern youth culture in your countries.

Завдання на занурення в іншомовну культуру:

– You know that the British keep to their own system of measures which doesn't correspond to the European one. Answer the following questions using British measures: How large is a football field? How large is your room? How tall are you? How much do you weigh? How much milk is there in a packet? How much water is it recommended to drink during the day? What is the normal temperature of a human body? What is the average winter/summer temperature in Ukraine? etc.

- If you were British, which political party would you support, and why?
- If you were an American and you were asked to vote for the most outstanding American, whom would you vote for?
- On Mother's Day American children make up poems in which the first letters of each line make up the word 'mother'. Read sample poems and compose similar ones for your mothers.
- While celebrating Hallowe'en children in the USA wear special costumes and act out poems. Try your hand at dramatizing such poems. (Students work in several groups, each group gets a different poem).
- Act out a dialogue according to the role cards: Student A – you are a Canadian Ukrainian in the fourth generation (your great-great-grandparents moved to Canada from Ukraine at the beginning of the XXth century), an active member of Ukrainian organizations, give advice to the newcomer; Student B – you've just moved to Canada, you would like to meet other Ukrainians and keep Ukrainian traditions; ask for advice.

Завдання на представлення власної культури іноземною мовою:

- Work in groups of 4, think of 5 things that can be icons of Ukraine. Compare your lists with those of the other groups, decide on the best choices.
- Working in pairs make up dialogues according to the role cards. Student A is a British/American tourist who has come to Ukraine to visit his pen-friend. He wonders what its symbols and icons are, what is worth seeing, tasting, buying etc. Student B is Ukrainian who got acquainted with a foreigner by chance. He answers his acquaintance's questions and gives advice.
- Act out a dialogue according to the role-cards: Student A is a British football fan who has come to Ukraine to visit Euro 2012. He likes the country but is surprised by some aspects of life in Ukraine and can't understand some things. He comes across a volunteer and asks him questions. Student B is a volunteer whose task is to help foreign tourists. He answers the questions about life in Ukraine which a football fan asks.
- Working in groups of three discuss who can be considered the national personality in Ukraine. Make up a list of five people, give your arguments in favour of your candidates.
- Study the list of stereotypes about Ukrainians: cold country, Soviet/ Communist mentality, poor, strong family relationships, still Russia, under-developed, Chernobyl, strong-willed people, potatoes, cabbage, passionate, drink a lot of vodka, inefficient, good at gymnastics. Which of them do you find true/ not true? Give a talk to a group of foreigners on stereotypes about Ukrainians. Explain which stereotypes are true to life, which are not.

Окрім перелічених завдань значну роль у формуванні соціокультурної компетенції

відіграють сучасні інформаційні технології, що використовуються як в аудиторній, так і самостійній роботі. Так, лекції супроводжуються мультимедійною презентацією, яка містить тезовий виклад її змісту, географічні та власні назви, схеми, таблиці, фотографії, аудіо та відеоматеріали, що ілюструють розповідь викладача. Презентація не лише унаочнює виклад, сприяючи таким чином кращому осмисленню і міцнішому запам'ятовуванню матеріалу, усуваючи лексичні й орфографічні труднощі, а у сприяє глибшому розумінню іншомовної культури, оскільки вона презентується не лише вербально, а за допомогою автентичних матеріалів. На практичних заняттях використовуються мультимедійні презентації, підготовлені студентами самостійно з використанням матеріалів Інтернет, наприклад, “Визначні місця Сполученого Королівства” (Стоунхендж, Римські купальні, Адріанова стіна, Йоркмінстерський собор, Національний парк Сноудонія), “Міста Сполученого Королівства” (Лондон, Единбург, Ліверпуль, Манчестер, Глазго), “Відомі особистості США” (Елвіс Преслі, Мерилін Монро, Джон Кеннеді, Мартін Лютер Кінг), “Американські національні символи” (сині джинси, герої коміксів, фаст-фуд, кока-кола, гора Рашмор та ін.). Загалом, мережа Інтернет є джерелом автентичної, сучасної інформації про англомовні країни, відтак студенти активно використовують її як з власної ініціативи, так і за завданням викладача.

Таким чином, розглянувши зміст, умови та принципи формування соціокультурної компетенції у майбутнього вчителя, який оволодіває другою спеціальністю “Іноземна мова”, доходимо **висновку**, що формування зазначеної компетенції у курсі країнознавства потребує спеціально розроблених дидактичних матеріалів і завдань, спрямованих на формування низки умінь: порівнювати та співставляти культури, усвідомлювати відмінності та спільні риси культур, бути міжкультурним посередником і представляти рідну культуру іноземною мовою тощо. Зауважимо, що запропоновані завдання не лише сприяють формуванню інтеркультурних навичок і розвитку відповідних умінь, але й позитивно впливають на мотивацію студентів до вивчення іноземної мови та культури.

Звичайно, потенціал курсу країнознавства не вичерпується і не обмежується формуванням зазначених навичок і умінь, а оволодіння соціокультурною компетенцією відбувається і на заняттях з інших фахових дисциплін, зокрема – практичного курсу англійської мови. Саме ці аспекти проблеми розглядаємо як напрями подальших досліджень в галузі формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя, який оволодіває другою спеціальністю “Іноземна мова”.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Азимов Э. Г.* Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. — М. : Издательство ИКАР, 2009. — 448 с.
2. *Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання* / [за ред. С. Ю. Ніколаєвої]. — К. : Ленвіт, 2003. — 273 с.
3. *Калінін В. О.* Педагогічна технологія "діалог культур" як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови : [монографія] / В. О. Калінін. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. — 276 с.
4. *Програма з англійської мови для університетів / інститутів (5-річний курс навчання) : проект* / [колектив авт.: С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей (керівники), Ю. В. Головач та ін.]. — К., 2001. — 245 с.
5. *Сафонова В. В.* Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизации / В. В. Сафонова. — Воронеж : Истоки, 1996. — 189 с.
6. *Сысоев П. В.* Российско-американский проект по разработке серии тематических пособий по страноведению США / П. В. Сысоев // *Иностр. языки в школе.* — 2006. — № 6. — С. 105–107.
7. *Сысоев П. В.* Языковое поликультурное образование / П. В. Сысоев // *Иностр. языки в школе.* — 2006. — № 4. — С. 2–14.
8. *Халимон І. Й.* Формування професійної компетентності майбутнього вчителя з другої спеціальності «Іноземна мова» : [монографія] / І. Й. Халимон. — Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя. — 2009. — 199 с.

Надійшла до редакції 26.10.11

ПОРТРЕТ УЧЕНОГО

2 января 2012 г. отмечает свой юбилей один из ведущих германистов и типологов Украины, декан факультета иностранных языков, заведующий кафедрой германской филологии Донецкого национального университета, академик Академии наук Высшей школы Украины, главный редактор журнала "Studia Germanica et Romanica", доктор филологических наук, профессор Владимир Дмитриевич Калиущенко. Редколлегия журнала, коллеги, ученики сердечно поздравляют Владимира Дмитриевича с юбилеем и искренне желают крепкого здоровья, счастья, новых творческих свершений и талантливых учеников – продолжателей традиций его научной школы!

ВЛАДИМИР ДМИТРИЕВИЧ КАЛИУЩЕНКО

Владимир Дмитриевич Калиущенко родился 2 января 1947 г. в г. Первомайске Ворошиловградской (ныне Луганской) области в семье врача и учительницы. Именно мама привила Владимиру Дмитриевичу любовь к изучению иностранных языков. В 1966 г. он поступил в Пятигорский институт иностранных языков, откуда затем перевелся в Донецкий государственный университет, который окончил в 1971 г. Большую роль в становлении Владимира Дмитриевича как будущего ученого сыграл научный руководитель дипломной работы – известный профессор-германист, ныне заведующий кафедрой германской филологии в Институте нефилологии Померанской Академии (г. Слупск, Польша) Алексей Алексеевич Прокопчук. Дипломная работа, посвященная сопоставительному изучению языков, заняла III место в Республиканском конкурсе

Профессор В.Д. Калиущенко и его первый научный руководитель профессор А.А. Прокопчук

студенческих научных работ. Сопоставительное исследование языков составит в будущем основную сферу научных интересов юбиляра. Выпускнику факультета романо-германской филологии было предложено место работы на кафедре немецкого языка Донецкого государственного университета, где началось его становление как преподавателя и исследователя.

Руководителем В. Д. Калиущенко в аспирантуре был Владимир Петрович Недалков – доктор филологических наук, старший научный сотрудник Ленинградского отделения Института языкознания (ЛО ИЯ) АН СССР (в настоящее время – Институт лингвистических

исследований РАН). Учеба в аспирантуре ЛО ИЯ сыграла большую роль в формировании молодого ученого. Здесь проводили исследования такие выдающиеся лингвисты, как В. Г. Адмони, А. В. Бондарко, А. В. Десницкая, А. И. Домашнев, С. Д. Кацнельсон, А. М. Мухин, К. А. Реферовская, В. С. Храковский и многие другие. Лаборатория структурной типологии языков, созданная А. А. Холодовичем по инициативе А. А. Реформатского, где работал В. П. Недялков, реализовала проекты, результатом которых были коллективные монографии, получившие высочайшую оценку и переизданные за рубежом, такие, как “Типология каузативных конструкций”, “Типология пассивных конструкций” и др. Исследованиями по типологии результата, руководил В. П. Недялков. В работе принимали участие В. П. Берков, Э. Ш. Генюшене, А. Е. Кибрик, Ю. С. Маслов, И. В. Недялков, И. А. Перельмутер, Г. Г. Сильницкий, В. С. Храковский, С. Е. Яхонтов и другие блестящие ученые. Техническую часть в качестве “летописца результативной эпопеи” (выражение обладающего искрометным юмором В. П. Недялкова) обеспечивал и аспирант руководителя проекта. Позже, после выхода монографии “Типология результативных конструкций” В. Д. Калиущенко в соавторстве с Н. А. Луценко написали на этот труд рецензию, опубликованную в журнале *Linguistics*.

В 1979 г. В. Д. Калиущенко досрочно, до окончания аспирантуры, защищает кандидатскую диссертацию на тему “Немецкие отсубстантивные глаголы”, объект которой изучался в синхронном, диахроническом и типологическом аспектах (в 1988 г. в дополненном и доработанном варианте она была опубликована в Германии в монографической серии “*Studien zur deutschen Grammatik*”), и возвращается в Донецк, где до 1985 г. работает преподавателем, старшим преподавателем, доцентом. В это время он начинает интенсивно заниматься проблемой типологии отыменной глагольной деривации. В 1985 г. переходит на должность старшего научного сотрудника для завершения докторской диссертации, научным консультантом выступает профессор В. П. Недялков.

С 1987 г. В. Д. Калиущенко руководит кафедрой немецкого языка (с 2000 г. – кафедра германской филологии). В 1989 г. он защищает докторскую диссертацию в Ленинградском университете на тему “Словообразование “имя – глагол”. Типология отыменных глаголов”.

В 1990 г. коллектив факультета избирает Владимира Дмитриевича деканом. За годы его работы в этой должности факультет иностранных языков значительно вырос. Было открыто очно-заочное отделение, новая специальность “Перевод”, введено факультативное изучение третьего иностранного языка, созданы новые кафедры, лаборатории, укреплена материальная база факультета. По его инициативе и в тесном сотрудничестве с Институтом им. Гете были открыты Учебно-методический центр и Центр изучения немецкого языка, Информационный центр Британского совета, Французский культурный центр. С 2002 года функционирует Центр иностранных языков,

объединивший 8 подразделений, в которых ведется преподавание английского, немецкого, французского, итальянского, испанского, польского, новогреческого, китайского, арабского, турецкого языков. С 2009 года функционирует Бюро переводов.

Доктора филологических наук, профессора кафедры германской филологии ДонНУ В. Д. Калиущенко, Ш. Р. Басыров и Л. Н. Ягупова

Особенно много усилий В.Д. Калиущенко прилагал и продолжает прилагать для формирования научного потенциала факультета. Под его руководством подготовлено 4 доктора наук (О. Л. Бессонова, Ш. Р. Басыров, Л. Н. Ягупова, И. В. Ступак) и 17 кандидатов наук.

Профессор В. Д. Калиущенко – председатель созданного им специализированного совета по защите докторских диссертаций по специальностям 10.02.04 – германские языки и 10.02.17 – сравнительно-историческое и типологическое языкознание. Он инициировал также открытие аспирантуры и докторантуры по этим специальностям.

Участники международного лингвистического семинара “Компаративистика и типология в современной лингвистической науке: достижения и проблемы” (июнь 2008, пгт. Мелекино)

На факультете проводятся ежегодные всеукраинские и международные конференции, организуются стажировки ученых, аспирантов, молодых преподавателей факультета в Украине, России, Германии, осуществляется обмен издаваемой литературой. Приобрел популярность уникальный международный лингвистический семинар “Компаративистика и типология в современной лингвистической науке: достижения и проблемы”, который является своего рода

мастер-классом школы профессора Калиущенко, где ученые с мировым именем в жарких научных дискуссиях передают свой опыт молодым коллегам, делающим первые шаги в науке.

Высокий авторитет профессора Калиущенко как руководителя и ученого позволил расширить географию международных связей факультета. В 1995-1999 гг. Владимир Дмитриевич руководил с украинской стороны международным проектом “Создание учебников для подготовки германистов”, сыгравшим важную роль в развитии руководимой им кафедры (руководители проекта с немецкой стороны – профессора Рурского университета г. Бохум П.-Г. Клуссманн и К. П. Вегера). Проект открыл перспективы для научной деятельности преподавателей и студентов кафедры германской филологии: написаны и защищены одна докторская диссертация, две кандидатские диссертации, десять магистерских работ, изданы монография и сборник научных трудов.

Профессор В. Д. Калиущенко
и профессор П.-Г. Клуссманн (Германия)

по праву стал профессор В. Д. Калиущенко. Поддержка этого проекта Немецкой Службой Академических Обменов (ДААД) подтвердила признание Владимира Дмитриевича как одного из ведущих лингвистов-типологов Украины. В рамках сотрудничества с

Профессор В. Д. Калиущенко и координатор
проекта GIP профессор Х. Ролль

Проект имел и прикладное значение, его итогом стала публикация учебников и учебных пособий нового поколения для подготовки германистов. Реализация совместного проекта принесла известность германистическому направлению факультета как в Украине, так и за ее пределами.

В 2009 г. стартовал новый международный проект – GIP («Сотрудничество германистов»), руководителем которого с украинской стороны по праву стал профессор В. Д. Калиущенко. Поддержка этого проекта Немецкой Службой Академических Обменов (ДААД) подтвердила признание Владимира Дмитриевича как одного из ведущих лингвистов-типологов Украины. В рамках сотрудничества с Институтом изучения языков Вестфальского университета им. Вильгельма г. Мюнстер осуществляются стажировки преподавателей, докторантов, аспирантов, студентов в Германии, проводятся семинары ведущих сотрудников Вестфальского университета на факультете иностранных языков Донецкого национального университета.

Круг научных интересов профессора Калиущенко составляют прежде всего такие проблемы, как типология словообразования, лексико-семантическая типология, сопоставительные исследования лексических и словообразовательных классов слов, диахронические исследования лексики и словообразования в разных языках. Результаты его исследовательских поисков изложены в работах, опубликованных в различных изданиях на украинском, русском, немецком и английском языках. Среди них монографии: *Deutsche denominale Verben.* – Tübingen, 1988; *Типология отыменных глаголов.* – Донецк, 1994; *Typologie denominaler Verben.* – Tübingen, 2000. Проблемы словообразовательной типологии В. Д. Калиущенко представлял на различных украинских и международных конференциях в Берлине, Мюнстере, Киеве, Львове, Минске, Москве, Санкт-Петербурге и др.

Одним из первых в украинской лингвистике Владимир Дмитриевич Калиущенко обращается к разработке вопросов типологического и сопоставительного изучения языков, к направлению, которое стало одним из ведущих в деятельности руководимой им научной школы. Ее истоки связаны с работами В. П. Недялкова и других представителей Санкт-Петербургской типологической школы. Началом деятельности научной школы В. Д. Калиущенко «Германистика, типология, сопоставительная лингвистика: лексико-

семантические и словообразовательные исследования” считается 1995 г., когда под его руководством была защищена первая диссертация по сопоставительному изучению языков, выполненная О. Л. Бессоновой. В настоящее время в состав школы входят 6 докторов наук, 27 кандидатов наук, свыше 22 аспирантов и соискателей. В центре внимания исследователей – проблемы типологического, сопоставительного и диахронического изучения языков, прежде всего германских, романских и славянских. Основным объектом изучения служит наиболее сложная языковая единица – глагол, а именно его лексико-семантический и словообразовательный аспекты, хотя ряд работ посвящен имени существительному, местоимению, а также синтаксическим категориям. Следует отметить, что традиционно предмет исследования составляют структура и семантика исследуемых единиц в их взаимосвязи. Однако в ряде случаев исходной точкой является не единица, а определенное значение, для выражения которого могут использоваться единицы разных языковых уровней, т.е. речь идет о функционально-семантическом подходе. В основе научной концепции деятельности школы – опора на широкую эмпирическую базу, внимание к материалу, стремление получить обобщения индуктивного характера, внимание к формальной и особенно к содержательной стороне исследуемых явлений, к их взаимосвязи, применение таких лингвистических методов, как трансформационный, компонентный анализ, построение формул толкования значений, типологический, сопоставительный методы. Научной школе присуще использование логических исчислений, количественного анализа материала. Владимир Дмитриевич всегда подчеркивает, что почти в каждом из языков, по крайней мере, индоевропейских, есть все, что есть в других языках, различия заключаются прежде всего в тенденциях, которые важно измерить количественно.

По его инициативе и под его редакцией на факультете издаются сборник научных трудов “Типология языковых значений в диахроническом и сопоставительном аспектах” (24 выпуска), журнал “*Studia Germanica et Romanica*” (24 номера), монографическая серия “Типологические, сопоставительные, диахронические исследования” (6 томов). В состав редколлегии входят ведущие ученые Украины (Ш. Р. Басыров, О. Л. Бессонова, А. А. Загнитко, Ю. А. Зацный, В. И. Карабан, В. Н. Манакин, А. Д. Огуй, А. Д. Петренко, Р. С. Помирко, А. Н. Приходько, М. Г. Сенев, В. Г. Таранец, А. И. Чередниченко, Л. М. Черноватый, Л. М. Ягупова и другие), России (С. М. Андреев, Н. Н. Казанский), Беларуси (Н. Б. Мечковская, З. А. Харитончик), Польши (А. А. Прокопчук).

Творческое сотрудничество связывает Владимира Дмитриевича также с профессорами Р. П. Зоривчак, М. П. Кочерганом, А. Д. Петренко, А. Э. Левицким, В. В. Левицким, Б. В. Максимчуком, Е. С. Отиным, М. М. Полюжиным, Л. И. Сахарчук, А. И. Чередниченко, В. И. Карабаном, С. А. Швачко, А. Д. Огуем, С. И. Потапенко,

Н. И. Панасенко и другими учеными.

Профессор В. Д. Калиущенко, Генеральный консул ФРГ К. Цилликенс (слева) и координатор портала «Стипендиаты Немецкой службы академических обменов (ДААД)» А. Беляков

Профессор В. Д. Калиущенко востребован не только как видный ученый, но и как ведущий специалист в области гуманитарного образования. Он принимал активное участие в создании программы высшего образования по специальностям “Иностранный язык и литература” и “Перевод”, является членом научно-методической комиссии по иностранной филологии при Министерстве образования и науки, молодежи и спорта Украины, работает в

экспертном совете по социальным и гуманитарным наукам Государственной аккредитационной комиссии МОНМС Украины. Кроме того, профессор В. Д. Калиущенко принимал участие в экспертизе проектов в рамках программы Европейского Союза “Tempus / Tacis”, в работе комиссии по выделению научных стипендий ДААД (Немецкой службы академических обменов) (г. Киев).

Профессор Калиущенко отмечен многочисленными наградами: “Отличник народного образования Украины”, “Заслуженный работник образования Украины”, “За научные достижения”. Он награжден почетными дипломами и грамотами: “Дипломом лауреата награды Ярослава Мудрого”, “Дипломом Академика Академии наук высшей школы Украины”, Грамотой Министерства образования и науки Украины за научное руководство лучшими студенческими работами, представленными на Всеукраинских конкурсах по естественно-научным, техническим и гуманитарным наукам (только за последние годы им подготовлено 13 победителей конкурса), Грамотой Донецкого областного совета, Грамотой Главы Донецкой областной государственной администрации.

Владимир Дмитриевич пользуется глубоким уважением всего коллектива факультета иностранных языков. В этом человеке удивительно сочетаются успехи ученого, руководителя с готовностью помочь каждому, кто бы к нему не обратился. Доминантой его характера являются порядочность и человечность. И это качество в нем настолько сильно, что он никогда не остается равнодушным к проблемам других. Он заботится о студентах, бережно относится к ветеранам факультета. В каждой его идее, в каждом принятом решении видна забота о факультете. Выходец из семьи врача и педагога, Владимир Дмитриевич впитал в себя с раннего детства интеллигентность, бережное отношение к человеку.

Такой же он и в семье: любящий отец и муж. У его прекрасная семья: жена Сильвия Робертовна – кандидат биологических наук, сын – выпускник экономического факультета ДонНУ, а младшая дочь, закончив магистратуру Донецкого национального университета с

отличием, пошла по стопам отца, став преподавателем кафедры английской филологии и поступив в аспирантуру.

Дорогой Владимир Дмитриевич! Вы пользуетесь уважением коллег и учеников не только как ученый, преданный своему делу, но и как человек, обладающий большим профессиональным и жизненным опытом. Творческая активность, принципиальность ученого и доброжелательность человека, заслуженный высокий авторитет мудрого руководителя, Ваша улыбка – все это привлекает к Вам студентов, коллег, людей разного возраста и служебного положения. Вы всегда находитесь в прекрасной творческой форме, полны интересных планов и идей. От всей души желаем Вам доброго здоровья, счастья и дальнейших творческих успехов!

От имени коллектива факультета иностранных языков
Донецкого национального университета
О. Л. Бессонова, Л. И. Кислякова

**СПИСОК ОСНОВНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ
ВОЛОДИМИРА ДМИТРОВИЧА КАЛІУЩЕНКА**

МОНОГРАФІЇ

Deutsche denominale Verben (Studien zur deutschen Grammatik. Bd. 30). – Tübingen: Narr, 1988. – 180 S.

Типология отыменных глаголов. – Донецк: Донеччина, 1994. – 422 с.

Typologie denominaler Verben (Linguistische Arbeiten. Bd. 419). – Tübingen: Niemeyer, 2000. – 253 S.

НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

Пособие по немецкому языку как второму иностранному для студентов факультета романо-германской филологии. – Донецк: ДонГУ, 1974. – 75 с. (соавтор: Л.И. Кислякова).

Конспект лекцій і завдання для самостійної роботи з курсу “Вступ до германського мовознавства”. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 143 с. (співавтор: Г.Є. Бакаєва).

Лингвистическая типология: учебное пособие. – Донецк: ДонНУ, 2001. – 148 с.

Історія німецької мови: навчальний посібник. – Донецьк: ДонНУ, 2011. – 103 с.

СТАТТІ, ТЕЗИ

Функционирование отсубстантивных глаголов и их значение // Синтаксис и морфология языков различных типов. Лингвистические исследования: Сб. науч. тр. – М., 1978. – С. 88-95.

Немецкие глаголы, мотивированные одушевленными существительными // Проблемы лексикологии, лексографии и прикладной лингвистики. Лингвистические исследования: Сб. науч. тр. – М., 1978. – С. 77-88.

Развитие немецких отсубстантивных глаголов // Лингвистические исследования: Сб. науч. тр. – М., 1979. – С. 63-71

Некоторые специфические черты терминологического словообразования // Диахрония и типология языков. Лингвистические исследования: Сб. науч. тр. – М., 1980. – С. 114-123.

Немецкие отсубстантивные глаголы // Словообразование и его место в курсе обучения иностранному языку. Дальневосточный гос. университет. – Владивосток, 1980. – Вып. 8. – С. 107-113.

Значение отглагольного имени и реализации его валентности // Грамматическая и лексическая семантика. Лингвистические исследования: Сб. науч. тр. – М., 1981. – С. 101-106.

Немецкие отсубстантивные глаголы: семантические и структурные типы, развитие их продуктивности // Иноземна філологія. – Львів, 1982. – Вип. 67. – С. 43-51.

Взаимосвязь значений имен существительных и мотивированных ими глаголов (на материале немецкого языка) // Сочетание языковых единиц в германских и романских языках. – К.: Вища шк., 1983. – С. 42-49.

Корректирование исходной гипотезы как один из методов проблемного обучения // Об опыте использования активных методов обучения иностранным языкам. Докл. респ. науч. метод. конф. – Алма-Ата, 1983. – С. 103-104.

Типология образования отсубстантивных глаголов // Историко-типологическое изучение языков. Лингвистические исследования: Сб. науч. тр. – М., 1984. – С. 107-115.

Опыт типологии отсубстантивных глаголов (на материале языков различных семей) // Съпоставително езикознание. – София, 1984. – № 2. – С. 5-13.

Рец. на кн.: *Tipologija rezul tativnych konstrukcij* by V.P.Nedjalkov // *Linguistics*. – 1985. – Vol. 23. – N 1, The Hague. – P. 147-159 (соавтор: Н.А. Луценко).

Отсубстантивные глаголы с предикативными актантами (на материале немецкого языка) // Типология конструкций с предикатными актантами. – Л.: Наука, 1985. – С. 198-200.

Типология объектных отыменных глаголов // Социальное и системное на разных уровнях языка. Лингвистические исследования: Сб. науч. тр. – М., 1986. – С. 101-108.

Типология локативных, посесивных и атрибутивных глаголов // Вопросы языкознания. – 1987. – № 1. – С. 93-105.

Типологическая характеристика русских отыменных глаголов // Общие проблемы деривации и номинации. “Словообразование в аспекте взаимодействия разных уровней языка”. Научн. конф. “Проблемы деривации и номинации в русском языке”. Тез. докл. Омский университет. – Омск, 1988. – С. 92-94.

Характер взаимоотношений отыменных глаголов и мотивированных ими имен // Статистическое исследование разноуровневых признаков английского глагола. Межвуз. сб. науч. тр. – Смоленск: Смоленский гос.пед. ун-т им. К. Маркса, 1988. – С. 141-149.

Факторы, влияющие на образование немецких отглагольных существительных // Грамматическая семантика глагола и имени в языке и речи: Сб. науч. тр. – К.: УМК ВО, 1988. – С. 122-129.

Универсалии и объяснение языковых явлений на лекциях // Проблемы высшей школы. – К., 1988. – С. 67-69

Типологическая характеристика немецких отыменных глаголов // Характерологические исследования по германским и романским языкам: Межвуз. сб. науч. тр. – Пятигорск: ПГПИИЯ, 1988. – С. 26-42.

Существительные и мотивированные ими глаголы // Респ. науч.-метод. конф. “Актуальные проблемы методики преподавания иностранных языков в школе и вузе”. Тез. докл. – Самарканд, 1989. – Ч. 1. – С. 106.

Производительность имен существительных при образовании глаголов (типологический эксперимент) // Сопоставительно-типологическое изучение лексики и грамматики германских, романских и славянских языков: Сб. науч. тр. – К.: УМК ВО, 1989. – С. 34-43.

Entwicklungstendenzen bei der Bildung der denominalen Verben // Germanistenkonferenz in der USSR. Thesen. Entwicklungstendenzen der deutschen Gegenwartssprache und ihre Berücksichtigung in der Ausbildung. – Moskau, 1990. – S. 45.

Терминология и тенденции развития словообразования // Тезисы региональной конференции “Методические и лингвистические основы преподавания иностранных языков в неязыковых вузах”. – Донецк, 1990. – С. 76-78.

Некоторые межъязыковые обобщения в сфере образования отыменных глаголов // Тезисы Всесоюзной конференции по лингвистической типологии. – М., 1990. – С. 78-80.

Словообразование и типология // *Die Beziehungen der Wortbildung zu bestimmen Sprachebenen und sprachwissenschaftlichen Richtungen*. – Frankfurt am Main; Bern; New-York; Paris: Lang, 1991. – S. 253-276.

Словообразование и функциональная грамматика // *Die Beziehungen der Wortbildung zu bestimmen Sprachebenen und sprachwissenschaftlichen Richtungen*. – Frankfurt am Main; Bern; New-York; Paris: Lang, 1991 – S. 277-297 (соавторы: А.В. Бондарко, В.М. Павлов).

Семантические и структурные признаки глаголов и их словообразовательные потенции // Взаимодействие лексико-семантических и валентностных свойств глаголов в немецком и английском языках. – Вологда: Русь, 1993. – С. 20-28.

Типология значений аффиксов отыменных глаголов // Діахронічні дослідження лексики і граматики германських і слов'янських мов. – Донецьк: ДонДУ, 1994. – С. 4-19.

Типологическое направление в изучении словообразования // Значение языковых единиц в сравнительном и типологическом аспектах. – Донецк: ДонГУ, 1995. – С. 93-109.

О состоянии изученности системы словообразования средневерхненемецкого языка // Тезисы докладов юбилейной региональной науч.-метод. конф. “Методические концепции обучения иностранным языкам в вузе”. – Донецк: ДонГУ, 1996. – С. 97-98.

Gemeinschaftsprojekt: Neue Lehrbücher für das Germanistik-Studium // Neue Ansätze und Wege in der Ausbildung von Deutschlehrern, Germanisten und Frachsprachmittlern in der Ukraine – Erfahrungen und Reformvorschläge in curriculärer Perspektive. Konferenz des Deutschlehrer – und Germanistenverbandes der Ukraine in Donezk vom 01. bis 03. November 1996. Тези доповідей четвертої конференції асоціації германістів України. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – С. 4-5.

Способы и средства образования глаголов от существительных в средневерхненемецком языке // Актуальні питання романо-германської філології. Матеріали вузівської науково-дослідницької роботи. – Донецьк: ДонДУ, 1997. – С. 50-57.

Einschränkungen in der Wortbildung aus sprachgeschichtlicher Sicht // Interkulturelle Germanistik bzw. Interkulturelles Lernen im ukrainischen Kontext. Ukrainischer Deutschlehrer- und Germanistenverband Iwan-Franko-Universität L'wiv. Lehrstuhl für Deutsche Philologie. Thesenband der V.UDGV-Tagung 26-28.09.1997. – L'wiv, 1997. – S. 27.

Semantische Klassifikation denominaler Verben im Mittelhochdeutschen // Типология языковых значений в диахроническом и сопоставительном аспектах. – Донецк: ДонГУ, 1998. – Вып. 1. – С. 47-55.

Das Projekt „Schaffung neuer Lehrbücher für das Germanistikstudium in den GU-Staaten“ // Reform in der Krise. Bildungsdiskussion und Transformation des Wissenschaftsbereichs in Rußland / der GUS. – Bochum, 1999. – S. 137-143.

“Природна” морфологія і типологія словотвору // Матеріали Міжнародної наукової конференції “Діахронічне, типологічне і контрастивне дослідження германських, романських і слов'янських мов (семантика й словотвір)”. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 106-109.

Германістика в Україні: стан, проблеми, перспективи // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К.: КНЛУ, 2001. – Вип.7. – С. 94-97.

Деякі універсалиї у творенні дієслів від іменників // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – Вип.7. – С. 5-12.

Словообразовательные универсалии // Материалы докладов Шестой Международной конференции по славянскому словообразованию при Международном комитете славистов “Проблемы теории и истории славянского словообразования”. – Минск: МГЛУ, 2003. – С. 24-25.

Семантическая маркированность и семантическая производность // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах: Зб. наук. пр. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – Вип. 8. – С. 6-10.

Владимир Петрович Недялков (вступительная статья) // Филологический сборник. Человек и его язык. (К 75-летию проф. В.П. Недялкова). – Кемерово, 2003. – Вип. 4. – С. 3-8 (соавторы: Н.А. Луценко, Е.А. Пименов).

Відіменні дієслова в німецькій і українській мовах // Вісник Сумського державного університету. – Суми: СумДУ, 2003. – Вип.4. – С. 79-82.

Количественная оценка производительности имён существительных // Материалы докладов Международной конференции “Языковые категории: границы и свойства”. – Минск: МГЛУ, 2004. – С. 32-33.

Портрет ученого: Владимир Петрович Недялков // Научный журнал “Studia Germanica et Romanica”. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – Вип. 1. – С. 123-130 (соавтор: Н.А. Луценко).

Die Wortbildung des Verbs im Deutschen und Ukrainischen // Ukrainisch-bayerische Tagung an der Iwan-Franko-National-Universität L'wiv „Ukrainisch-bayerische Beziehungen: Germanistik im Spannungsfeld zwischen Kultur, Politik und Wirtschaft“ (8.-10. April 2002, L'wiv). – Львів: БаК, 2004. – С. 144-151.

Количественная оценка производительности имён существительных // Матеріали доповідей Міжнародного лінгвістичного семінару “Компаративістика і типологія у сучасній лінгвістичній науці: здобутки і проблеми”. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С. 25-33.

Типологія значень словотвірних афіксів // Міжнародна наукова конференція “Проблеми зіставної семантики”. – К.: КНЛУ, 2005. – С. 305-308.

Словотвірні обмеження в німецькій мові // Матеріали III Міжнародного лінгвістичного семінару “Компаративістика і типологія у лінгвістичній науці: здобутки і проблеми”, 10-13 червня 2005. – Донецьк, 2005. – С. 63-67.

Портрет ученого: Михайло Петрович Кочерган // Научный журнал “Studia Germanica et Romanica”. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – Т. 3. – № 3(9). – С. 112-115.

Типи співвідношення іменників та похідних дієслів у середньо- і нововісхіднонімецькій мові // Матеріали VI Міжнародного лінгвістичного семінару “Компаративістика і типологія у сучасній лінгвістичній науці: досягнення і проблеми”. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – С. 50-55.

Soziolinguistische Faktoren in der Entwicklung der Wortbildung // Матеріали доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції Асоціації українських германістів “Німецька мова і література в європейському контексті”. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – С. 127-129.

Zur Semantik des Substantivs das Herz im Deutschen und Ukrainischen // «Перспективи німецької мови та германістики в Україні»: Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції Асоціації українських германістів (16-17 жовтня 2009 р.). – Чернівці: Книги-XXI, 2009. – С. 51-53.

Об'єктні конструкції та їх семантичні типи в англійській мові // Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання: науковий журнал / ред. кол.: В.Д.Каліущенко (голов. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – Т. 5. – № 3(15). – С. 27-38.

Деетнонімічні деривати (зіставне дослідження) // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах: зб. наук. пр. / ред. кол.: В. Д. Каліущенко (голов. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2009. – Вип. 20. – С. 5-9.

Universalen und Erklärung Sprachlicher Erscheinungen // «Викладання та вивчення німецької мови в міжкультурному просторі»: Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції Асоціація Українських германістів (22-23 жовтня 2010р.). – Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2010 – С. 74-76.

Полисемия и валентность отглагольного существительного (на материале немецкого языка) // Язык – когниция – коммуникация: тезисы докл. междунар. науч. конф., 3-6 ноября 2010 г. – Минск, 2010. – С. 40-42.

Санкт-Петербургская типологическая школа // Компаративістика і типологія у сучасній лінгвістичній науці: здобутки і проблеми: IX Міжнародний лінгвістичний семінар, 11-14 червня 2010 р.: матеріали семінару. – Донецьк: ДонНУ, 2010. – С. 15-17.

Семантика та структура релятивного речення якості в англійській та українській мовах // Мова й дискурс: вимір і вимірювання: міжвузівський збірник наукових праць до 75-річчя з дня народження д.ф.н., проф., акад. Академії наук вищої школи України С.О.Швачко. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – С. 79-89. (співавтор: О. М. Сидоров)

Аудитивні дієслова у зіставному аспекті // Ювілейний збірник на пошану професора Богдана Васильовича Максимчука: зб. наук. пр. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 134-141. (співавтор: Ю.В. Калиущенко)

Індексція в словотвірних дослідженнях // Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових співробітників і аспірантів Донецького національного університету за підсумками науково-дослідної роботи за період 2009-2010рр. / під ред. П. В. Єгорова, С. В. Беспалової. – Донецьк: Цифрова типографія, 2011. – Т. 2. – С. 59.

Laudatio // Wort-Bedeutung, Sinn und Wirkung. – Слупськ, Польща: Akademia Pomorska w Slupsku, 2011. –С. 9-11.

Lexikalish-semantische Universalien // Wort-Bedeutung, Sinn und Wirkung. – Слупськ,Польща: Akademia Pomorska w Slupsku, 2011. – С. 77-84. (співавтор: О. В. Материнська)

Номінація одного поняття в різноструктурних мовах // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах: зб. наук. праць. – Донецьк: ДонНУ, 2011. – Вип. 24. – С. 18-23.

РЕЦЕНЗІЇ НА МОНОГРАФІЇ В.Д. КАЛИУЩЕНКА

Загнітко А.П. Рецензія: Kaliiščenko, Vladimir D. Typologie denominaler Verben: Linguistische Arbeiten. – Bd. 419. – Tübingen: Niemeyer, 2000. – 253 S. – Мовознавство, 2001. – № 4. – С. 76-79.

Кривоносов А.Т. Рецензия: Vladimir D. Kaliiščenko. Deutsche denominalen Verben. – Tübingen: Narr, 1988 (Studien zur deutschen Gramatik; Bd. 30). – 180 S. – Вопросы языкознания. – 1990. – № 6. – С. 144-149.

Helmut Jachnow. Rezension: Vladimir D. Kaliiščenko. Tipologija otymennych glagolov. – Donezk, 1994. – 422 S. – In: Sprachtypologie und Universalienforschung. – Bd. 49/2. – Berlin, 1996. – S. 199-204.

H.-P. Prell. Rezension: Vladimir D. Kaliiščenko. Deutsche denominalen Verben. – Tübingen: Narr, 1988 (Studien zur deutschen Gramatik; Bd. 30). – 180 S. – In: Zeitschrift für deutsche Philologie. – Bd. 109/3. – 1990. – S. 470-475.

Schlaefter M. Rezension: Vladimir D. Kaliiščenko. Deutsche denominalen Verben. – Tübingen: Narr, 1988 (Studien zur deutschen Gramatik; Bd. 30). – 180 S. – In: Beiträge zur Namenforschung. – Bd. 25. – S. 237-238

Zifonun G. Rezension: Vladimir D. Kaliiščenko. Deutsche denominalen Verben. – Tübingen: Narr, 1988 (Studien zur deutschen Gramatik; Bd. 30). – 180 S. – In: Kratylos. – 1990. – Bd. 35. – S. 164-168.

АСПІРАНТИ І ДОКТОРАНТИ В.Д.КАЛІУЩЕНКО

ДОКТОРСЬКІ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бессонова О. Л.	Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний та гендерний аспекти	2003
2. Басиров Ш. Р.	Словотвір дієслів із рефлексивним компонентом в індоєвропейських мовах	2006
3. Ягупова Л. М.	Іменниковий словотвір у середньовісньонімецьких діалектах: префіксальна система у динамічному аспекті	2009
4. Ступак І. В.	Похідні каузативні дієслова в німецькій та українській мовах	2011

КАНДИДАТСЬКІ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бессонова О. Л.	Оцінка як семантичний компонент лексичного значення слова (на матеріалі іменників-назв особи в англійській, французькій та українській мовах)	1995
2. Кузнецова А. С.	Дієслова з адвербіальним післягогом <i>ip</i> у сучасній англійській мові	1998
3. Скубашевська О. С.	Лексика і фразеологія античного походження в англійській та українській мовах	2000
4. Чанишева Г. А.	Посесивні дієслова в англійській та німецькій мовах	2000
5. Пузик А. А.	Відприкметникові дієслова в німецькій, англійській та українській мовах	2000
6. Пирлік Н. В.	Засоби вираження супроводжувальної дії в німецькій мові	2001
7. Гутнікова А. В.	Віддієслівні іменники без словотворчих афіксів у середньовісньонімецькій і сучасній німецькій мові	2002
8. Клименко О. В.	Типи неозначеного суб'єкта-діяча в англійській та українській мовах	2003
9. Ніколаєва Л. Б.	Типологія термінів спорідненості	2005
10. Дрінко Г. Г.	Спонукальні конструкції в англійській та українській мовах	2005
11. Материнська О. В.	Семантика найменувань частин тіла в англійській, німецькій, українській та російській мовах	2005
12. Константинова О. О.	Статичні посесивні дієслова зі значенням заперечення в німецькій та українській мовах	2006
13. Красікова М. Б.	Діатези віддієслівних іменників у сучасній англійській мові	2006
14. Воробйова О. С.	Дієслова з постпозитивними компонентами <i>on</i> і <i>off</i> в сучасній англійській мові	2008
15. Сидоров О. М.	Предикативно-атрибутивні конструкції в англійській та українській мовах	2009
16. Малюга А. Ф.	Найменування явищ природи у зіставному аспекті	2010
17. Замощина Н. О.	Похідні іменники з локативним значенням (на матеріалі німецької, російської, французької і турецької мов)	2010

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

I. YU. PROTSENKO

HISTORIA DE LA LENGUA ESPAÑOLA (CURSO TEÓRICO) :

навчальний посібник. — Донецьк : ДонНУ, 2011. — 134 с.

Испания – страна, которая удивляет загадками истории, богатством и переплетением культур, необычностью традиций, своеобразным образом жизни и мышления. В свой «золотой век» она была политическим гигантом, попиравшим ногами весь мир: над территориями, принадлежавшими испанской короне, никогда не заходило солнце. Сегодня она привлекает к себе уютными пляжами, ароматом хереса, страстным фламенко, кровожадной корридой, эмоциональной игрой великих футбольных клубов «Реал Мадрид», «Барселона» ...

Самой судьбой было уготовано Испании стать мостом между двумя цивилизациями – западной и восточной, европейской, арабской, афроазиатской. Территория ее превратилась в огромный котел, в котором смешались, развивая, дополняя, в некоторых случаях уничтожая друг друга, различные мифологические системы, формируя, таким образом, уникальную картину восприятия мира современным испанцем. Отражение всех этих процессов находим в истории формирования и развития испанского языка, чему и посвящено рецензируемое учебное пособие «Історія іспанської мови (теоретичний курс)».

Актуальность этой книги очевидна. Несмотря на растущую популярность в нашей стране, испанский язык продолжает оставаться экзотическим, языком красивых песен, приключенческих фильмов. Отечественные лингвисты не часто выбирают испанский язык в качестве объекта исследования, а научные, научно-методические издания, учебники, посвященные теоретическим аспектам испанистики, выходят еще реже. Книга И. Ю. Проценко «Історія іспанської мови (теоретичний курс)» – это первый, на мой взгляд, удачный опыт систематизации необходимой информации для студентов, предпринятый в Донецком национальном университете, первое научное издание по истории испанского языка в Донбассе и в юго-восточной Украине. Ориентировано издание на студентов, изучающих испанский язык как первый и как второй иностранный язык (последних в нашем регионе большинство).

Во вступительной части автор затрагивает некоторые общие вопросы романистики: определение романских языков, принципы их классификации, латынь как основу романских языков, особенности разговорной латыни и др., что может показаться лишним. Эти вопросы детально изучаются в курсе «Введение в романистику». Но универсальность

рецензируемого пособия как раз и состоит в том, что студенты-романисты, изучающие испанский язык как первый, могут повторить пройденный материал. Для тех, кто изучает испанский как второй иностранный, будет не лишним познакомиться, пусть даже в редуцированной форме, с азами романистики, так как без этого многие вопросы истории языка останутся непонятыми.

Первая часть пособия посвящена роли и месту испанского языка в мире. Те факты, что испанский язык является одним из шести официальных языков ООН, государственным в 21 стране мира и, по разным данным, родным для 450 – 500 миллионов человек, говорят о его значимости. А это не может не убедить студента, избравшего испанский язык своей специальностью, в правильности выбора (трудно переоценить фактор положительных эмоций в стимулировании к изучению предмета и в определении приоритетов научных исследований).

Не обойден вниманием один из интереснейших и актуальных вопросов испанистики – считать ли *castellano* и *español* синонимами. Автор, придерживаясь точки зрения Королевской академии испанского языка, тем не менее, очень деликатно дает понять, что не всегда между этими понятиями можно ставить знак равенства. Но говорить об этом «громко» все-таки преждевременно. Во-первых, потому, что не каждый вариант испанского языка (речь идет о «языках» Латинской Америки) настолько самостоятелен, чтобы выступать в оппозиции к языку Пиренейского полуострова, языку Испании, а именно *castellano = español*. Во-вторых, языковая проблема непременно ведет к эскалации национальных противоречий, которые, как известно, нередко заканчиваются плачевно.

Первая часть носит больше познавательный, чем научный характер и как отмечает сам автор, может быть рекомендована всем категориям слушателей как дополнительный материал для самостоятельной работы, особенно полезный для тех, кто планирует продолжить изучение языковой ситуации на территории современной Испании в целом и ее отдельных языков (не забывая о диалектах), в частности.

Наибольший интерес представляет второй раздел, посвященный непосредственно истории испанского языка. Кратко, но очень наглядно и содержательно описана языковая ситуация Пиренейского полуострова доримского периода, романизация полуострова, вторжение германских племен, арабское присутствие на территории современной Испании. Наглядность материала обеспечивается тем, что книга имеет карты-схемы, на которых видно, откуда пришли, как передвигались, где обосновались те или иные народы, что, безусловно, облегчает работу студента. Ему не нужно тратить время на поиски многочисленных источников для постижения простых, но пока что неведомых истин –

достаточно просто открыть учебное пособие И. Ю. Проценко «Історія іспанської мови (теоретичний курс)». Такой подход к изложению материала в работах по истории испанского языка применен впервые.

Доходчиво изложена теория стратов. Подробно описаны фонетические, грамматические, лексические особенности примитивных диалектов Пиренейского полуострова накануне полной и победной экспансии *castellano* по территории современной Испании.

Определяя периодизацию, этапы формирования, становления испанского языка, автор рецензируемого учебного пособия соглашается с предложенной точкой зрения Е. В. Литвиненко, которая, в отличие от испанских историков языка, выделяет не только древний, средневековый, новый и современный периоды, но и долитературный, доновый и актуальный нашему времени периоды развития испанского языка.

Игорь Юрьевич предлагает расширить круг вопросов при изучении этапов развития языка. Помимо констатации фонетических, грамматических и лексических особенностей, рассматривается литературный процесс каждого из периодов. Такой подход позволит студентам, с одной стороны, усвоить основные положения теоретического курса «История испанского языка», с другой стороны, повторить основные положения курсов «История зарубежной литературы» и «Теория литературы», но на иностранном языке, что способствует обогащению словарного запаса, активной практике испанского языка, установлению и развитию межпредметных связей в процессе обучения.

В рецензируемой книге к каждой главе предлагаются тестовые задания, которые могут быть использованы как на аудиторных практических занятиях, так и самими студентами для самоконтроля.

Учебное пособие И. Ю. Проценко «Історія іспанської мови (теоретичний курс)» является очень нужной и своевременной разработкой как для студентов, так и для преподавателей. Она отвечает всем требованиям Болонской системы и современным программам подготовки студентов-романистов (испанистов) и студентов, которые изучают испанский язык как второй иностранный.

М. Г. Сенив

Є. В. КОЦАРЕНКО

THE UNITED KINGDOM IN WORDS : підручник. — Донецьк : ДонНУ, 2011. — 280 с.

Наприкінці 2011 р. у Донецькому національному університеті було видано упорядкований Є. В. Коцаренком підручник «The United Kingdom in Words», призначений для методичного забезпечення розділу лінгвокраїнознавства англomовних країн, в якому вивчаються наступні теми, пов'язані з Великою Британією: географія, економіка, походження та специфіка вживання власних назв країни, історія, державний устрій та державні й національні символи. Видання укладене відповідно до вимог програми з дисципліни «Лінгвокраїнознавство» факультету іноземних мов Донецького національного університету.

Новий підручник спрямований на розвинення знань студентів у галузі лінгвокраїнознавства Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, формування вмінь і навичок правильно розуміти та інтерпретувати реалії, притаманні британській національній лінгвокультурній спільноті. Особлива увага приділяється національно-специфічним лексичним одиницям англійської мови, якими студенти мають оволодіти для успішного міжкультурного спілкування.

Необхідно зазначити, що актуальність підручника зумовлена, крім всього іншого, реорганізацією системи вищої освіти України в межах ідей Болонського процесу, що сформувало потребу в нових якісних підручниках з лекційних дисциплін, які передбачають поєднання аудиторної, самостійної та індивідуальної роботи студентів над матеріалом у межах кредитно-модульної системи. Саме таке завдання вирішує рецензований підручник, який містить окремий розділ, що складається з вправ для самостійної та індивідуальної роботи студентів із опрацювання теоретичного матеріалу із залученням додаткових джерел інформації. З одного боку, автор пропонує розгорнутий конспект лекцій з курсу та, з іншого боку, робить особливий акцент на практичному засвоєнні мовної складової курсу, що втілюється в окремому, великому за обсягом розділі словникових вправ.

Вдало дібраний та систематизований навчальний матеріал відрізняється висококваліфікованою дидактичною та методичною обробкою. Підручник складається з теоретичної та практичної частин. Теоретична частина охоплює дев'ять розділів, присвячених наступним темам: «Географія Сполученого Королівства», «Економіка Сполученого Королівства», «Сполучене Королівство: назви країни та народу», чотири розділи, які висвітлюють основні періоди в історії країни, «Державний устрій Сполученого Королівства», «Державна та національна символіка Сполученого Королівства».

Підручник має добре продуману структуру. Кожний розділ підручника розподіляється на чіткі пункти, що стисло висвітлюють відповідні теми. Тексту розділу передують його зміст – перелік пунктів та підпунктів теми, – що значно спрощує

використання посібника у якості довідника та під час самостійного виконання практичних завдань. Наприкінці теоретичних розділів надаються питання для самоконтролю та список тематично розподіленої лексики, яку необхідно засвоїти. Фотографії, карти, портрети та інші ілюстрації використовуються органічно та доцільно. Також у підручнику наведені переліки основних історичних подій та монархів Сполученого Королівства, що допоможе студентам систематизувати та хронологічно впорядкувати отримані знання.

Практична частина підручника заслуговує окремої уваги. Слід зауважити, що практичні завдання чітко відповідають за послідовністю та матеріалом змісту теоретичних розділів. Виконання завдань створює сприятливі умови для розвитку пам'яті, уваги, логічного та творчого мислення, формування соціокультурної компетенції та підвищення пізнавальної активності студентів. Автор вдало вирішує завдання орієнтації студентів на самостійну творчу працю. Вправи підібрані так, аби не лише сприяти закріпленню теоретичного та практичного матеріалу лекційних занять, але й заохочувати студентів до самостійної творчої роботи над завданнями, які потребують ширших відомостей, ніж ті, що наводяться в тексті підручника. Вочевидь, з цією метою було укладено два переліки джерел, до яких студенти можуть звернутися: бібліографічний, що переважно складається з англomовних видань, та якісних довідкових ресурсів Інтернет, що тематично відповідають теоретичному та практичному змісту дисципліни. Заслуговує на увагу сучасність бібліографічних та електронних джерел, які були використані при упорядкуванні підручника. Подібне інформаційне наповнення підручника полегшує організацію самостійної роботи студентів належним чином із звернення до новітніх технологій та активним використанням сучасних джерел отримання інформації.

Варто відзначити належне технічне оформлення посібника. Текст супроводжується значною кількістю ілюстрацій, які не тільки створюють додаткові, зорові асоціації з реаліями, що вивчаються, але й викликають зацікавленість у студентів, спонукаючи їх до подальшого пошуку та вивчення лінгвокраїнознавчих фактів. Позитивне враження справляє і рубрика “Did you know?”, яка вирішує два завдання: стисло наводить цікаві дані, які пов'язані з національно-культурними особливостями Великої Британії, а також щільно заповнює місце в кінці розділів, яке інакше могло б залишитися порожнім.

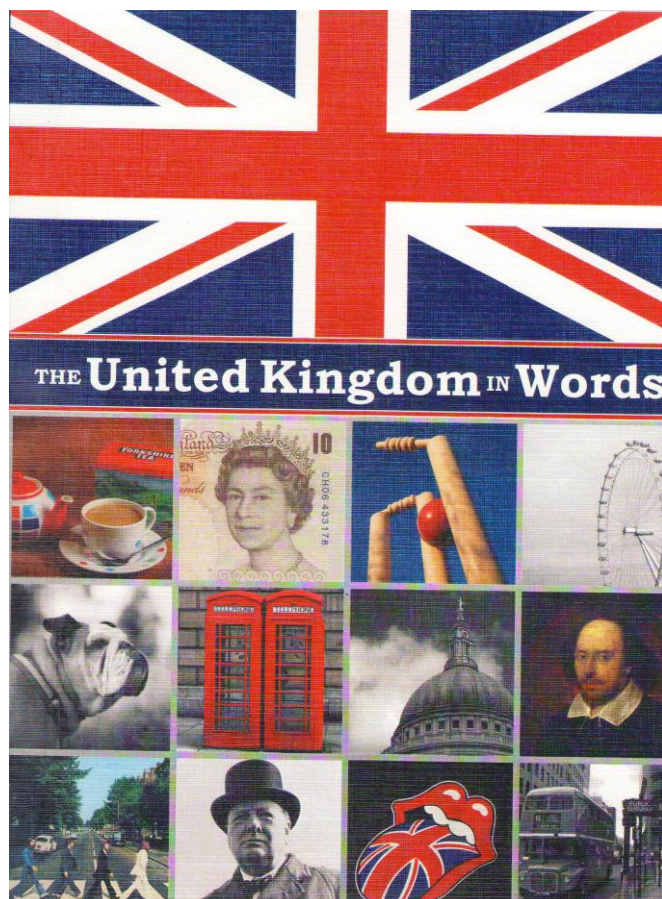
Підручник «The United Kingdom in Words» є своєчасною, якісною, достатньою за обсягом, ґрунтовною навчальною книгою, яка відповідає усім стандартам у сфері сучасної мовної та фахової освіти України. Нове видання варто залучити до використання у навчальному процесі з підготовки фахівців-філологів спеціальності 6.030500 «Мова та література (англійська)». Крім того, інформаційне наповнення, практична цінність та стилістична витриманість рецензованої праці робить її корисною для студентів, що вивчають англійську мову як другу іноземну.

О. С. Скубашевська

НОВІ ПІДРУЧНИКИ, НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ, МОНОГРАФІЇ

Є. В. КОЦАРЕНКО

THE UNITED KINGDOM IN WORDS :
підручник. — Донецьк : ДонНУ, 2011. — 280 с.

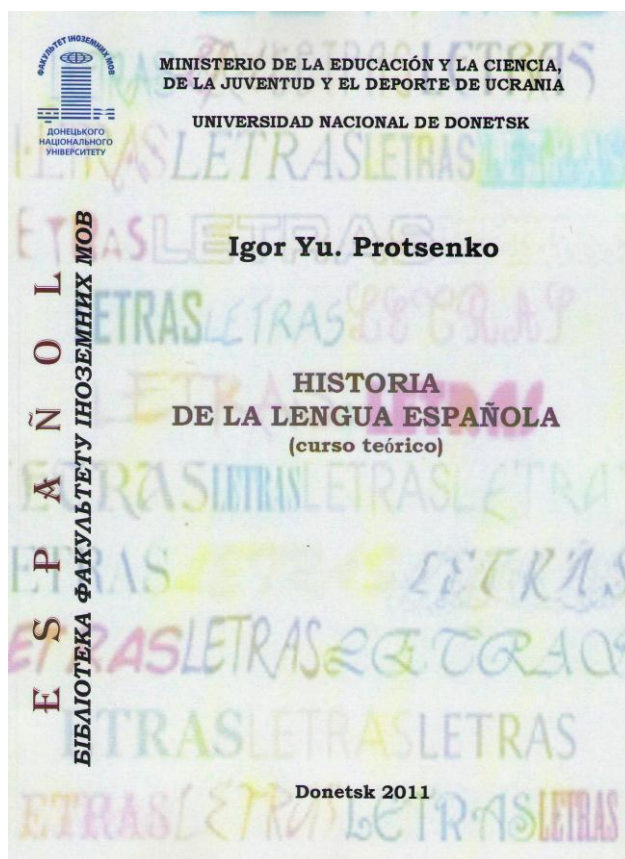
Навчальний підручник призначений для вивчення дисципліни «Лінгвокраїнознавство».

Підручник надає загальні відомості з географії та економіки Великої Британії, висвітлює особливості походження та вжитку назв та етнонімів країни, стисло змальовує історію британців, окреслює основні риси державного устрою Британії, розглядає державні та національні символи королівства. Кожна глава супроводжується питаннями для обговорення та самоконтролю, а також списком тематично розподіленої лексики з національно-культурним компонентом значення. Практична частина підручника складається із різноманітних завдань, що слугують закріпленню лексики з відповідних лекційних тем. Крім того, підручник містить переліки основних історичних подій та монархів Сполученого Королівства. З метою полегшення опрацювання тем, що вивчаються, а також для самостійної роботи, наприкінці розміщено списки літератури та джерел Інтернет.

Підручник розрахований на студентів, які навчаються за спеціальністю 6.030500 «Мова та література (англійська)». Може бути корисним для студентів, які вивчають англійську мову як другу іноземну.

I. YU. PROTSENKO

HISTORIA DE LA LENGUA ESPAÑOLA (CURSO TEÓRICO) : навчальний посібник. — Донецьк : ДонНУ, 2011. — 134 с.

Навчальне видання «Історія іспанської мови (теоретичний курс)» представляє деякі розробки з загальної романістики і основні положення з історії іспанської мови. Лінгвістичний матеріал проілюстровано прикладами з іспаномовної літератури, подано загальну характеристику літературного процесу Іспанії та іспаномовних країн Латинської Америки.

Навчальний посібник складається із вступу і двох частин. До кожного розділу першої та другої частин запропоновано тестові завдання, які можуть бути використані студентами для самоконтролю.

Мета навчального видання – познайомити студентів, які вивчають іспанську мову як першу або другу іноземну з:

- основними положеннями визначення романських мов, їх класифікації;
- джерелами походження і розвитку іспанської мови;
- етапами формування сучасної іспанської літературної мови як однієї з найпопулярніших світі.

Навчальний посібник «Історія іспанської мови (теоретичний курс)» відповідає чинним програмам університетів і факультетів іноземних мов, в яких іспанська мова вивчається як перша або друга іноземна.

НАШІ АВТОРИ

АНОХІНА
ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

кандидат філологічних наук, доцент кафедри германського та порівняльного мовознавства Інституту іноземної філології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

БАЛАНЮК
СВІТЛАНА СЕРГІЇВНА

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

БЕСПАМ'ЯТНА
ЛІЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

асистент кафедри теорії і практики перекладу Севастопольського національного технічного університету

БЕССОНОВА
ОЛЬГА ЛЕОНІДІВНА

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології Донецького національного університету

ГОРДЕНЯ
КАРИНА ОЛЕКСІЇВНА

магістр кафедри теорії і практики перекладу Донецького національного університету

КАЛІНІЧЕНКО
ВІРА ІГОРІВНА

асистент кафедри міжнародної економіки Кіровоградського національного технічного університету

КИСЛЯКОВА
ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА

кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Донецького національного університету

КІСЛУХІНА
МАРИНА ВІКТОРІВНА

старший викладач кафедри іноземних мов Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

КОРСУН
ОЛЬГА ВЛАДИМИРІВНА

аспірантка кафедри германської філології Донецького національного університету

ПАВЛЮК
НАТАЛІЯ ВЕНІАМІНІВНА

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики перекладу Донецького національного університету

ПИЛИПЧУК
ОЛЕКСАНДРА
ВОЛОДИМИРІВНА

аспірантка кафедри перекладознавства і контрактивної лінгвістики імені Григорія Кочура Львівського національного університету імені Івана Франка

СЕНІВ
МИХАЙЛО ГРИГОРОВИЧ

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури і класичної філології Донецького національного університету

СКУБАШЕВСЬКА
ОЛЬГА СТАНІСЛАВІВНА

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедрою порівняльного мовознавства та перекладу Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

СИТНИКОВА
ОЛЬГА ОЛЕКСІЇВНА

аспірантка кафедри германської філології Донецького національного університету

ХАЛИМОН
ІРИНА ЙОСИПІВНА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ШВАЧКО
СВІТЛАНА ОЛЕКСІЇВНА

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Сумського державного університету

CONTRIBUTING AUTHORS

- TETYANA ANOKHINA** Candidate of Philology, Associate Professor of Department of Germanic and Contrastive Linguistics, at Institute of Foreign Philology, Dragomanov National Pedagogical University
- SVITLANA BALANYUK** Candidate of Philology, Associate Professor of Department of Foreign Languages for Natural Faculties, Fed'kovych Chernivtsy National University
- LILIYA BESPAMYATNA** Lecturer of Department of Translation Studies, Sevastopol National Technical University
- OLGA BYESSONOVA** Doctor of Philology, Professor, Head of Department of English Philology, Donetsk National University
- KARINA GORDENYA** Student of Department of Translation Studies, Donetsk National University
- VIRA KALINICHENKO** Lecturer of Department of International Economy, Kirovograd National Technical University
- LYUDMILA KISLYAKOVA** Candidate of Philology, Associate Professor of Department of Germanic Philology, Donetsk National University
- MARINA KISLUKHINA** Assistant Professor of Department of Foreign Languages, Vernadsky Tavriyskyi National University
- OLGA KORSUN** Post-graduate student of Department of Germanic Philology, Donetsk National University
- NATALIYA PAVLYUK** Candidate of Philology, Associate Professor of Department of Translation Studies, Donetsk National University
- OLEKSAND PILIPCHUK** Post-graduate student of Department of Translation Studies and Contrastive Linguistics, Kochur Lviv National University
- MIKHAILO SENIV** Doctor of Philology, Professor, Head of Department of World Literature and Classical Philology, Donetsk National University
- OLGA SKUBASHEVSKAYA** Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of Department of Contrastive Studies and Translation, M. P. Dragomanov National Pedagogical University
- OLGA SITNIKOVA** Post-graduate student of Department of Germanic Philology, Donetsk National University
- IRYNA KHALIMON** Candidate of Pedagogy, Associate Professor of Department of Applied Linguistics, Gogol Nizhyn State University
- SVITLANA SHVACHKO** Doctor of Philology, Professor, Deputy Head of Department of Translation Studies, Sumy State University

**ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ У ЖУРНАЛІ
STUDIA GERMANICA ET ROMANICA:**

ІНОЗЕМНІ МОВИ. ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

Журнал “Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання” видається факультетом іноземних мов Донецького національного університету тричі на рік.

У журналі публікуються статті, обзорні статті, рецензії й відгуки на книги та дисертаційні дослідження, повідомлення та інформаційні матеріали з усіх аспектів світових мов і літератур, а також прикладної лінгвістики. Запрошуємо надсилати публікації за наступними лінгвістичними напрямками:

1. Фонетика / фонологія	11. Антропологічна лінгвістика
2. Морфологія	12. Соціолінгвістика
3. Синтаксис	13. Когнітивна лінгвістика
4. Семантика	14. Психолінгвістика
5. Типологічні дослідження	15. Ономастика
6. Прагматика	16. Контрастивна лінгвістика
7. Історична лінгвістика	17. Мовна варіативність / зміни
8. Стилїстика	18. Методика викладання
9. Переклад	19. Інше (будь ласка, уточніть)
10. Вивчення дискурсу	

Мови видання – українська, російська, англійська, німецька, французька, іспанська. У запропонованих до публікації наукових статтях автор має обґрунтувати актуальність теми, чітко сформулювати мету та завдання дослідження, навести наукову аргументацію, узагальнення та висновки, що становлять інтерес своєю новизною, науковою та практичною значущістю.

Вимоги до оформлення рукопису

1. Обсяг статті – 10-12 сторінок.
2. Чітко роздрукований, ретельно вичитаний і підписаний автором оригінал в одному примірнику із рецензією доктора чи кандидата наук за фахом, завіреною підписом і печаткою установи, в якій працює рецензент (для авторів, які не мають вченого ступеня), надсилається на адресу, електронна версія статті – на електронну адресу редакційної колегії.

Формат сторінки – А 4, через 1,5 інтервалу, розмір літер основного тексту статті – 12, шрифт – Times New Roman. Поля сторінки дзеркальні: верхнє – 20 мм, нижнє – 25, лівє – 30, правє – 20 мм. Абзацний відступ становить 10 мм. Слід чітко диференціювати тире (–) й дефіс (-).

Назву статті друкують без абзаца, жирним прямим шрифтом (розмір 14).

Ініціали та прізвище автора (авторів) друкуються перед назвою статті жирним прямим шрифтом (розмір 12). У дужках зазначають місто (жирним прямим шрифтом (розмір 12)).

Зразок:

© 2009 Н. А. Луценко
(г. Донецьк)

ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ (VIII)

3. Після назви статті друкують анотації трьома мовами (українською, російською (3-4 речення), англійською (**близько 0,5 стор.**)), із зазначенням прізвища та ініціалів автора (авторів) і назви статті (розмір 10, курсив, через 1 інтервал).

4. Ключові слова статті (крім передових статей) друкуються курсивом окремим рядком після анотацій, перед текстом самої статті (розмір 12, курсив).

5. Назви таблиць друкують нежирним курсивом, відступаючи від попереднього тексту і самої таблиці. Таблицю в тексті розміщують після абзаца, у якому на неї посилаються, або на наступній сторінці після посилання.

6. У Списку літератури (друкується зразу ж після тексту статті) кожне джерело друкується з абзаца, в алфавітному порядку, нумерується, спочатку українською чи російською мовами,

наприкінці – іноземною). Список літератури слід оформити із дотриманням стандартів ВАК України (див. “Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел...”, “Бюлетень ВАК України”, № 3, 2008; № 5, 2009 або на сайті http://www.ukrbook.net/bib_zap.htm#el_vyd), напр.:

1. *Безпояско О. К.* Граматика української мови / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. — К. : Либідь, 1993. — 304 с.

2. *Серль Дж. Р.* Классификация иллокутивных актов / Дж. Р. Серль // Зарубежная лингвистика. II. — М. : Прогресс, 2002. — С. 229–253.

3. *Исследования по русской терминологии* / [отв. ред. В. П. Даниленко]. — СПб. : Наука, 1998. — 420 с.

7. Посилання в тексті статті на джерела подаються в квадратних дужках, наприклад: [5; 11–15]; при цитуванні зазначаються сторінки, наприклад: [2, с. 5].

8. Приклади в текстах статей друкуються курсивом (без виділення жирним), їх переклад у лапках: *coeur* ‘серце’, *âme* ‘душа’.

Матеріали надсилаються на адресу:

Донецький національний університет

Факультет іноземних мов

Кафедра англійської філології

Бессонова Ольга Леонідівна

вул. Університетська, 24

83001 Донецьк

тел. +38 (062) 345-72-59, тел. / факс +38 (062) 335-03-98

e-mail: fim.fcl@donnu.edu.ua; srg-journal@yandex.ru

**ТРЕБОВАНИЯ К ПУБЛИКАЦИИ В ЖУРНАЛЕ
STUDIA GERMANICA ET ROMANICA:
ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ. ЗАРУБЕЖНАЯ ЛИТЕРАТУРА. МЕТОДИКА
ПРЕПОДАВАНИЯ.**

Журнал “Studia Germanica et Romanica: Иностранные языки. Зарубежная литература. Методика преподавания” издается факультетом иностранных языков Донецкого национального университета три раза в год.

В журнале публикуются статьи, обзорные статьи, рецензии и отзывы на книги и диссертационные исследования, объявления и информационные материалы по всем аспектам мировых языков и литератур, а также прикладной лингвистики. Приглашаем присылать публикации по следующим лингвистическим направлениям:

1. Фонетика / фонология	11. Антропологическая лингвистика
2. Морфология	12. Социолингвистика
3. Синтаксис	13. Когнитивная лингвистика
4. Семантика	14. Психолингвистика
5. Типологические исследования	15. Ономастика
6. Прагматика	16. Контрастивная лингвистика
7. Историческая лингвистика	17. Языковая вариативность / изменения
8. Стилистика	18. Методика преподавания
9. Перевод	19. Другое (пожалуйста, уточните)
10. Изучение дискурса	

Языки издания – украинский, русский, английский, немецкий, французский, испанский. В предложенных к публикации научных статьях автор должен обосновать актуальность темы, четко сформулировать цель и задачи исследования, привести научную аргументацию, обобщения и выводы, которые представляют интерес своей новизной, научностью и практическим значением.

Требования к оформлению рукописи

1. Объем статьи – 10-12 страниц.

2. Четко распечатанный, тщательно вычитанный и подписанный автором оригинал в одном экземпляре с рецензией доктора или кандидата наук по специальности, заверенной подписью и печатью организации, в которой работает рецензент (для авторов, которые не имеют ученой степени), посылается по адресу, электронная версия статьи – по электронному адресу редакционной коллегии.

Формат страницы – А 4, через 1,5 интервал, размер букв основного текста статьи – 12, шрифт – Times New Roman. Поля страницы зеркальные: верхнее – 20 мм, нижнее – 25, левое – 30, правое – 20 мм. Отступ абзаца составляет 10 мм. Следует четко дифференцировать тире (–) и дефис (-).

Название статьи печатают без абзаца, жирным прямым шрифтом (размер 14).

Инициалы и фамилия автора (авторов) печатаются перед названием статьи жирным прямым шрифтом (размер 12). В скобках указывают город (жирным прямым шрифтом (размер 12)).

Пример:

© 2009 Н. А. Луценко
(г. Донецк)

ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ (VIII)

3. После названия статьи печатаются аннотации на трех языках (украинском, русском (3-4 предложения), английском (приблизительно 0,5 стр.)), с указанием фамилии и инициалов автора (авторов) и названия статьи (размер 10, курсив, через 1 интервал).

4. Ключевые слова статьи (кроме передовых статей) печатаются курсивом на отдельной строке после аннотаций, перед текстом самой статьи (размер 12, курсив).

5. Названия таблиц печатают нежирным курсивом, отступая от предыдущего текста и самой таблицы. Таблицу в тексте помещают после абзаца, в котором на нее ссылаются, или на следующей странице после ссылки.

6. В Списке литературы (печатается сразу же после текста статьи) каждый источник печатается с абзаца, в алфавитном порядке, нумеруется, сначала на украинском или русском языке, в конце – на иностранном). Список литературы следует оформлять согласно стандартам ВАК Украины (см. “Об оформлении библиографического описания в списке источников...”, “Бюллетень ВАК Украины”, № 3, 2008; № 5, 2009 или на сайте http://www.ukrbook.net/bib_zap.htm#el_vyd), напр.:

1. *Безпояско О. К.* Граматика української мови / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. — К. : Либідь, 1993. — 304 с.

2. *Серль Дж. Р.* Классификация иллокутивных актов / Дж. Р. Серль // Зарубежная лингвистика. II. — М. : Прогресс, 2002. — С. 229–253.

3. *Исследования по русской терминологии* / [отв. ред. В. П. Даниленко]. — СПб. : Наука, 1998. — 420 с.

7. Ссылки в тексте статьи на источники подаются в квадратных скобках, например: [5; 11–15]; при цитировании указываются страницы, например: [2, с. 5].

8. Примеры в текстах статей печатаются курсивом (без выделения жирным), их перевод в кавычках: *coeur* ‘сердце’, *âme* ‘душа’.

Материалы посылаются по адресу:

Донецкий национальный университет

Факультет иностранных языков

Кафедра английской филологии

Бессонова Ольга Леонидовна

ул. Университетская, 24

83001 Донецк

тел. +38 (062) 345-72-59, тел. / факс +38 (062) 335-03-98

e-mail: fim.fcl@donnu.edu.ua; srg-journal@yandex.ru

LINGUISTIC JOURNAL
STUDIA GERMANICA ET ROMANICA:
FOREIGN LANGUAGES, WORLD LITERATURE, METHODS OF TEACHING
SUBMISSION INFORMATION

(1) The scholarly journal *Studia Germanica et Romanica: Foreign Languages, World Literature, Methods of Teaching* published three times a year at the Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University, Ukraine carries articles, survey articles, books and theses reviews and informational notes on all aspects of world languages and literatures as well as applied linguistics. Contributions are invited on the mainstream linguistic studies and secondary subfields of linguistics from the list below:

1. Phonetics / Phonology	12. Sociolinguistics
2. Morphology	13. Cognitive Linguistics
3. Syntax	14. Psycholinguistics
4. Semantics	15. Onomastics
5. Typological Studies	16. Contrastive Linguistics
6. Pragmatics	17. Language Variation / Change
7. Historical Linguistics	18. Language Teaching
8. Stylistics	19. L1 Language Acquisition
9. Translation	20. L2 Language Acquisition
10. Discourse Analysis	21. Other (please specify)
11. Anthropological Linguistics	

(2) Contributions from all countries are invited. The language of publication may be English, Spanish, German, French, Russian or Ukrainian. No restrictions are placed on the subject or method of contributions submitted.

(3) Papers for submission should be sent to:

Professor Olga L. Bessonova, Doctor of Philology, Head of English Philology Department, Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University, Universytetska St., 24, 83001 Donetsk, Ukraine; tel. +38 062 345 72 59; tel. / fax +38 062 335 03 98; e-mail: fim.fcl@donnu.edu.ua; srg-journal@yandex.ru

SUBMISSION GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

(1) Submissions do not normally exceed 10-12 pages (line spacing: 1.5) including abstracts, quotations, tables, graphs, diagrams, figures, references.

(2) Margins: upper and right – 20mm, lower and left – 30mm. The first line of every new paragraph is indented (10mm). Body text: Times New Roman, 12pt.

(3) Authors' initials and surnames typed in bold (size 12pt) in the upper right corner precede the title of an article. Then come the name of the country and that of the town (city) in brackets (size 12pt). A centred title of the paper is typed in capitals in bold (size 12pt) as in the sample below:

© 2009 G. V. Ivanov
(Russia, Moscow)

SEMANTIC CLASSIFICATION OF MIDDLE ENGLISH
POSSESSIVE VERBS

(4) An abstract in English follows the title of a paper and includes approximately half a page (size 10 pt). It is followed by a set of key words in italics.

(5) Examples of language material (words, phrases, sentences) are typed in italics, e.g. *crown*, *bedecken*, *a fair-weather friend*.

(6) Table titles are numbered throughout the paper and typed in italics using extra line spacing to mark them from the text of the paper and the body of the tables.

(7) In-text citations and quotations include the number(s) corresponding to the works in the REFERENCES (a) and – if relevant – page number(s) (b), e.g. a) [5; 11–15]; b) [2, p. 5].

(8) Submissions are supplied with REFERENCES (works referred to in the body of a paper)

which immediately follow the text and are arranged in the alphabetical order on separate lines. The heading REFERENCES is in capitals and centred, e.g.

1. *Taylor J. R.* Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory / J. R. Taylor. — Oxford : Oxford University Press, 1989. — 356 p.

2. *Polenz P. von.* Geschichte der deutschen Sprache / Peter von Polenz. — [9. überarb. Aufl.]. — Berlin; New York : Walter de Gruyter, 1978. — 226 S. — (Sammlung Göschen; Bd. 2206).

(9) The author(s) of a submission are requested to provide 50-words contact details including their full names, degree, position, current employment place, telephones and e-mail address. This information should be provided in a separate file.

(10) Contributions are reviewed by at least two experts in the field and regardless of their length will be held to the same standards of technical and presentation quality. The journal is not responsible for returning papers that have been sent.

(11) Authors are requested to follow the ethical guidelines for research set forth by their academic institutions.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

STUDIA GERMANICA ET ROMANICA:
ІНОЗЕМНІ МОВИ. ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА.
МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

Том 8 № 3 (24) 2011

Мова видання: українська, російська, англійська та ін.

Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

Редакція рукописів не рецензує, не повертає і не листується ні з авторами,
ні з читачами.

Відповідальний секретар – *О. С. Найдьонова*

Переклад англійською мовою заголовків і анотацій – *Н. В. Павлюк, канд. філол.
наук, доц.*

Комп'ютерна верстка *О. О. Гриньова*